

Lasten osallisuus lastensuojelussa työntekijöiden jäsentämänä

Katri Nurmi

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

sosiaalityön pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2015

TAMPEREEN YLIOPISTO

Yhteiskunta - ja kulttuuritieteiden yksikkö

NURMI, KATRI: Lasten osallisuus lastensuojelussa työntekijöiden jäsentämänä

pro gradu -tutkielma 70s

sosiaalityö

Ohjaaja Arja Jokinen

Toukokuu 2015

Tässä tutkimuksessa tutkin miten lastensuojelun työntekijät jäsentävät lapsen osallisuuden toteutumista, miten he jäsentävät osallisuutta ja millaisia perusteluita he antavat osallisuuden onnistumisille ja epäonnistumiselle kirjoittamissaan reflektiopäiväkirjoissa. Tutkimuksen aineiston muodostavat 22 sivua, jotka sisältävät 35 sosiaalityöntekijöiden, sosiaaliohjaajien ja perhetyöntekijöiden kirjoittamaa reflektiopäiväkirjaa. Reflektiopäiväkirjat on kerätty Tampere Praksis -hankkeen yhteydessä lastensuojelun avoimuuden työntekijöiltä syksyllä 2012.

Tutkimus on laadullinen ja sen viitekehyksenä ovat lasten osallisuuden määritelmät lastensuojelussa ja reflektio sosiaalityössä. Aineiston olen teemoitellut neljään teemaan, joista kaksi ovat onnistuneita tapaamisia lapsen osallisuuden kannalta ja kaksi teemaa epäonnistuneita.

Työntekijät kokivat onnistumisten johtuneen rennosta ja avoimesta tunnelmasta tapaamisessa. Työntekijät näyttivät lapselle hänen mielipiteensä, ajatusten ja kokemusten olevan tärkeä. Työntekijät tunsivat joutuneensa joskus näkemään vaivaa lapsen osallisuuden toteutumiseksi, mutta luottamuksen synnyttyä se onnistui. Epäonnistumisia työntekijät perustelivat lapsen jännittyneisyydellä, vähäpuheisuudella tai vetäytymisellä. Lasten osallisuus ei toteutunut myöskään silloin, kun työntekijän oma, vanhempien tai muiden aikuisten toiminta ei sitä tukenut.

Työntekijöiden reflektiopäiväkirjoissa näkyy heidän jäsentävän lapsen osallisuuden onnistumisen hyvään vuorovaikutukseen, jossa lapsen kanssa löydetään yhteisymmärrys ja voidaan kokea jopa tasavertaisuutta. Työntekijän oma avoin ja rento asenne olivat työntekijöiden mielestä edesauttamassa osallisuuden onnistumista. Epäonnistumiset kulminoituivat usein siihen, että lapsi ei pystynyt jännityksen tai muun syyn vuoksi kertomaan omia ajatuksiaan. Työntekijät miettivät reflektiopäiväkirjoissa uudenlaisia toimintatapoja, joilla osallisuuden olisi mahdollista toteutua. Tutkimuksessa tuli esille myös se, että yksin lastensuojelun työntekijät eivät voi olla edistämässä lasten osallisuuden toteutumista lastensuojelussa. Puhuttaessa osallisuuden toteutumisesta lastensuojelussa on hyvä muistaa, että kaikki aikuiset, vanhemmat ja yhteistyökumppanit mukaan lukien ovat avainasemassa.

Avainsanat: Sosiaalityö, lastensuojelu, lasten osallisuus, reflektio

TAMPEREEN YLIOPISTO
School of Social Sciences and Humanities

NURMI, KATRI: Child participation in child protection by employees reflection diaries

Master's thesis, 70p

Social Work

Supervisor: Arja Jokinen

May 2015

In this research I study how the employees in child protection structure the realization of the child participation in the reflection diaries they have written. The purpose of this research is to solve how the employees in child protection structure the realization of the child participation and what kind of arguments they give for the success or failure of the participation in their reflection diaries. The literature of the research consists of 22 pages which include 35 child protection social workers, Social counselors and family workers reflection diaries. The reflection diaries are gathered up in connection with Tampere Praksis -project from the employees of child protection in autumn 2012.

The research is a qualitative research and the frame of reference is the definitions of child participation in child protection and the reflection in social work. I have four themes in the material in which two are successful meetings in the point of view of the child participation and two of the themes are unsuccessful.

The employees experienced that the success was caused by relaxed and open atmosphere in the meeting. The employees showed the child that his or her opinion, thoughts and experience is important. Sometimes the employees felt that they had to make an effort to get the child participation to happen but after trust it succeeded. The employees justified the failures by the tense atmosphere, taciturnity or a retreat. The child participation did not take place also then when the actions of employees, parents or other grown-ups did not support it.

The reflection diaries of the employees show them to structure the success of the child participation in good interaction where the good understanding is found with the child and even equality can be experienced. The open and relaxed approach of the employee was contributing the success of the participation by the point of view of the employees. The failures culminate often in that where the child could not tell his or hers own thoughts because of the tension or other reasons. The employees think in the reflection diaries new approaches which could implement the participation. It was also found out in the research that the employees of the child protection could not alone increase the realization of child participation in child protection. When talking about the realization of participation in child protection it is good to notice that all the adults, parents and partners are in a key role.

Key words: Social work, child protection, child participation, reflection

Sisällys

1. Johdanto	1
2. Lapsen osallisuus.....	2
2.1 Lapsen oikeuksien sopimus	2
2.2 Osallisuuden määrittelyä	4
3. Lapsen osallisuus lastensuojelussa	10
3.2 Lastensuojelulaki osallisuuden edellytyksiä luomassa	11
3.3 Lapsen asema ja osallisuus lastensuojelun käytännöissä	13
4. Reflektio ja reflektiivisyys	20
4.1 Kriittinen reflektio.....	20
4.2 Reflektio sosiaalityössä.....	22
5. Tutkimuksen toteutus	23
5.1 Tutkimustehtävä.....	23
5.2 Tutkimusaineiston kuvaus	23
5.3. Aineiston analysointi.....	25
5.4 Eettiset kysymykset	27
6. Lapsen osallisuuden ja työntekijöiden reflektion näkyminen reflektiopäiväkirjoissa	28
6.1 Rento, avoin ja mukava tunnelma osallisuuden mahdollistajana.....	28
6.2 Lapsen huomioiminen ja luottamuksen syntyminen osallisuuden edistämisen edellytyksenä	38
6.3 Vetäytyvä, vähäpuheinen ja jännittynyt lapsi osallisuuden toteutumisen haasteena	44
6.4 Vanhempien käytös, puheet ja tarpeet lapsen osallisuuden esteenä	48
7. Pohdinta ja johtopäätökset	52
Lähdeluettelo	61
Aineisto.....	66

1. Johdanto

Lasten ja nuorten osallisuus on herättänyt paljon keskustelua lastensuojelulain tultua voimaan 1.1.2008. Jo edellinen lastensuojelulaki vuodelta 1983 velvoitti selvittämään lapsen mielipiteen, mutta uudessa laissa velvoite on voimakkaampi. Tarkoituksena on saada lapset ja nuoret osallistumaan arkiseen työskentelyyn lastensuojelussa. Lapsen tulisi saada kokemus, että hänet on huomioitu prosessin jokaisessa vaiheessa, mutta lapselle ei saa jäädä tunnetta, että hän on vastuussa tehdystä päätöksestä. 12 vuoden ikää on pidetty rajana mielipiteen kuulemiselle kaikessa työskentelyssä. Kääriäinen (2006, 54) on todennut, että asiakirjoissa lasten mielipiteiden, käsitysten ja ajatusten määrä lisääntyy lapsen täytettyä 12 vuotta. Aidolle osallisuudelle ei kuitenkaan ole missään määritelty ikäraja. Hallituksen esityksessä (252/2006) korostetaan, että kaiken ikäisillä lapsilla on oikeus saada mielipiteensä, ajatuksensa ja kokemuksensa esiin.

Kananojan selvitystyöryhmän (2013, 33) mukaan asiakkaiden kokemus lastensuojelun työskentelystä oli se, ettei heidän näkemyksiään ja mielipiteitään kuunnella riittävästi. Mikäli heitä kuunnellaan, mielipiteitä ja ajatuksia ei kuitenkaan oteta päätöksenteossa huomioon. Asiakkaat olivat kokeneet jääneensä ulkopuolisiksi omaa elämäänsä koskevissa ratkaisuissa eikä heille omasta mielestään ole annettu riittäviä perusteluita päätöksiin. (Kananoja ym. 2013, 33.)

Työskentelen itse lastensuojelun sosiaalityöntekijänä ja olen huomannut joskus ajattelevani, ovatko mielipiteet todella lapsen vai jonkun muun. Erilaisia ajatuksia ja tapoja tulkita lapsen puhetta on helppo muodostaa. Työntekijän omat asenteet ja ajatukset vaikuttavat siihen miten lapsen osallisuus omassa asiassa lastensuojelussa toteutuu. Mielestäni on tärkeää lastensuojelun, sosiaalityön ja koko yhteiskunnan kannalta tutkia, miten lastensuojelun työntekijät jäsentävät lapsen osallisuutta. Mitä lastensuojelussa työtätekevät aikuiset ajattelevat lasten ja nuorten osallisuudesta ja sen toteutumisesta? Miten työntekijät jäsentävät lasten osallisuutta omassa reflektiossaan. Yhä enemmän ovat julkiseen keskusteluun tulleet jo aikuistuneet lapset ja nuoret, jotka eivät tunne olleensa osallisia omassa lastensuojelu asiassa.

Tein kandidaatintutkielmani rewier-tutkimuksena lasten ja nuorten osallisuudesta lastensuojelussa vallan ja valtasuhteiden kautta katsottuna. Tutkielmassani sain selville, että suurin vaikuttaja lasten ja nuorten osallisuuteen on aikuisten rooli. Aikuisilla on mahdollisuus mahdollistaa ja estää lapsen osallisuuden toteutuminen lastensuojelussa. Pro gradu -tutkielmassani tutkin lasten ja nuorten osallisuutta lastensuojelussa Tampereen Praksis -hankkeen yhteydessä kerättyjen reflektiopäiväkirjojen kautta. Aineistoni koostuu

35:stä sosiaalityöntekijöiden, -ohjaajien ja perhetyöntekijöiden kirjoittamista reflektiopäiväkirjoista. Olen kiinnostunut siitä miten lastensuojelun työntekijät jäsentävät lapsen osallisuutta ja osallistumisen toteutumista. Tämän vuoksi minusta on tärkeä tutkia, miten työntekijät lastensuojelussa refleктоivat lasten osallisuutta ja miten he perustelevat onnistumisia ja epäonnistumisia lapsen osallisuuden kannalta. Tutkielmani viitekehukseksi olen valinnut lapsen osallisuuden lastensuojelussa ja reflektion.

Tutkielmani etenee siten, että luvussa kaksi kerron yleisesti tutkimukseni kontekstiin vaikuttavasta YK:n lapsen oikeuksien sopimuksesta ja osallisuuden määritelmästä lapsen kannalta. Luvussa kolme esitän lastensuojelussa lapsen osallisuuden kannalta merkittäviä määritelmiä ja tutkimukseni kontekstia. Lastensuojelulaki (417/2007) ja lastensuojelun käytännöt ohjaavat lastensuojelutyöntekijöiden tekemää työtä. Neljännessä luvussa avaa reflektiota, joka on toinen tutkimukseni kannalta merkittävä käsite. Viidennessä luvussa avaan tutkimuskysymystä ja sitä miten siihen olen päätenyt. Kuvailen luvussa myös aineistoa, tutkimusprosessia ja valintoja, joita olen tehnyt prosessin varrella. Kuudennessa luvussa keskityn aineiston analyysiin ja viimeisessä luvussa ovat johtopäätökset ja pohdintaa siitä, miten tutkimukseni liittyy yleisesti sosiaalityön ja lastensuojelun kenttään.

2. Lapsen osallisuus

2.1 Lapsen oikeuksien sopimus

Lähden liikkeelle YK:n lasten oikeuksien sopimuksesta, koska se on yleismaailmallinen sopimus, jonka tarkoituksena on taata lapselle ihmisoikeudet. Lapsen osallisuuden kannalta YK:n lapsen oikeuksien sopimus on merkittävä. Lapsen osallisuutta pidetään sopimuksessa yhtenä tärkeänä oikeutena. Se antaa lapsille samanlaiset osallistumisen mahdollisuudet kuin aikuisillakin on. Sopimus on allekirjoittaneita ja ratifioineita valtioita velvoittava ja tämän vuoksi se on Suomessa peruslain, lastensuojelulain ja sosiaalihuoltolain perustana.

Lapsen oikeuksien sopimuksella tarkoitetaan marraskuussa 1989 YK:ssa hyväksyttyä yleissopimusta, joka koskee lapsen oikeuksia. Suomi on ratifioinut sopimuksen 1991, joka tarkoittaa sitä, että Suomen on omassa lainsäädännössään turvattava vähintään samantasoiset oikeudet jokaiselle lapselle, kuin sopimus edellyttää. Vain kaksi maata (USA ja Somalia) maailmassa ovat jättäneet lapsen oikeuksien sopimuksen allekirjoittamatta. (Nivala 2010, 18.) Sopimuksen ratifioineilla mailla on velvollisuus antaa raportti sopimuksen toteutumisesta säännöllisesti (Vornanen 2001, 24).

Niskala ym (2010, 5) ovat kirjoittaneet lapsen oikeuksien sopimuksen tulleen kuvatuksi hiljaiseksi käänneeksi lapsuuden historiassa. Heitä oli jäänyt epäilyttämään, ovatko kaikki allekirjoittaneet olleet selvillä sopimuksen merkittävydestä lapsen ja lapsuuden uudelleen määrittelyssä. Tilanne on saattanut aluksi olla se, että lapset on ajateltu osallistaa aikuisten maailmaan ja normeihin ilman tarkempaa tarkastelua tai kyseenalaistamista. Sopimus kuitenkin muuttaa lapsen ja aikuisen suhdetta ja pakottaa näin myös aikuiset muuttamaan maailmaansa. (Niskala ym 2010, 5.)

Sopimuksessa on määritelty eri valtioiden hyväksymät oikeudet, joista osa on poliittisia ja kansalaisoikeuksiin liittyviä, osa sosiaalisia ja taloudellisia ja osa humanitaarisia. Tärkein teema on lapsen ihmisarvo. (Araneva 2001, 100 ref Nieminen 2000, 36.) Bradyn (2013, 65) mukaan lasten oikeuksien sopimus tähdentää ihmisarvoa sekä perheen ja yhteiskunnan vastavuoroisia suhteita lapsen oikeuksien toteuttamisessa. Sopimusvaltioiden tulee ryhtyä kaikkiin asianmukaisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin sopimuksessa tunnustettujen oikeuksien toteutumiseksi (Araneva 2001, 100). Suomen ratifioidessa sopimuksen 1991, katsottiin sen olevan jo pääosin sisällytettynä lainsäädäntöön. Sopimuksella katsottiin olevan suurempi merkitys kehitysmaissa ja Suomi sekä muut läntiset teollisuusmaat olivat hoitaneet lapsuuden ja lapsen oikeudet hyvin. Sopimus on otettu uuteen tarkasteluun yhteiskunnallisten arvojen muuttuessa kilpailua, tehokasta suorittamista ja voittoisuutta tähdentävään suuntaan. (Bardy 2013, 62—63.)

Yleissopimuksen sisältö voidaan jakaa kolmeen pääosaan. Ensimmäisessä osassa keskitytään pääperiaatteisiin, toisessa osassa ovat oikeudet ja kolmannessa osassa käsitellään yleissopimuksen valvontamekanismeja ja muita yleissopimukseen liittyviä menettelyjä. Yleissopimuksessa on yhteensä 54 artiklaa. (Araneva 2001, 100.) Aranevan (2001, 101) mukaan yleissopimuksen pääperiaatteita ovat syrjinnän kieltäminen, lapsen etu, lapsen oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehitykseen, lapsen oikeus osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon ja lapsen näkökulman huomioon ottaminen.

Käytännössä lapsen oikeuksien sopimuksen tavoitteet tiivistetään usein kolmeen P-kirjaimen (eng. Protection, Provision ja Participation). Ensimmäisenä nimetty turvallisuus tai suojelu (Protection), tarkoitetaan lapsen oikeutta saada erityistä suojelua. Toisena kohtana on elintaso ja palvelut (Provision), jolla tarkoitetaan lapsen oikeutta saada osuus yhteiskunnan varoista. Lapselle tulee taata riittävä elintaso ja palvelut. Kolmantena periaatteena on osallisuus (Participation), joka tarkoittaa lapsen oikeutta osallistua ja tulla kuulluksi itseään koskevassa asiassa ja päätöksenteossa. (Nivala 2010, 21.) Edellä mainittuihin kohtiin sisältyy lapsen oikeuksien sopimuksen pääperiaatteiden mukaisesti

lapsen edun ensisijaisuus sekä syrjinnän kieltö. Lapsen oikeuksien sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita (LOS 1 artikla). Sopimuksen allekirjoittaneet maat sitoutuvat kunnioittamaan ja takaamaan kaikille lapsille samanlaiset oikeudet ilman minkäänlaista erottelua (LOS 2 artikla). Lapsen etu on otettava huomioon kaikessa lasta koskevassa päätöksenteossa ja sopimusvaltioiden on kohdeltava kaikkia tuomiovaltansa alaisuudessa olevia lapsia samalla tavalla (Araneva 2001, 101).

Sopimuksen 12 artiklan mukaan lapsella on oikeus kertoa tai ilmaista mielipiteensä itseään koskevissa asioissa sekä tulla kuulluksi oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa, jotka koskevat häntä. Sopimuksessa annetaan lapselle oikeus myös vapaasti ilmaista mielipiteensä ja levittää ajatuksiaan. (LOS 1989, 12 ja 13 artikla.) Sopimuksen 12 artikla (LOS 12 artikla; Araneva 200, 102; Nivala 2010 22—23) mukaan sopimusvaltioiden on taattava lapselle oikeus osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon sekä oikeus ilmaista oma mielipiteensä ja näkemyksensä itseään koskevassa asiassa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon iän ja kehitystason mukaan. Lapselle on annettava artiklan mukaan erityinen mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevassa oikeudellisissa tai hallinnollisissa toimissa. (Araneva 2001, 102.) 16 ja 17 artiklan (LOS 1989) mukaan lapsella on oikeus yksityisyyteen ja oikeus saada tietoa monenlaisista lähteistä, joilla on tarkoitus parantaa lapsen hyvinvoinnin edistämistä.

Bardy (2013, 67) kirjoittaa lapsen osallisuuden olevan vahvempi oikeus kuin suojelu. Lasta ei voi suojella jos hän ei saa osallistua itseään koskevan asian käsittelyyn. Suojelu ja osallisuus nivoutuvat yhteen ja tulevat osaksi huolenpitoa (Bardy 2013, 67). Osallisuuden kokemus syntyy, kun lapsi voi tulla nähdyksi ja kuulluksi omana itsenään yhteisönsä jäsenenä (Bardy 2013, 69).

2.2 Osallisuuden määrittelyä

Osallisuutta on määritelty monella tavalla. Lasten kannalta käsite on hankala, koska lasten osallisuuden toteutuminen on usein kiinni aikuisesta ja siitä antaako aikuinen tilaa lapselle esittää omat ajatuksensa vai estääkö sen. Malone ja Hartung (2010, 33) esittävät syiksi osallisuuden toteutumattomuuteen lapsen osallisuuden käsitteen epäselvyyttä, lasten toiminnassa usein kasvatuksellista tulosta pidetään tärkeämpänä kuin muutoksellista tulosta ja lasten itse käynnistämiä projekteja usein vastustetaan, eikä osallisuuden- teorit vaikuta kentällä. Aloitan käsitteen määrittelyn yleisemmältä tasolta ja siitä yksityiskohtaisemmin miten lapsen osallisuutta on määritelty. Luvussa 3 käsittelen tarkemmin lastensuojelun arkeen liittyvää osallisuutta.

Osallisuutta voidaan tarkastella laajemmin, jolloin se voidaan ymmärtää tarkoittavan yhteisöön kuulumista ja siihen vaikuttamista. Tällöin osallisuus on vastavuoroista toimintaa, joka vaatii yhteisön jäseniltä aktiivista mukaan tulemistä ja jäsenten huomioimista. (Oranen 2008, 9.) Elina Nivala (2010, 19) on kuvannut osallisuuden käsitettä yleiseksi käsitteeksi, erityisesti keskustelussa lasten mahdollisuuksista osallistua eri toimintaympäristöissä. Sen yhtenä perusmerkityksenä pidetään tietynlaatuista osallistumista. Nivalan mukaan lasten osallisuus toteutuu, kun he pääsevät osallistumaan tietynlaiseen toimintaan tietynlaisessa ilmapiirissä. Lapset ovat tällöin osallisia mahdollisuuksista tulla kuulluksi ja vaikuttaa. (Nivala 2010, 19.) Oletan Nivalan tarkoittavan ilmapiiriä, jossa lapsi saa esittää asiat omalla tavallaan ja saa tarvittaessa aikuisen tukea.

Osallisuus-käsitteen voidaan lapsen kohdalla ajatella koostuvan oikeudesta saada tietoa itseään koskevista suunnitelmista, päätöksistä ja toimenpiteistä perusteluineen (Oranen 2008, 9). Tämä määritelmä on otettu myös lastenoikeuksien sopimukseen ja lastensuojelulakiin. Nivala (2010,19—20) esittää osallisuuden käsitteen viittaavan myös osallisuuteen laajemmista vaikuttamisen mahdollisuuksista. Hänen mukaan lasten osallisuuden nähdään toteutuvan myös silloin, kun heille on mahdollisuuksia keskustella itselleen tärkeistä aiheista, tuoda niitä aikuisten tietoon, tehdä aloitteita asioista, joita heidän mielestään tulisi muuttaa, ja osallistua erilaisin tavoin itseään ja muita lapsia koskevaan päätöksentekoon. (Nivala 2010, 19—20.)

Osallisuuden mittaamiseen ja määrittelyyn on kehitetty useita erilaisia avaimia ja tasoja. Percy-Smith ja Thomas (2010, 356) ovat kehittäneet seitsemän avainta lapsen osallisuuteen, jonka ensimmäisenä avaimena on osallisuuden-käsite, joka on hyvin hankala määritellä. Osallisuuden-käsitteellä voidaan tarkoittaa vain tietynlaista osallistumista tai kaikkea arkipäiväistä osallistumista. Varsinkin länsimaissa käsite on liitetty julkiseen sektoriin ja päätöksentekoon, kun osallisuus on esimerkiksi Afrikassa ajateltu olevan jokapäiväiseen elämään liittyvä käsite. Se voi olla päätöstekoon osallistumista, mutta sillä tarkoitetaan myös olemista ja yhteyksiä, päättämistä ja toimintaa. (Mt. 356.)

Toisena avaimena Percy-Smith ja Thomas (2010, 356) nimeävät osallisuuden ja suojelun, jotka nähdään usein vastakkaisina toisensa poissulkevinä käsitteinä. Usein lapsen osallistuminen kielletään vetoamalla suojeluun ja suojelua ei voi tehdä jos lapsi osallistuu. Negatiiviset odotukset siitä, mitä lapset ja nuoret voivat saavuttaa ovat usein este heidän osallisuudelleen. Osallisuus kielletään tai rajoitetaan usein vetoamalla suojelun tarpeeseen. (Percy-Smith & Thomas 2010, 357—358.)

Kolmantena avaimena on lapsen oman äänen kuuluminen. Aikuisten tulisi antaa mahdollisuus lapselle kertoa omat ajatuksensa ja mielipiteensä sekä antaa hänen olla toimijana. Aikuinen saattaa tuntea antavansa lapselle mahdollisuuden puhua, mutta ei halua tai kuule lapsen ajatuksia ja mielipiteitä. Aikuisten tulisi antaa kaikki mahdollinen tuki, jonka lapsi tarvitsee voidakseen olla toimija. Seuraavaan avaimen liittyy myös vahvasti aikuisen rooli. Neljäntenä avaimena ovat instituutiot ja yhteisöt. Niiden puitteet ovat aikuisen luomia ja saattavat olla lapselle hyvin hankalia. Lapsen osallisuuden kannalta aikuisten tulisi pyrkiä vähentämään tietynlaisia toimintamalleja ja byrokratiaa. (Percy-Smith & Thomas 2010, 357.) Lasten omat toimintatavat ja -mallit tulisi olla enemmän esillä instituutioissa ja yhteisöissä. Heidän tulisi päästä itse kehittämään niiden toimintaa, eikä heitä tulisi yrittää sopeuttaa pelkästään aikuisten luomiin malleihin.

Viidentenä avaimena ovat lasten omat päämäärät ja autonomia. Lapsilla tulisi olla mahdollisuus rakentaa omat päämääränsä ja saada mahdollisuus toimia itse niihin pääsemiseksi. (Percy-Smith & Thomas 2010, 357.) Aikuiset usein asettavat lasten toiminnolle päämäärät ja osoittavat ”polun”, jolla siihen päästään. Kuudennen avaimen tarkoitus on muistuttaa aikuisia huomaamaan kaikki vaiheet osallistumisessa ja prosessissa. Kaikki projektit ja prosessit tulisi arvioida kokonaisuuksina, jossa kaikki positiiviset ja negatiiviset asiat otetaan huomioon. Monesti arvioidaan vain lopputuloksen kautta ja se määrittää onko projekti tai prosessi ollut onnistunut. (Percy-Smith & Thomas 2010, 357.)

Kaikki kuusi edeltävää avainta, joita Percy-Smith ja Thomas ovat nimenneet liittyvät seitsemänteen ja heidän mielestään tärkeimpään avaimen. Seitsemäs avain koskee aikuisen roolia. Lasten osallistumisen ja osallisuuden kokemuksen kannalta aikuinen vaikuttaa kaikkein eniten. Osallisuuden kokemus syntyy vuorovaikutuksessa ja se on tärkeää, millaisen roolin aikuinen prosessissa ottaa. Jos aikuinen määrää ja haluaa olla hyvin autoritäärinen lapsi ei saa kokemusta osallisuudesta ja siitä, että häntä olisi haluttu kuulla tai hän voisi itse vaikuttaa omassa asiassaan. (Percy-Smith & Thomas 2010, 357.) Aikuinen usein ajattelee mahdollistavansa osallisuuden järjestämällä tietynlaisen projektin tai tapaamisen, jossa lapset saavat esittää omia ajatuksiaan esimerkiksi liittyen omaan ympäristöönsä. Aikuinen organisoii ja tulkitsee lapsen puhetta omien toimintamallien mukaan ja olettaa lasten mukautuvan niihin, jolloin lapsen osallisuus ei toteudu.

Kandidaatintutkielmani (Nurmi, 2013) tärkein johtopäätös oli juuri aikuisen rooli lapsen osallisuudessa. Aikuiset ovat usein vallankäyttäjää ja heillä on mahdollisuus luoda

lapselle osallistumisen mahdollisuuksia tai estää osallistuminen. Aikuinen voi antaa tarvittaessa lapselle tukea, jotta lapsi kokee voivansa turvallisesti kertoa omia ajatuksiaan, mielipiteitään ja kokemuksiaan. Shierin (2001,111) mukaan osallisuuden toteutuminen tai osallisuus on pitkälti kiinni siitä, millaisia velvoitteita aikuisilla on osallisuuden toteuttamiseen, mutta myös aikuisten valmiudet, mahdollisuudet ja välineet vaikuttavat siihen. Lansdown (2010, 22) kirjoittaa oikean osallisuuden sisältävän vallansiirtoa lapsille. Sillä hän tarkoittaa lasten oikeuksien laillista vahvistamista, kulttuurin oikaisua ja laaja-alaista muuttamista siten, että lapsia kunnioitetaan oikeuksien omistajana ja heillä on rajaton mahdollisuus osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon. (Lansdown 2010, 22.)

Myös Lansdown (2010, 17—18) on löytänyt kolme avainta, jotka vaikuttavat osallisuuden toteutumiseen. Ensimmäisenä on taattava lapsille laillinen mahdollisuus osallisuuteen. Olisi varmistettava, että lapsilla on mahdollisuus tavata poliitikkoja ja vaikuttaa politiikkaan. Tämä on hankalaa, koska lapsilla ei ole organisaatioita ja verkostoja, joiden kautta se olisi mahdollista. Aikuisen apua on tässä tarpeen, mutta lasten omilla ehdoilla. Toisena huolen aiheena Lansdown nostaa esille aikuisten luomat rakenteelliset esteet. Jos lapset pääsevätkin osallistumaan, niin heille ei voi asettaa samanlaista vastuuta kuin aikuisille. Lapset ovat haavoittuvaisempia ja heidän mukanaolonsa näillä areenoilla ei ole vakiintunut. Ruohonjuuritason rakenteet ovat kolmas huolen avain ja Lansdown pitää sitä ensi arvoisen tärkeitä lasten osallistumisessa julkisille areenoille. Ilman toimivia rakenteita lapset mukautuvat aikuisten asettamiin tavoitteisiin ja saattavat näin olla aikuisten manipuloitavissa, jolloin heidän oma aktiivinen toimijuus puuttuu, eikä oikeaa osallisuuden kokemusta synny. (Mt. 17—18.)

Osallisuuden voidaan siis ajatella olevan kokemus tai tunne, jonka lapsi saa tai ei saa. Hotarin ym.(2013, 150—151) mukaan joskus lapset eivät saa osallisuuden ja vaikuttamisen kokemusta, vaikka kuinka heitä yritettäisiin osallistaa. Toisaalta on mahdollista, että kokemus syntyy, vaikka lapsi tai nuori ei olisikaan paikalla. Aikuisen rooli osallistumisen edellytysten luojana korostuu erityisesti, kun on kyse aivan pienistä lapsista. Myös heillä on oikeus osallistua ja aikuisen on luotava sellaiset olosuhteet, joissa se mahdollistuu. (Hotari yms 2013, 150—151.) Osallisuuden ajatellaan siis tapahtuvan tunnetasolla, eikä siihen riitä tai tarvita välttämättä fyysistä paikalla oloa. Myös Anu Fjölt (2001, 20) on määritellyt osallisuuden tapahtuvan lapsen tai nuoren tunnetasolla. Olennaista on hänen mukaan se kuinka hyvin lapsi tai nuori pääsee voimaantuneen subjektin rooliin ja kuinka hyvin se kestää. (Fjölt 2001, 20.)

Osallisuuden voi ajatella olevan myös vuorovaikutuksellista. Elina Pekkarisen (2006,126) mukaan osallisuuden ja kohtaamisen kokemukset ovat tiiviisti sidoksissa toisiinsa. Vuorovaikutus ja sisäinen dialogi ovat niitä ulottuvuuksia, joiden avulla tajunnallinen ja situationaalinen osallisuuden kokemus todellistuvat. (Pekkarinen 2006, 126.)

Kuten jo aikaisemmin mainitsin, on lasten osallisuutta pyritty mittaamaan erilaisten tikapuu- ja porrasmallien avulla. Oranen (2008, 9—10) kritisoi sitä, että tikapuumalleissa aikuisen toiminta on vain avaavaa tai rajoittavaa. Tikapuu- ja porrasmallit myös yksinkertaistavat osallisuuden siten, että alemmalla portaalla vaikuttamisen mahdollisuus on vähäistä tai sitä ei ole lainkaan. Kiivetessä ylöspäin lapsen valta lisääntyy ja näin ajatellaan myös osallisuudelle käyvän. Lasten ja nuorten osallisuutta tarkastellaan siis aikuisten käyttämän vallan funktiona. (Oranen 2008, 9—10.)

Malleja on kehitetty useita, mutta yksi tunnetuimmista on Shierin porrasmalli. Shier (2001, 111) on lisännyt porrasmalliin ulottuvuuden, jolla tarkastellaan aikuisten valmiuksia, mahdollisuuksia ja velvoitteita suhteessa lasten osallisuuteen. Ensimmäinen porras on lasten kuuleminen, toisella portaalla lapsen tukeminen mielipiteen ilmaisuun ja kolmannella portaalla lapsen näkemys otetaan huomioon. Neljännellä portaalla lapset otetaan mukaan päätöksentekoon ja viidennellä lapsille jaetaan valtaa ja vastuuta. Mitatessa osallisuutta portaiden avulla on tarkasteltava jokaisella portaalla erikseen millaiset valmiudet (asenteet, arvot) aikuisilla on suhteessa osallisuuden määrään. (Shier 2001, 111.)

Lansdown (2010, 20) on löytänyt kolme osallisuuden tasoa, joista ensimmäisenä on konsultoiva taso. Aikuiset kyselevät lapselta tietoja oman tietouden ja ymmärryksen lisäämiseksi. Prosessin aikana ei lapsilla ole mahdollisuutta osallistua päätöksentekoon, mutta aikuinen tunnistaa lapsella olevan tietoa, jota tarvitaan. (Mt. 20.) Petra Kouvonen (2011, 220—221) on myös tutkimuksissaan havainnut tämän tason. Hän on nimittänyt sen osallistumiseksi aikuisten ehdoilla. Usein aikuiset kertoivat mitä ja miten toimitaan, eikä lapsella ollut mahdollisuutta ilmaista omaa mielipidettä. Lapsen oikeutta osallisuuteen pidettiin taustalla tärkeänä, mutta päätökset ja rangaistukset esitettiin perustelemalla ne huolenpidolla. Tällä tasolla päätöksenteko toimii ylhäältä alas, vaikka lapsi tai nuori saisikin esittää jonkinlaisen mielipiteen. (Kouvonen 2011, 220—221.)

Kouvonen (2011, 223—224) on nimennyt toisen tason osallistumiseksi hiljaisena ja toisaalta tapahtuvana. Tilanne on hänen mukaansa sellainen, ettei osallistuminen tavoita yhdessä tekemistä. Lapsi tai nuori kaipaa osallisuutta, mutta kokee sen paremmin esimerkiksi ystäväpiirissä. Tällä tasolla osallistumiseen on rakenteellinen este. Aikuiset tarjoavat valmista aineistoa, johon lapsen on vaikea ottaa kantaa. Osallistumisen kokemus

jää lapsen kannalta vajaaksi ja tilanne voi tuntua lapsesta tai nuoresta jopa huvittavalta. Lapsi tai nuori on saanut osallistumiskokemuksensa muualta, eikä hän asetu aikuisten antamaan rooliin, joka toimii tietyllä tavalla vakavasta asiasta puhuttaessa. (Kouvonen 2011, 223—224.) Lansdown (2010, 20) on nimennyt toisen tason yhteis-osallisuudeksi. Tämä taso tarjoaa mahdollisuuden luoda kumppanuuden aikuisten ja lasten välille. Molemmilla on mahdollisuus toimia kaikilla tasoilla, mutta päätöksenteko tapahtuu aikuisten kanssa yhdessä (Lansdown 2010, 20). Kun vertaa Kouvosen ja Lansdownin toisia tasoja keskenään on huomattavaa, että molemmissa osallisuus toteutuu, mutta hyvin eri tavalla. Kouvonen huomasi nuorten osallisuuskokemuksen tulleen kaveripiirissä ja aikuisten kanssa se ei toteutunut lainkaan tai hyvin huonosti. Lansdownin toinen taso taas otti esiin, että aikuisten ja lasten yhteistoiminta luo osallisuuden kokemuksen, mutta se ei anna lainkaan valtaa lapselle.

Kolmantena Kouvonen ja Lansdown ovat esittäneen lapsilähtöisen osallistumisen. Lansdown (2010, 20) kirjoittaa tason tarjoavan tilaa ja mahdollisuuden lapsille todeta huolenaiheet, käynnistää toiminta ja puolustaa itseään. Aikuisen rooli on tällä tasolla toimia ohjaajana, joka tukee lapsia oman päämäärän, tiedon, ohjeiden ja tuen tavoittelua (Lansdown 2010, 20). Kouvonen (2011, 229—230) on löytänyt samanlaisia elementtejä tasolle. Lapsille ja nuorille luotiin puitteet, joissa he saivat aikuisen ohjauksessa etsiä omia päämääriään ja ratkaisuja ongelmiin. Tällä tasolla osallistuminen on vastavuoroista (Mt.229—230).

Osallisuutta mittavat mallit ovat saaneet paljon kritiikkiä. Thomasin (2002, 176) mukaan osallisuuden rakenteet eivät ole mekaanisia ”yksi koko kaikille” vaan on tarkasteltava lapsen tarpeita. Jollekin lapselle riittää tieto tilanteesta ja hän kykenee muodostamaan siitä mielipiteensä, kun toiselle lapselle voi olla erittäin tärkeää saada aikuiselta rohkaisua ja tukea siihen, että hänen mielipiteensä on tärkeä. (Mt. 176.) Malone ja Hartung (2010, 32) kirjoittavat siitä kuinka mallien, joiden ajatellaan sopivan kaikille, ovat epäonnistuneet käytännöntasolla. Ne eivät ota huomioon paikallisia ja ainutlaatuisia aineksia, jotka liittävät ne osaksi lasten omia yhteisöjä. Avainelementit, jotka usein unohdetaan, ovat paikallisten vivahteiden ymmärtäminen ja projektin positiivisista ja negatiivisista tuloksista pitäisi raportoida avoimesti. (Malone & Hartung 2010, 32.) Uskon erilaisten osallistumismallien ja mittareiden käyttäjien ymmärtävän, että niitä pitää muokata tarpeen mukaan. Soveltaminen ja muokkaaminen tuottavat toivottavasti parempaa tulosta sekä osallisuuden että lopputulosten kannalta. Percy-Smith ja Thomas (2010, 357) ovat myös sitä mieltä, että rakenteelliset muutokset ovat välttämättömiä lapsen osallisuuden parantamisessa. Heistä

on ensi arvoisen tärkeää, että lapset olisivat mukana prosesseissa, joissa sosiaalisia ja rakenteellisia muutoksia tehdään (Mt. 357).

Oman tutkimukseni kannalta tärkeimpänä määritelmänä osallisuudelle pidän lapsen oman äänen kuuluviin saamista ja osallisuuden vuorovaikutuksellisuutta. Lapsen tulisi saada osallistua itseään koskevan asian käsittelyyn ja päätöksentekoon ikä- ja kehitystasonsa mukaisesti. Tämä katsantokanta on otettu lastensuojelulakiin ja se on tärkein lastensuojelutyötä ohjaava taho.

3. Lapsen osallisuus lastensuojelussa

3.1 Lastensuojelu lapsen etua turvaamassa

Lapsen etu ja siihen viittaaminen ovat Tarja Pösön (2012, 76) mukaan keskeisiä ”lastenhuoltokielessä”. Lasten oikeudet, osallisuus, tarpeet ja näkökulma ovat usein käsitteitä, joita käytetään lapsen edun rinnalla. Käsitteillä on erilainen tehtävä ja lapsen etua pidetään lastensuojelun ydinkäsitteenä. Yksittäisten ihmisten erilaisissa ja muuttuvissa tilanteissa on tulkittava ja puntaroida lapsen etua. Pösö pitää huomionarvoisena sitä, että lapsen etua saatetaan perustella muilla ”lastenhuoltokielellä” käsitteillä. Lastensuojelun päätöksenteossa saatetaan lapsen näkökulmaa, lapsen oikeuksia ja lapsen etua käyttää rinnakkaisina tai toisiaan täsmentävinä käsitteinä. (Pösö 2012,76–77.)

Nätkinin (2003) mukaan lapsen edun käsite on muuttava. Määritelmät ovat muuttuneet ajan saatossa. Lapsen etu on historiallisesti tarkoittanut muun muassa perimää ja perintöä, terveyttä ja hyviä tapoja. Ajan myötä käsitteen tarkoitus on muuttunut koskemaan ihmissuhteiden ja kiintymyssuhteen laatua, kehityksen tasapainoisuutta ja elämäntilanteen normaaliutta. Entistä enemmän lapsen edun käsitteellä tarkoitetaan myös lapsen omaa toimijuutta ja lapsen mielipiteen huomioimista. (Nätkin 2003, 37—38.)

Lapsen edun käsitteellä ymmärretään yleensä sitä, että toimenpiteitä ja niiden vaikutuksia tulisi tarkastella lapsen näkökulmasta ja huomio olisi kohdistettava lapsen tarpeisiin. Erityisesti ajatellaan lapsen mahdollisuutta ja tarvetta saada pysyvät ja huolehtivat kasvuolosuhteet. Lasten edun käsitettä on jouduttu täsmentämään koskemaan myös lapsen tarpeiden toteutumista suhteiden ja identiteetin kehittymisen kannalta. Tätä pidetään nykyään jopa tärkeämpänä. (Pösö 2012, 79.) Lapsen edun arviointi on lastensuojelun tärkein tehtävä. Lapsen etu on kuitenkin aina tilanne- ja lapsikohtainen. Työntekijän tulee arvioida lapsen kokonaistilannetta ja miettiä mikä olisi lapselle siinä paras.

Lapsen osallisuuden kannalta lapsen edun arviointi on avainasemassa. Lapsen edulla usein perustellaan sekä lapsen osallistumista että lapsen osallistumisen estämistä. Lastensuojelun työntekijän on arvioitava lapsen tilannetta aina lapsen etua ajatellen, jolloin myös lapsen osallistuminen on arvioitava. Kuten Nätkin (2003) ja Pösö (2012) ovat kirjoittaneet, lapsen etua määritellään nykyään toimijuuden ja osallisuuden kautta. Lapsen edun määritelmä on hankala ja työntekijä on jokaisen lapsen kohdalla arvioitava se erikseen, jolloin myös osallistuminen on arvioitava lapsikohtaisesti.

Lapsen etu suhteessa osallisuuteen on yksi lastensuojelutyötä haastava tekijä. Tutkimukseni kannalta lapsen etu käsite on tärkeä, koska lastensuojelun tärkein tehtävä on lapsen edun määrittelemineen. Lapsen edun määritelmät ovat muuttuneet vuosien saatossa ja ajattelen, että se on edelleen hyvin työntekijä- ja lapsikohtainen. Lastensuojelun työntekijän on arvioitava lapsen edun näkökulmasta lapsen mahdollisuuksia osallistua asiansa käsittelyyn lastensuojelussa. Lapsen edulla siis usein perustellaan sekä lapsen osallistumista että osallistumisen kieltämistä.

3.2 Lastensuojelulaki osallisuuden edellytyksiä luomassa

Hotari, Oranen ja Pösö (2009, 118) ovat ottaneet esiin perustuslaissa (731/1999, 6§) olevan velvoitteen kohdella lapsia tasa-arvoisesti yksilöinä ja mahdollisuudesta saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystasoaan vastaavasti. Perustuslakiin ja lastensuojelulakiin on sisällytetty yhdistyneiden kansakuntien yleissopimus lapsen oikeuksista. Suomessa lastensuojelulaki(417/2007) uudistettiin 1.1.2008, jotta vastaa paremmin muuttuneisiin olosuhteisiin ja lainsäädäntöön sekä toteuttaa lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisia oikeuksia (HE 252/2006). Lastensuojelulakiin tehtiin muutoksia 2010 (HE 137/2010) ja 2013 (HE 130/2013). Osallisuutta pyritään lisäämään uuden sosiaalihuoltolain (30.12.2014/1301) ja siihen liittyvillä lastensuojelulain muutoksilla.

Lastensuojelulaki (417/2007, 3 §, 3 a §) määrittelee lastensuojeluun kuuluvaksi ehkäisevän lastensuojelun sekä lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun. Lastensuojelutarpeenselvitys, lastensuojelun avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä sijaishuolto ja jälkihuolto ovat laissa tarkoitettuja lapsi- ja perhekohtaisia palveluita (Lsl 417/2007, 3§, 3a §). Lastensuojelun asiakkuus alkaa, mikäli lapsella on kiireellisten lastensuojelupalveluiden tarve tai palvelutarpeenselvityksen jälkeen todetaan tarve lastensuojelun palveluille (Lsl 26§ ja HE164/2014).

Lastensuojelulain 10 § 1 momentin mukaan lapsen mielipiteet ja toivomukset on otettava huomioon lapsen etua arvioitaessa. Lisäksi on perehdyttävä lapsen kasvuolosuhteisiin ja arvioitava lastensuojelutoimenpiteiden vaikutusta lapsen kehitykseen. (HE 252/2006) Lastensuojelulain 4. luku (Lsl 417/2007, 20—24 §) on säädetty turvaamaan lapsen osallisuus lastensuojelussa käsiteltäessä lasta koskevaa asiaa. Luvussa on säädetty lapsen mielipiteen selvittämisestä, kuulemisesta, lapsen puhevallan käytöstä ja edunvalvonnasta. (Lsl 417/2007.)

1.1.2015 voimaan astuneen sosiaalihuoltolain (1301/2014) 34§ mukaan lapsen toiveet ja mielipide on selvitettävä huomioiden lapsen ikä ja kehitystaso. Lapselle on mielipiteensä muodostamisen pohjaksi annettava tarvittavat tiedot. Lapselle on kerrottava miksi ja missä asiassa häntä kuullaan ja mihin tarkoitukseen tietoja käytetään. Lapsen mielipiteen selvittäminen ei kuitenkaan tarkoita päätösvallan antamista lapselle. Lapsen toiveet on huomioitava päätöksenteossa ja annettava perustelut, mikäli niitä ei voida noudattaa. Lapsen mielipiteen selvittämiseen on käytettävä välineitä ja menetelmiä sekä annettava tukea ja apua, joita lapsi ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti tarvitsee. Työntekijän tulee varmistua siitä, että lapsi voi ilmaista toiveensa ja mielipiteensä vapaasti. (HE 164/2014.)

Lapsen mielipiteen selvittämisellä tarkoitetaan laissa arkista työskentelyä lastensuojelussa, mielipiteiden, ajatusten ja kokemusten kuulemista. Työskentely lapsen mielipiteen selvittämiseksi ei lastensuojelulakia koskevan hallituksen esityksen (252/2006) mukaan tarkoita vain kyselyä, vaan se voi tapahtua myös havainnoimalla lapsen käyttäytymistä, joten lapsen mielipiteen selvittäminen voidaan ulottaa jo hyvin pieniin lapsiin. Kaiken ikäisillä lapsilla on oikeus saada omat näkemyksensä otetuiksi huomioon omassa lastensuojeluasiassaan ikätason ja kehityksen mukaan. Mielipide tulee aina selvittää, ja selvittämättä jättämiseen on oltava vankat perustelut. Lapsen mielipiteet on selvitettävä hienovaraisesti, jotta siitä ei aiheudu tarpeetonta haittaa lapsen ja hänen vanhempiansa tai muiden läheisten ihmisten välisille suhteille. Lapsen mielipiteen selvittämisen tapa ja sisältö on kirjattava lasta koskeviin asiakirjoihin. (HE 252/2006.)

Puhevallan käytöstä on säädetty tarkat ikäraajat (HE 252/2006). Lapsen mielipide tulee selvittää lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden ja 12 vuotta täyttäneille ja sitä vanhemmille on varattava tilaisuus tulla kuulluksi huostaanottoa ja sijaishuoltoa koskevassa asiassa (Lsl 417/2007, 17 §). Lapselle, joka on täyttänyt 12 vuotta, on varattava tilaisuus tulla kuulluksi hallintolain (434/2003) 34§ mukaisesti (Lsl 417/2007, 20§). Hallintolain mukaisella kuulemisella tarkoitetaan juridista kuulemista, johon kuuluu oikeus tietojen saamiseen ja

mielipiteen ilmaisemiseen (Hallintolaki 434/2003, 34 §, 36 §). Juridinen kuuleminen on hallinnollista toimintaa, jonka reunaehdot ovat aikuisten määrittämiä. Juridisessa kuulemisessa kuultavalle tehdään esitys, johon hänellä on mahdollisuus myöntyä tai vastustaa sitä. (Hotari, Oranen & Pösö 2009, 150.)

Lapsen mielipide on voimassa olevan lastensuojelulain 20§ ja sosiaalihuoltolain 34§ mukaan selvitettävä ja sen saa jättää tekemättä vain jos se vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos se on muutoin perusteltua. Lastensuojelulaki (Lsl 417/2007, 29§) määrää lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän tapaamaan lasta henkilökohtaisesti riittävän usein. Pykälää tarkennettiin 2013, jolloin lapsen henkilökohtaisen tapaamisen riittäväksi määräksi määriteltiin vähintään kaksi tuntia kuukaudessa aktiivisen työskentelyn aikana (HE 130/2013). Tapaamistiheyden riittävyyttä tulee arvioida asiakassuunnitelman yhteydessä (HE 130/2013). Sama pykälä antaa lastensuojelun työntekijälle mahdollisuuden tavata lasta ilman huoltajien suostumusta, mikäli sen arvioidaan olevan lapsen edun mukaista.

Lastensuojelulaki pitää ensisijaisena lapsen huomioimista ja mukaan ottamista. Lasta on tavattava henkilökohtaisesti, suunnitelmat on laadittava lapsen kanssa yhdessä ja hänen kanssaan on keskusteltava. (Lsl 417/2007, 29 §, 30 § ja 53 §) Näillä keinoilla lapsella on mahdollisuus paremmin ymmärtää, mitä aikuiset ajattelevat hänen tilanteestaan. Millaisia mahdollisuuksia tilanteen ratkaisemiseksi on ja miten lapsi voi niihin itse vaikuttaa. (Hotari, Oranen ja Pösö 2009, 150.) Kananojan ym. (2013, 11) mukaan asiakkaat toivovat työntekijöiden kohtaavan heidät oman elämänsä asiantuntijoina ja arvio perheen tilanteesta tehtäisiin kokonaisvaltaisesti. Selvitys tuo esiin puutteen siitä, että asiakkaiden mielestä lastensuojelun työntekijät eivät tapaa lapsia tarpeeksi ilman vanhempia eivätkä kuuntele lapsen omia mielipiteitä, ajatuksia ja toiveita. Lasten tapaamista ilman vanhempaa toivotaan asiakkaiden taholta enemmän. Asiakkaat itse toivovat, että lapsen mielipiteitä ja toiveita kuunneltaisiin ilman vanhemman läsnäolo. (Kananoja ym. 2013, 11.)

3.3 Lapsen asema ja osallisuus lastensuojelun käytännöissä

Lapsen aseman määrittely lastensuojelussa on hankalaa. Lapsi on lastensuojelussa asiakas, mutta käytännössä näyttää siltä, että aikuiset tai perhe on pääasiallisia asiakkaita. Lastensuojelutyötä on kritisoitu siitä, että tila ja valta ovat pääosin aikuisten hallinnassa. Työkäytännöissä lapset näkyvät vähän tai eivät lainkaan. (Hotari 2013, 155.) Lapsen osallisuuden toteutumisen kannalta on tärkeää määritellä mitä lapsen asemalla tarkoitetaan

ja miten se lastensuojelussa muodostuu. Lapsen asema on Johanna Hurtigin (2003,11) mukaan lastensuojelussa usein sivullinen ja hänet otetaan huomioon vasta viranomaisten todetessa vanhemmuuden olevan niin kriisiytynyt, että ainoa mahdollisuus on sijoittaa lapsi kodin ulkopuolelle. Lasten paikka rakentuu tapahtumien ja toimien tuloksena. Paikan rakentuminen tarvitsee tilaa, jonka yksi ulottuvuus on antaa lapselle tilaisuus tulla huomioiduksi ja kuulluksi. (Hurtig 2003, 34.) Suomessa on viime vuosikymmenen aikana kehitetty lastensuojelun ja sosiaalityön lapsilähtöistä työskentelyä. Yksi sen tavoitteista on lapsen tekeminen näkyväksi aikuisten verkostoissa. Hurtigin (2003, 183) mukaan kuitenkin lapsen auttaminen organisoidaan usein vanhempien tarpeista käsin. Lapsilähtöisen työskentelyn arkipäiväistyminen vaatii aikaa ja ammattilaisilta rohkeutta tarttua asioihin niin, että lapsen paikka ja asema tulee turvattua. (Hurtig 2003, 183.)

Toisaalta Oranen (2008, 14) on tuonut esiin, että lasten kanssa työskentelevät kokevat usein velvollisuudekseen ajaa lasten asioita aikuisten muodostamissa verkostoissa. Lapsen asema ja paikka verkostoissa heikko, jos hän ei löydä itselleen ”asianajajaa”. Lapsi unohdetaan, kun painitaan vaikeiden asioiden parissa ja vanhemmilla on usein vahvat mielipiteet asian suhteen. (Oranen 2008, 14.) Lasten osallisuuden toteuttamiseen tarvitaan muutos lapsen asemassa. Lapsen tulisi olla aktiivinen osallistuja, mutta se vaatii aikuiselta vallan siirtoa lapsille. Lasten asema vaikuttaa heidän osallisuutensa luonteeseen. (Lansdownin 2010, 13.) Mielestäni on tärkeää huomata, että lapsen asema on aikuisten määriteltävissä. Aikuisten tulisi miettiä omia verkostojaan ja tapoja toimia, koska lapset eivät osaa niissä toimia. Oona Ylönen (2009, 127—128) tuo lisensiaattitutkimuksessaan esiin sen kuinka nuoren ja työntekijän suhde on merkittävä lapsi- ja perhekeskeisen sosiaalityön arjessa. Yksittäinen työntekijä edustaa koko auttamisjärjestelmää, jolloin asiakkaan ja työntekijän suhteen laatu ja muoto rakentuvat esimerkiksi asiakkaan aikaisemmille kokemuksille lastensuojelusta. (Ylönen 2009, 127—128.)

Osallisuuden ja osallistumisen mahdollisuudet ovat Timonen-kallion (2010, 6) mukaan kiinni institutionaalisista puitteista. Tunteiden tasolla lapsen näkemysten ja ratkaisuehdotusten kuulemiseen suhteudutaan varovasti, koska pelätään lapsen joutuvan liian suureen vastuuseen tai lapsi joutuu vaikeaan tilanteeseen perheessä jos hänen mielipidettään tiedustellaan lastensuojelussa (Timonen-Kallio 2010, 6). Ammattilaisten tehtävänä on tarjota lapsille mahdollisuuksia osallistua omien asioiden käsittelyyn. He voivat saada lapsen omat käsitykset ja mielipiteet esiin opettamalla ja kannustamalla heitä. (Timonen-kallio 2010, 6—7.) Osallisuuteen kuuluu myös se, että lapsella ja nuorella on mahdollisuus kertoa oma mielipiteensä ja vaikuttaa omaan lastensuojeluasiaansa (Oranen 2008, 9). Hotarin, Orasen ja Pösön (2013, 149) mukaan osallisuudessa on kyse lapsen

mahdollisuuksista olla aikuisten kanssa määrittelemässä, toteuttamassa ja arvioimassa työtä, jota lapsen edulla perustellaan. Lastensuojelun moraalinen ja lakisääteinen velvollisuus on toimia lapsen edun mukaisesti. Osallisuuden vahvistamisen tulisi olla osa lastensuojelutyötä. (Hotari ym. 2013, 149.)

Osallisuus ja aktiivisena toimijana oleminen vaativat sitä, että lapselle annetaan mahdollisuus tuottaa tietoa omasta tilanteestaan, kokemuksistaan ja odotuksistaan (Hurtig 2006, 167). Powell ja Smith (2009, 139) toteavat, että lasten kanssa työskentelevät pitävät lapsia usein haavoittuvina ja estävät osallistumisen, vaikka lapset ja nuoret itse kokevat, että heidän sanomisellaan olisi merkitystä.

Lastensuojelun työskentelystä on löydetty erilaisia tapoja suhtautua lapseen, tulkita lasta ja lapsen osallisuutta. Nigel Thomas (2002, 174—176) on jakanut osallisuuden kuuteen ulottuvuuteen, joiden avulla tarkastella osallisuutta. Ulottuvuuksien keskinäiset suhteet voivat vaihdella ja niiden mukaan kokemus osallisuudesta muuttuu. Osallisuus rakentuu siitä, millaiset mahdollisuudet lapsella on itse valita osallistuuko hän vai ei. Thomas katsoo, että myös kieltäytyminen on osallisuuden muoto, johon lapsella tulisi olla mahdollisuus. Toisena ulottuvuutena on lapsen mahdollisuus saada tietoa tilanteesta, prosessista, omista oikeuksistaan ja roolistaan. Lapsen mahdollisuus vaikuttaa päätöksentekoprosessiin on kolmas ulottuvuus. Lapsen tulisi saada vaikuttaa siihen keitä tiettyyn palaveriin osallistuu ja mitä siellä käsitellään. Ulottuvuuksista neljäs on lapsen mahdollisuus ilmaista itseään, puhua omista ajatuksistaan ja mielipiteistään ja viidentenä on mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen. Tällä Thomas viittaa siihen, että lapset eivät aina osaa ilmaista ajatuksiaan tavalla jolla ne välittyvät aikuiselle ja tarvitsevan siihen aikuisen tukea. Kuudentena ulottuvuutena on lapsen mahdollisuus tehdä omia päätöksiä. (Thomas 2002, 174—176.)

Hurtig (2003, 183—184) on väitöskirjassaan esittänyt neljä metaforaa, jotka toimivat lapsen ja aikuisen välisen kontaktin kompastuskivinä. Lapsen näkeminen ”pommina” on ensimmäinen metafora. Työntekijä pelkää kysyä lapsen omia kokemuksia, koska taitamattomissa käsissä pommi voi räjähtää ja tuhota lapsen. Työntekijä ajattelee lapsen kohtaamisen olevan tärkeää, mutta sen olevan siihen erikoistuneen ihmisen työtä. Toisena metaforana Hurtig (2003, 183—184) esittää lapsen olevan ”lipas”, jonka voi avata vain avaimen haltija. Avaimen haltijana ajatellaan olevan joku muu kuin lastensuojelun perustyötä tekevä työntekijä. Lapsen ”pakastearkkuna” näkeminen on kolmas metafora. Työntekijät ajattelevat lapsen säilöneen, jäädyttäneen ja eristäneen vaikeat asiat ja kokemukset itsestään. Tämän kaltainen lapsi ei oireile ulospäin, jolloin työntekijät arvioivat

ettei vaikeat sisälle säilötyt asiat pilaa lasta. ”Pakastearkkulasten” tilanne ei työntekijöiden mielestä vaadi välitöntä puuttumista tai ratkaisua. Viimeisenä metaforana on lapsen näkeminen ”riiviönä”. Työntekijä asettaa epäsosiaalisen käytöksen korjaamista vaativaksi työskentelyn sisällöksi, eikä lapsen kokemusta ja ajatuksia kuulla. Työntekijöiden myötätunto kohdistuu vanhempiin eikä lapseen. (Hurtig 2003, 183—184.)

Thomas (2002, 171) on tutkimuksessaan löytänyt neljä lähestymistapaa, joita aikuiset käyttävät. Ensimmäisenä on kliininen, jolla Thomas tarkoittaa aikuisen tapaa arvioida osallistumista lapsen emotionaalisen kapasiteetin ja haavoittuvuuden Tällöin lapsen osallistuminen nähdään usein riskialttiina. Aikuiset usein sulkevat lapsen pois keskusteluista ja päätöksenteosta, koska niiden katsotaan olevan vaaraksi lapsen hyvinvoinnille. Toisaalta näkökulman hyväpuoli on Thomasin mukaan se, että kliinistä näkökulmaa käytettäessä aikuinen voi olla herkkä lapsen yksilöllisessä huomioimisessa ja mukaan ottamisessa. (Mt. 171) Toisena näkökulmana byrokraattinen, jossa aikuinen toteuttaa organisaation vaatimuksen mukaiset tehtävät. Tällä aikuinen pystyy helposti perustelemaan sekä lapsen sivuuttamisen että lapsen huomioimisen. (Thomas 2002, 171.)

Kolmantena on arvosidonnainen näkökulma, jossa lapsen osallistumista pidetään hyvänä asiana. Aikuiset katsovat tehtäväkseen lasten tukemisen ja osallistumisen mahdollisuuksien luomisen. Koska aikuiset ajattelevat lasten osallisuuden olevan oikeus, ovat aikuiset valmiita panostamaan siihen. Arvosidonnaista näkökulmaa käyttävät näkevät päätöksenteon laadun, käytäntöjen ja lopputulosten parantuvan. Neljäntenä näkökulmana Thomas (2002, 171) nimeää kyynisen. Kyyninen aikuinen näkee lapsilla olevan liikaa jo valtaa, jota ei tarvitse lisätä enää. Aikuinen, joka käyttää kyynistä näkökulmaa kokee lapset manipuloiviksi. Heidän mielestään lapset haluavat valtaa, mutta ei siihen liittyvää vastuuta. (Thomas 2002, 171.)

Myös Hurtig (2006, 169) on löytänyt lastensuojelun työntekijöiden käyttämiä tulkintakehyksiä. Hän näkee niiden olevan esteenä lasten osallisuudelle lastensuojelussa. Työntekijät saattavat tilanteen epäselvyyden tai ristiriitaisuuden vuoksi löytää perheen aikuisista samaistumiskohteen helpommin kuin lapsesta. Työntekijä saattaa ajatella lapsen tiedon ja kohtaamisen mutkistavan prosessia, vaikka hän pitääkin niitä tärkeänä. Ensimmäisenä ja yleisimpänä tulkintakehyksenä on ”perhe-kehityksen”. Lapsi nähdään osana perhettä ja sen kautta. Lapsen auttaminen tapahtuu perheen aikuisten tarpeiden ja pulmien näkökulmasta, jolloin lapsen yksilölliset tarpeet ja kokemukset jäävät suhdehahmotuksen alle. (Hurtig 2006, 169—170.)

Toisena tulkintakehyksenä on ”kestämis-kehys”. Työntekijä ajattelee lapsen suojautuvan luonnostaan vaikeuksia vastaan ja auttamistyö keskittyy luontaisten suojautumisstrategioiden tukemiseen. Lapsen ajatellaan unohtavan ikävät kokemukset ja keskittyvän nykyhetkeen. Työntekijä ajattelee lapsen kestävän ja venyvän pitkään ja lopulta toipuvan ja eheytyvän itsekseen ilman ulkopuolista apua. ”Särkymis-kehys” on kolmas tulkintakehys ja on lähellä kestämis-kehystä. Työntekijä ajattelee lapsen säikkyvän ja särkyvän mikäli häneltä tiedustellaan asioita, joista hän ei halua kertoa tai työntekijä ei itse koe omaavansa tarvittavia taitoja herkkien asioiden käsittelyyn. Työntekijä välttää kontaktia tai lähettää lapsen eteenpäin ”ammattilaiselle”. (Hurtig 2006, 170—171.)

Hurtigin (2006, 171) mukaan neljäs työntekijöiden käyttämä tulkintakehys on ”lojaalisuus-kehys”. Työntekijä pitää lapsen tietoa tärkeänä, mutta sen tuottaminen nähdään pulmallisena. Työntekijä olettaa, ettei lapsi mielellään kerro perheen tilanteesta tai vaikeuksista, koska pyrkii ensisijaisesti olemaan lojaali vanhemmilleen ja välttämään vaikeuksien tuottamista läheisilleen. Työntekijä, joka tulkitsee lapsen puhetta ”seuraus-kehysten” kautta pelkää lapsen joutuvan kärsimään jos kertoo asioistaan. Vanhemmat saattava vaatia lapsen kertomaan mitä on perheen tilanteesta paljastanut ja rangaista häntä. (Hurtig 2006, 171.)

Työntekijöiden käyttämät tulkintakehykset ja lähestymistavat vaikuttavat lasten osallisuuteen. Niiden käyttö voi olla tahatonta tai opittua. Lapsen osallisuuden toteutuminen lastensuojelussa on kiinni työntekijöiden asenteista. Osallisuus voi estyä myös odotuksista, joita lapsille asetetaan. Malone ja Hartung (2010, 26) kirjoittavat lasten osallisuuden usein tunnistetun termiksi, jolla tarkoitetaan lapsen rooleja, jotka aikuinen on kuvaillut. Heidän mukaansa taustalla on ajatus, että lapset eivät voi osallistua päätöksentekoon ilman aikuisten luomia projekteja. Tällaisella ajattelulla aliarvioidaan lasten kapasiteettia käsitellä asioita, jonka vuoksi heidät asetetaan vähemmistöön. (Mt. 26.) Eskosen, Korpisen ja Raitakarin (2006) mukaan lapselle asetetaan jo alun alkaen erilaisia odotuksia ja puhujasemia. Hänen odotetaan osallistuvan tietyllä tavalla ja aikuiset ottavat lapsen puheesta sen minkä katsovat itse tärkeäksi. Kohtaamisissa lapsi voidaan tulkita huonoksi kertojaksi, hänen viestiään ei tavoiteta, tulkitaan epäselväksi tai sopimattomaksi. (Eskonen ym. 2006, 41—42.) Lapselta odotetaan lastensuojelussa usein tiettyä roolia, joka määrittää hänen asemaansa ja paikkansa prosessissa. Lapsi ei kuitenkaan aina osaa tai halua siihen asettua. Helavirran (2006, 195) mukaan lapset ovat usein lastensuojelussa ohitettu oman elämänsä informanteina tai heiltä on haluttu kuulla vain aikuisia kiinnostavia asioita aikuisin luomin menetelmin.

Tiina Muukkonen (2013, 167) kirjoittaa lapsen osallisuuden rakentuvan kahdella tasolla. Nämä tasot ovat yksittäiset kohtaamiset ja asiakasprosessi. Kohtaamis- ja prosessiosallisuuden elementit ovat lapsen puheen aiheena oleminen, lapsen näkeminen, lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen kokeminen, lapsen osallisuus tietoon, kohtaaminen lapsen kanssa tapaamisessa, lapsi keskiössä toimien tiedon tuottajana, käsittelijänä ja palauttajana sekä lapsen rooli arvioijana. Lapsen ja vanhempien kanssa tulisi yhdessä arvioida ja valita sellaisia osallisuuden elementtejä, jotka sopivat lapselle ja perheelle. Asiakkuuden kuluessa osallisuuden rakennuselementtejä tulee arvioida ja vaihdella, jotta lapselle paras osallisuus löydetään. (Muukkonen 2013, 167.)

Prosessiosallisuudella Muukkonen (2013, 168) tarkoittaa lapsen osallisuutta asiakkuusprosessiin. Prosessiosallisuuden ytimessä on tieto ja sen muodostus sekä lapselle että vanhemmille ja tiedon välitys lapselta ja vanhemmilta. Kun tieto muuttuu ymmärrykseksi, puhutaan prosessiosallisuudesta. Lapselle ja vanhemmille sekä heidän välittämänsä tieto lastensuojeluun ovat prosessiosallisuuden ydintä. (Muukkonen 2013, 168) Muukkonen (2013, 168) kuvaa työntekijää lapsen, vanhempien ja muiden osallisten väliseksi tiedon välittäjäksi. Prosessiosallisuudessa tieto on asia, joka välitetään, mutta sitä ei käsitellä. Tieto muodostuu lasta katselemalla, lapsen puheesta ja olemalla lapsen kanssa vuorovaikutuksessa. Lapsen katsominen ja havainnointi rakentavat lapsen osallisuutta. Lastensuojelussa lapsi voi olla puheenaiheena ilman läsnäoloa tai olla paikalla ilman, että hänestä puhutaan. Myös lapsesta puhuminen ja puheen pitäminen ovat tärkeitä lapsen osallisuuden rakentajia. Lapsen ja vanhemman näkeminen yhdessä on myös tärkeää osallisuuden rakentumisen kannalta. (Muukkonen 2013, 168.)

Tieto on Muukkonen (2013, 169) mukaan prosessi- ja kohtaamisosallisuudessa yhteistä ydintä. Tiedon käyttö on näissä osallisuuksissa erottava tekijä. Prosessiosallisuudessa tieto siis välitetään, mutta kohtaamisosallisuudessa sitä on tarkoitus käsitellä. Jotta kohtaamisosallisuus lastensuojelussa toteutuisi, olisi lapsen oltava paikalla tapaamisissa. Tällöin työntekijän ja lapsen välille olisi mahdollista muodostua dialoginen ja vastavuoroinen hetki tai jopa suhde, joka antaa lapselle tukea, voimaa ja turvallisuutta. Kohtaamisosallisuuden tarkoituksena on saada lapset ja vanhemmat yhteisymmärrykseen työntekijöiden kanssa siitä miksi he ovat lastensuojelun asiakkaita ja miten perhettä voitaisiin lastensuojelussa tukea. (Muukkonen 2013, 169.)

Erilaisista osallisuuksista saatavat merkitykset ja hyötyvät ovat se, että lapsi tulee kuulluksi ja voi vaikuttaa omaan lastensuojelu asiaansa, kaikkien osallisten tieto ja ymmärrys

kasvavat, lapsen suojelun toteuttaminen on luontevaa, lapsen ja vanhempien voimavarat saadaan esille ja käyttöön ja työn yhteinen arviointi on mahdollista (Muukkonen 2013, 172).

Lapsen osallisuuden tärkeimpiä elementtejä on vuorovaikutus, joka tapahtuu aikuisen kanssa. Sekä aikuinen ja lapsi voivat miettiä mitä he antavat vuorovaikutuksellisessa tilanteessa ja mitä he siltä haluaisivat. (Hotari ym. 2013, 155.) Lasten kohdalla tasavertaisuuden toteutuminen lastensuojelun kohtaamisissa ei ole yksiselitteinen. Hotari ym.(2013, 156) kysyvätkin voiko lastensuojelussa työntekijän lapsiasiakkaan kohtaaminen olla koskaan täysin tasavertainen ja missä kulkee lapsen rajat osallistua päätöksentekoon. Lastensuojelussa osallistuminen ei koskaan ole neutraalia tai tasa-arvoista. Valta ja vastuu kytkeytyvät yhteen, jonka vuoksi on tärkeää, että lastensuojelussa niiden jakaminen mietitään tarkkaan. (Hotari 2013, 157.) Lapsen osallisuus toteutuu usein monimutkaisessa ja ristiriitaisessa verkostossa. Näissä verkostoissa lasten lisäksi vaikuttavat vanhemmat, asiantuntijat ja mahdolliset muut tahot. Lasten osallistuminen ja osallisuuden toteutuminen lastensuojeluun vaatii sitä, että aikuiset antavat lapselle vahvan aseman lastensuojelun kaikilla osa alueilla sekä tiedon tuottajana että tiedon vastaanottajana. (Hotari ym 2013, 157.)

Aikaisemmissa tutkimuksissa on tullut esille se, että tärkeimmäksi seikaksi on osoittautunut työntekijän kyky ja mahdollisuus kohta asiakas. Lapset ja varsinkin nuoret odottavat, että heitä on vastassa aikuinen, jonka kanssa he voivat avoimesti ja luottamuksellisesti puhua sekä tehdä yhteistyötä. Lastensuojelun työn tuloksellisuuden kannalta on siis tärkeää, että lapsi kokee tullessa kuulluksi ja saaneensa osallistua oman asian käsittelyyn. Paljonko lapsi tai nuori kaipaa ammattilaiselta saatavaa osallisuuden kokemusta riippuu siitä, saako hän kokemuksen osallisuudesta kaveripiiristä tai kotoa. Tutkimuksessa tuli kuitenkin esille se, että lapsen ja nuoren yksilöllistä huomioimista ja kuulemista ei saisi lastensuojelussa työskentelevien unohtaa. Lapset ja nuoret kokevat sen tärkeänä, vaikka saisivat tukea ja apua myös kavereilta ja kotoa. (Hotari ym. 2013, 159—160.)

Hotarin ym. (2013, 156) mukaan lapsen osallisuuden vahvistaminen vaatii työntekijöiltä lapsen kohtaamista yksilönä ja tapaamisen tulisi lähteä lapsen omista lähtökohdista. Lapsen tiedon ollessa ristiriidassa aikuisten tiedon kanssa tai lapsen kertoessa sellaista tietoa, joka ei aikuiselle ole tärkeää, mutta lapselle on, pitäisi lapsen tulla kuulluksi lastensuojelussa. Työntekijän suhtautuminen lapsen kertomaan haastaa myös osallisuutta. Lapsi voi kertoa asioita, jotka vanhempi kieltää tai kieltää asioita, joita vanhempi kertoo tapahtuneen. (Hotari ym. 2013, 156.)

Lastensuojelulaki velvoittaa työntekijän kuulemaan lasta hänen ikänsä ja kehitystasonsa huomioon ottaen. Lasten osallisuuteen lastensuojelussa vaikuttavat myös ammattilaisten käsitykset lapsesta ja lapsuudesta. Lapsen kohtaaminen yksilönä ja hänelle sopivimmalla tavalla ei ole helppoa. Työntekijä työskentelee oman sisäisen tiedon, kokemuksen ja työtapojen mukaan. Lapsen vahva asema tiedon tuottajana ja vastaanottajana ovat osallisuutta lastensuojelussa. (Hotari 2013, 157.)

4. Reflektio ja reflektiivisyys

4.1 Kriittinen reflektio

Fookin(2005, 4—5) mukaan kriittinen reflektio ja reflektiivinen käytäntö mielletään usein toistensa synonyymeiksi, mikä aiheuttaa sen, että kriittisen reflektion tarjoamat mahdollisuudet jäävät sosiaalityössä osin käyttämättä. Molemmilla viitataan käytännön toiminnan tarkasteluun, mutta ero näkyy teoreettisemmalla tasolla tarkasteluna. Reflektiivisen käytännön ja kriittisen reflektion ovat taustaoletuksissa ja niiden reflektiivisen prosessin käytössä. (Fook 2005, 4—5.)

Kriittinen reflektio ja reflektiivinen käytäntö eivät ole toisiaan poissulkevia, koska niillä on samankaltaisia olettamuksia ja ajatusprosesseja. Kriittinen reflektion on reflektiivistä käytäntöä, jossa keskitytään taustaoletusten valtautuvuuksiin. Tarkoituksena on löytää käytäntö, jota muuttamalla muutos mahdollistuu sosiaalisissa tilanteissa, joissa ammattilaiset työskentelevät. Kaikki reflektiivinen käytäntö ei kuitenkaan johda kriittiseen reflektioon (Fook 2005, 5—6).Kriittisen reflektion teoriaan vaikuttaa erilaiset teoriatraditiot. Niistä tärkeimmät ovat reflektiivinen käytäntö, reflektiivisyys, postmoderni ajattelu ja dekonstruktioismi sekä kriittinen sosiaalinen teoria. (Fook 2005, 6—7.)

Reflektiivisen käytännön pohjalta katsottuna kriittisen reflektion painopiste on taustaoletuksiltaan vallassa. Tällä tarkoitetaan pohdintaa yksilön oman vallan, vallan monien toimintatapojen ja yksilön itsensä tärkeinä pitämien vallan muotojen suhteen. Lisäksi keskitytään omiin käytännön intuitiivisiin ja taidollisiin puoliin, joiden avulla tuodaan esiin ne taustaoletukset, joita tunteet tukevat. Tämänkaltainen reflektio tuo esiin ne taustaoletukset, joilla on suuri vaikutus käytäntöjen muodostumiseen, mutta se ei mahdollista vallan toimintatapojen tarkempaa erittelyä. (Fook 2005, 7.)

Reflektiivisyyden kautta kriittinen reflektio voidaan nähdä tapana tutkia omia käytäntöjä ja kokemuksia ja kokea näin olevansa itse tiedon tuottajana. Tämä auttaa yksilöä näkemään oman minän ja laajemman sosiaalisen, kulttuurisen ja rakenteellisen ympäristön välisiä

yhteyksiä. Ymmärrys siitä, että käsitykset, uskomukset ja taustaoletukset ovat ainakin osittain sosiaalisten kontekstien määräämiä, lisääntyy. Jokainen osallistuu olemassa olevien valtasuhteiden rakentamiseen sosiaalisissa konteksteissa. (Fook 2005, 8.) Reflektio on aktiivinen tutkimus- ja löytämisprosessi, jossa toimijalla on kysyvä asenne ja tiedostava suhde oman työnsä tietoon. Toimija on itse vastuussa eikä hän ripustaudu ulkoisiin auktoriteetteihin tai teorioihin. Reflektion olevan toimintaan perustuva kokemus, josta voi oppia ja tämän kautta oivaltaa, että on mahdollisuuden toimia toisin. (Karvinen 1993, 28.)

Kriittisen reflektion tietyt ajatustavat ovat Fookin (2005, 8–9) mukaan postmodernin ajattelun vaikutusta. Postmoderni ajattelu auttaa huomaamaan tiedon ja vallan välisen suhteen. Postmoderniajattelu ja poststruktuurialinen ajattelu korostavat tiedon voivan olla sosiaalisesti rakentunutta. Ajattelun purkamisessa kriittinen reflektio voi hyödyntää postmodernia ja poststruktuurialista analyysia. Niiden avulla voidaan paljastaa miten vallan rakentamiseen osallistutaan ja tämän avulla voidaan tutkia sellaisia konflikteja ja ristiriitaisuuksia, joista on aiemmin vaiettu. Nämä ajattelumuodot eivät anna kuitenkaan kriittiselle reflektiolle välineitä yksityiskohtaisempaan arvioon.

Fookin (2005, 9) mukaan kriittisen reflektion ja kriittisen teorian ”kriittisissä puolissa” teorian perusta on valtaerojen vaikutuksista yhteiskunnassa ja niiden vaikutuksista yhteiskunnan ja yksilön tasolla samanaikaisesti. Kriittinen sosiaalinen teoria tarjoaa Fookin mukaan laajemmat mahdollisuudet sen ymmärtämiselle, mitä kriittisen reflektion avulla voitaisiin ja voidaan saavuttaa. Halutun sosiaalisen muutoksen aikaan saamiseksi tarvitaan kriittisen reflektion prosessia, jossa omien ja muiden kokemukset saatetaan yhteen. (Fook 2005, 9.)

Kriittinen reflektio on pohdintaa, jonka kautta on mahdollisuus ymmärtää miten toiminnan taustaoletukset voivat olla sosiaalisesti rajoittavia. Kriittisen reflektion avulla tulee mahdollisuus löytää uusia ajatustapoja ja käytäntöjä, jotka ovat valtaistavampia. Yksilön tasolla tämä mahdollistaa sosiaalisen muutoksen. (Fook 2005, 5.) Kriittisen reflektion tulee sisältää reflektioijan oma kokemus sosiaalisesta, kulttuurisesta ja rakenteellisesta kontekstista. Reflektiivisen prosessin tulee olla muuttava. Päätarkoituksena on se, että se tuo parannuksia ammatilliseen käytäntöön. (Fook & Askeland 2007, 2–3)

Fookin ym.(2006, 13–14) mukaan kriittisen reflektion tarkoituksena on saada meidät näkemään se mitä emme yleensä näe. Reflektion avulla on tarkoitus muuttaa, uudelleen ajatella ja kokea ammatilliset käytännöt. Reflektio menee syvemmälle kuin suppea itse havainto. Vallitsevien arvojen, käytäntöjen ja sosiaalisten suhteiden muuttamiseksi on ammattilaisten reflektio Fookin ym. mukaan välttämätöntä. (Emt. 2006, 13–14.) Uskon,

että lasten osallisuuden lisääminen lastensuojelussa vaatii työntekijöiden oman työn, menetelmien, arvojen ja asenteiden reflektointia.

4.2 Reflektio sosiaalityössä

Karvinen-Niinikoski (2005,12) kirjoittaa reflektion liitetyn sosiaalityössä erityisesti työn ja toiminnan kehittämisen vaiheeseen, jossa työntekijä tietoisesti arvioi omia kokemuksiaan ja toimintaansa. Tämän oppimisprosessin tarkoituksena on löytää uusi tapa ymmärtää tai toimia. Oppimisteoreettisesti korostuu yksilön oma ajattelu ja kokemus, mutta reflektio sisältää myös ammatillisen työnjaon kokonaisuuden, ammattikäytäntöjen sosiaalisen rakentumisen, sosiaalityöhön sisältyvän vuorovaikutuksellisuuden ja näkemyksen kielessä rakentuvasta vallasta. (Karvinen-Niinikoski 2005, 12.)

Reflektiivisyydellä tarkoitetaan valmiutta työn kehittämiseen ja ammatillisten ja henkilökohtaisten lähtökohtien tiedostamiseen ja arviointiin (Karvinen 1993, 17). Raunion (2000, 81) mukaan reflektiivisyys merkitsee itsekriittistä tutkimuksellista suhdetta omaan työhön. Työntekijän on oltava tietoinen omasta toiminnastaan ja pohtia kriittisesti sen perusteita. Toisaalta reflektiivinen työskentely korostaa Raunion mukaan sosiaalityön tilannekohtaisuutta. Sosiaalityössä kohdataan aina uusia tilanteita ja tämän vuoksi myös työn perusteet on aina pohdittava uudelleen. Reflektiivisyys vaatii sosiaalityöntekijältä jatkuvaa ammatillisen identiteetin työstämistä, mutta toisaalta sosiaalityöntekijän on myös kyettävä auttamaan asiakasta oman elämänsä reflektimisessa. (Raunio 2000, 81.)

Reflektiivisyys ammatillisen toiminnan metodologisena periaatteena vaatii tietoista ja perusteltua suhdetta ympäröivään todellisuuteen. Tämän saavuttaakseen on työntekijän oivallettava, että kokemukseen perustuva ammatillinen asiantuntijuus ja osaaminen ovat tilannekohtaista. Modernissa sosiaalityössä on pyritty luomaan yleinen tietoperusta ja työskentelytapa, jota voidaan helposti soveltaa monenlaisiin ammatillisiin tilanteisiin. Postmoderni maailma pakottaa luopumaan tästä tavoitteesta ja työntekijän on pyrittävä reflektiivisen työskentelytavan avulla reagoimaan asiakastilanteiden ainutlaatuisiin piirteisiin. (Raunio 2000, 81—82.)

Karvinen (1993) on kehittänyt kolme ammatillisen ja tietoisuuden tasoa, jotka ovat tärkeitä sosiaalityön kriittisen ja reflektiivisen ammatillisuuden kannalta. Ammatillaisen on toimintaan sijoittuvassa työssä osattava eritellä ja arvioida omaa toimintaa, osaamista ja suhtautumistaan niihin. Toisena ammatillisuuden kannalta tärkeänä asiana Karvinen pitää oman ammatillisuuden tarkastelua ammatin ja työn kokonaisuuden kannalta, johon kuuluu myös kyky suhteuttaa omaa ammatillista kehitystään samaan kokonaisuuteen. Kolmantena kriittiseen ammatillisuuteen kuuluu ammatin toimintaperusteiden ja ajattelu- ja

toimintamallien kyseenalaistaminen. Olennaista on arvioivaan ja tietoiseen kehittämiseen pyrkiminen toisten toimijoiden kanssa. Reflektiivinen asiantuntijuus sosiaalityössä edellyttää kaikkien tasojen saavuttamista ja näin toimija käsittää ja kykenee ohjaamaan omaa toimintaansa jatkuvasti muuttuvissa olosuhteissa suhteessa kokonaisuuteen. (Karvinen 1993, 30—31).

5. Tutkimuksen toteutus

5.1 Tutkimustehtävä

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää miten lastensuojelun työntekijät jäsentävät lasten osallisuutta lasten tapaamisissa ja miten he perustelevat lapsen osallisuuden onnistumista tai epäonnistumista tapaamisissa oman reflektion kautta. Kuten aiemmassa luvussa kirjoitin Karvinen-Niinikosken (2005, 12) todenneen reflektiivisyyden tarkoituksena olevan työn ja oman toiminnan kehittäminen ja muuttaminen. Tarkastelen siis lastensuojelun työntekijöiden kirjoittamia reflektiopäiväkirjoja, jotka on kirjoitettu lapsen osallisuutta tarkastellen, millaisia ajatuksia ja perusteluja työntekijät niissä esittävät. Lastensuojelun työntekijöitä on usein syytetty siitä, että lapsen osallisuus ei lastensuojelussa toteudu. Selvitän työntekijöiden antamia perusteluja siihen, miksi lapsen osallisuus heidän mielestään on onnistunut tai epäonnistunut. Löytävätkö työntekijät sellaisia työtapoja ja -menetelmiä, joihin he ovat tyytyväisiä tai mitä he ovat valmiita muuttamaan, jotta osallisuus toteutuisi. Reflektiopäiväkirjat eivät sellaisenaan kuvaa lastensuojelun todellisuutta, vaan ne ovat työntekijöiden näkemystä ja kokemusta kuvaavia kirjoituksia lapsen kohtaamisesta.

Tutkimuskysymykseni on:

Miten työntekijät jäsentävät reflektiopäiväkirjoissaan lapsen osallisuuden toteutumista lastensuojelussa tapahtuvissa kohtaamisissa?

Tutkielmani tarkentavina kysymyksinä etsin perusteluja onnistumisiin ja epäonnistumisiin sekä työntekijän ajatuksia omasta toiminnasta.

5.2 Tutkimusaineiston kuvaus

Aineistoni on kooltaan 22 sivua, joissa on 35 sosiaalityöntekijän, ohjaustyöntekijän ja perhetyöntekijän kirjoittamaa reflektiopäiväkirjaa, jotka on kirjoitettu lapsen osallisuuden näkökulmasta. Reflektionpäiväkirjat ovat pituudeltaan noin viidestä virkkeestä yhteen A4 liuskaan. Reflektiopäiväkirjat on kerätty Tampere Praksis -hankeen yhteydessä ja reflektiopäiväkirjojen kirjoittamisesta on sovittu Praksis-tiimissä 14.8.2012. Samassa tiimikokouksessa on pyydetty työntekijöiltä suostumus siihen, että aineistoa voidaan käyttää

myös tutkimuksessa. Aineisto on ollut tarkoitus myös tallentaa yhteiskuntatieteelliseen tietoaarkistoon. Olen siis saanut aineiston käyttöni valmiina ja hakenut siihen tutkimusluvan Tampereen kaupungilta tammikuussa 2014. Reflektiopäiväkirjat on kerätty syksyn 2012 aikana. Reflektiopäiväkirjoja on käyty työntekijöiden kanssa läpi joulukuun 2012 ja tammikuun 2013 aikana. Työntekijät ovat kirjoittaneet reflektiopäiväkirjat anonyymisti ja asiakastilanteet, joita työntekijät ovat reflektoineet, ovat tunnistamattomia. Joihinkin päiväkirjoihin olen muuttanut etunimen kohdalle nimitykseksi lapsi.

Työntekijät ohjeistettiin kirjoittamaan yhteensä viidestä lapsen tapaamisesta ja reflektiopäiväkirjan näkökulma tulisi olla lapsen osallisuus tapaamisessa ja työskentely lapsen kanssa. Käytännössä työntekijät ovat kirjoittaneet kukin 1-4 tapaamisesta. Kirjoittamiseen annettiin ohjeistukseksi, että reflektiopäiväkirja kirjoitetaan lapsista joita tapaa ja lapset olisivat mielellään eri-ikäisiä. Tapaaminen tapahtuu lapsen kanssa tai lapsi on tapaamisessa mukana vanhempien kanssa. Pituudeltaan yhdestä tapaamisesta olevan reflektiopäiväkirjan tuli olla muutamasta rivistä pariin liuskaan. Työntekijöiden tuli pohtia tapaamista oman toiminnan kautta, arvioiden onnistumista ja epäonnistumista sekä lopputulokseen vaikuttaneita tekijöitä. Myös lapsen palautteen saaminen tapaamisesta ja työntekijän työskentelystä olivat yhtenä tavoitteena. Työntekijöillä oli mahdollisuus arvioida myös menikö tapaaminen ennakkosuunnitelmien mukaan ja saivatko tai pyysivätkö he palautetta lapsilta tapaamisesta. Reflektiopäiväkirjoista pyydettiin poistamaan jo etukäteen keskeiset tunnistettavuustekijät.

Tampere Praksis -hankkeen yhteydessä on kerätty myös onnistumisen kokemuksia kirjallisesti ja haastatteleamalla työntekijöitä. Tästä aineistosta on tehty opinnäytetöitä Tampereen yliopistossa ja Tampereen ammattikorkeakoulussa. Työntekijät ovat kuvanneet tarinoiden ja haastatteluiden avulla onnistumisia, joita on saatu työskentelyn seurauksena. Reflektiopäiväkirjojen tarkoituksena on myös ollut tuoda esiin onnistumisen tematiikkaa. Reflektiopäiväkirjat ovat kuitenkin lyhyitä välähdyksiä lapsen yksittäisistä tapaamisista, joita on arvioitu myös lapsen osallisuuden toteutumisen näkökulmasta.

Reflektiopäiväkirjoissa näkyy vahvasti työntekijän oma toiminta, ajatukset ja asenteet. Niistä näkyy myös selvästi ammattiryhmien väliset erot. Sosiaalityöntekijät toimivat lastensuojelussa päättäjinä, jotka johtavat prosessia, sosiaaliohjaajat toimivat Tampereen lastensuojelun avohuollossa lähinnä yläkouluikäisten lasten ja heidän perheiden kanssa. Ohjaajat järjestävät myös ryhmämuotoista toimintaa lapsille. Perhetyöntekijät toimivat pikkulasten ja alakouluikäisten lasten ja heidän perheiden kanssa. Perhetyöntekijät tapaavat lapsia ja perheitä usein kotona. Erot näkyvät tapaamisten luonteessa, mutta myös

tavassa reflektoida omaa työtään ja toimintaa. Sosiaalityöntekijät ja jossain määrin sosiaaliohjaajat katsovat lapsen osallisuuden onnistumista tapaamisissa oman toiminnan kautta. Perhetyöntekijät katsovat lapsen osallisuutta enemmän lapsesta käsin ja miten lapset ovat tapaamisissa toimineet ja käyttäytyneet. Reflektiopäiväkirjat ovat lastensuojelun työntekijöiden tulkintaa ja pohdintaa yksittäisen lapsen tapaamisesta ja osallisuuden toteutumisesta lastensuojelussa. En luen reflektiopäiväkirjoja suorana todellisuuden kuvauksena, vaan etsin niistä asioita, joita työntekijät nostavat pohdinnoissaan esiin lapsen osallisuudesta.

Aineiston analyysivaiheessa en ole halunnut erotella reflektiopäiväkirjoja ammattiryhmittäin. Valitsin käyttää työntekijä-nimitystä analyysissa, koska halusin käsitellä reflektiopäiväkirjoja samalla tavalla ja samalta viivalta työnkuvasta riippumatta. Työnkuvaa ja ammattiryhmää ei täysin voi sulkea pois, mutta valitsin silti olla nimeämättä ammattiryhmää.

5.3. Aineiston analysointi

Tutkimukseni on laadullinen tutkimus ja käytän analyysimenetelmänä teemoittelua. Hirsjärven ym. (2007, 157) mukaan laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen, mutta todellisuus on moninainen. Se voi muuttua tapahtumien muovaamana ja siitä voi löytää moninaisia suhteita. Kvalitatiivisen tutkimuksen pyrkimyksenä on tutkia kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkija ei voi unohtaa omia arvolähtökohtiaan, koska ne muovaavat tutkijan ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä. Kvalitatiivisen tutkimuksen tarkoituksena on löytää tai paljastaa tosiasioita kuin todentaa jo olemassa olevia väittämiä. (Hirsjärvi ym. 2007, 157.)

Teemoittelun tarkoituksena on nostaa esiin tutkimusongelman kannalta valaisevia teemoja, jotka ovat oleellisia. Teorian ja empirian vuorovaikutteisuus on oleellista teemoittelussa. Sen avulla tekstiaineistosta voi saada esille vastauksia ja tuloksia tutkimuskysymyksiin. (Eskola & Suoranta 1998, 175—176, 180.) Teemoja voidaan muodostaa sekä aineisto- että teorialähtöisesti. Aineistolähtöisessä teemoittelussa on tarkoitus etsiä kirjoitelmia tai haastatteluja yhdistäviä tai erottavia seikkoja. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Aineistoa järjestetään teemojen mukaan keräämällä haastattelusta tai kirjoitelmasta tietyt kohdat, jotka käsittelevät tiettyä teemaa. Näin syntyy teemojen alle kokonaisuuksia. Yksi aineistokohta voi olla useamman teeman alla. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Oman tutkimusongelmani ratkaisemiseksi olen kiinnittänyt aineistossa huomiota niihin kohtiin, joissa on kuvattu lapsen osallisuutta ja osallistumista. Olen myös kiinnittänyt huomiota niihin, jossa työntekijä pohtii ja reflektoi tapaamista oman toiminnan ja ajatusten kautta. Tutkielmani viitekehystenä on lapsen osallisuus ja reflektio. Tarkemmin olen kiinnittänyt huomiota lapsen osallisuuteen Thomasin kuuden ulottuvuuden kautta. Olen kiinnittänyt reflektiopäiväkirjoissa huomioita myös osallisuuden vuorovaikutuksellisuuteen ja työntekijöiden ajatukseen osallisuudesta. Ovatko työntekijät ajatelleet lapsen osallisuuden tarkoittavan vain mielipiteen kertomista vai onko sen ajateltu sisältävän vuorovaikutusta.

Luin reflektiopäiväkirjat useaan otteeseen ja keräsin niistä avainsanoja, joilla jaottelin tapaamiset onnistuneisiin ja epäonnistuneisiin. Osassa reflektiopäiväkirjoista oli kuvattu vain yksi tapaaminen ja toisissa useampi tapaaminen. Yksittäisen tapaamisen kuvaukset oli helpompi sijoittaa yhden teeman alle. Jotkut reflektiopäiväkirjat olen sijoittanut kahden teeman alle. Reflektiopäiväkirjassa on saatettu kertoa kahdesta toisiinsa liittyvästä tapaamisesta, joista toinen on onnistunut ja toinen ei. Lapsi saattoi olla hyvin osallistuva lapsen ja työntekijän kahden keskeisessä tapaamisessa ja heti perään pidetyssä isommassa neuvottelussa täysin vetäytyvä ja vähäpuheinen. Tämän tyyppiset reflektiopäiväkirjat löytyvät osallisuuden osalta onnistuneiden että epäonnistuneiden tapaamisten kategorioista.

Tein onnistumisen kategoriasta kaksi teemaa ja epäonnistumisen kategoriasta samoin. Teemat muotoilin avainsanojen ja työntekijän reflektion kautta. Ensimmäiseen teemaan jaottelin sellaiset tapaamiset, jotka olivat työntekijän omasta mielestä lapsen osallisuuden ja oman toiminnan kannalta onnistuneet. Toiseen onnistumisen teemaan jaottelin tapaamiset, jotka työntekijä kokee ikään kuin luottamuksen voittona. Näissä työntekijät ovat kokeneet joutuneensa tekemään ”töitä” lapsen osallistumisen ja osallisuuden toteutumisen eteen. Epäonnistumisten ensimmäiseen teemaan olen laittanut sellaiset reflektiot ja tapaamiset, joissa työntekijä arvio tilanteen epäonnistuneen jollain tavalla. Joko lapsi ei ole lähtenyt mukaan tai työntekijä itse on kokenut tilanteen huonona. Epäonnistumisten toiseksi teemaksi laitoin tapaamiset, joissa vanhempien toiminta, puheet tai tarpeet olivat vaikuttaneet negatiivisesti lapsen osallisuuden toteutumiseen.

Jaoin aineistoon siis neljään teemaan. Ensimmäinen teema on *rento, avoin ja mukava tunnelma osallisuuden mahdollistajana*. Teemaan on sisällytetty onnistumisia, joissa työntekijät kokivat kyseisten seikkojen olleen avaimet onnistumiseen. Toisena teemana

ovat *lapsen huomioiminen ja luottamuksen syntyminen osallisuuden edistämisen edellytyksenä*. Reflektiopäiväkirjoissa työntekijät toivat esiin ajatusta, että ”hiljaa hyvä tulee”. Työntekijät ajattelivat antaneensa lapsen itse ottaa kontaktia työntekijään heidän omilla ehdoillaan. Useamman tapaamisen jälkeen lapsi halusi itse osallistua, tehdä asioita ja kertoa omia ajatuksiaan. Kolmannen teeman olen nimennyt *vetäytyvä, vähäpuheinen ja jännittynyt lapsi osallisuuden toteutumisen haasteena*. Lapset eivät lähteneet mukaan toimintaan tai muuten jäivät tapaamisessa ulkopuoliseksi. Neljännen teeman nimeksi annoin *vanhempien käytös, puheet ja tarpeet lapsen osallisuuden esteenä*. Useista reflektiopäiväkirjoista huomasi työntekijöiden harmistuksen, että lapsen osallisuus jää toteutumatta, koska vanhempi ei näe ja koe lapsen osallisuuden olevan tärkeää tai tahdo sen tapahtuvan.

5.4 Eettiset kysymykset

Tutkimuksen lähtökohtana tulee olla ihmisarvon kunnioittaminen ja hyvän tieteellisen käytännön noudattaminen tutkimuksessa (Hirsjärvi ym. 2007, 23—25). Hyvällä tieteellisellä käytännöllä tarkoitetaan sitä, että tutkija noudattaa eettisesti kestäviä tiedonhankinta- ja tutkimusmenetelmiä (Vilkkä 2005, 30). Hyvät tieteellinen käytäntö sisältää seitsemän kohtaa, joista oman tutkimuksen kannalta seuraavat ovat tärkeitä. Tutkijan tulee noudattaa tiedeyhteisön hyväksymiä toimintatapoja, käyttää tieteellisesti kestäviä tiedonhankinta, tutkimus- ja arviointimenetelmiä. Tutkijan tulee myös ottaa huomioon muiden tutkijoiden työ ja kunnioittaa sitä. Tutkimus tulee olla suunniteltu, toteutettu ja raportoitu tieteelliselle tutkimukselle asetettujen tavoitteiden mukaisesti. Tutkijan on hankittava tarvittavat tutkimusluvut ja tekee eettisen ennalta arvion jos sellaista tarvitaan. (Hyvä tieteellinen käyttäytyminen ja sen loukkausepäilyjen käsittely Suomessa 2012, 6) Pyrkimykseni on tehdä mahdollisimman ”läpinäkyvä” tutkimusprosessista ja raportoida se mahdollisimman tarkasti. Aineisto on jo kirjoitusvaiheessa käsitelty niin, että sen kirjoittajaa tai asiakasta ei voi tunnistaa.

Saaranen-Kauppisen ja Puusniekan (2006) mukaan tutkimustietojen käsittelyssä keskeisiä käsitteitä ovat *luottamuksellisuus* ja *anonymiteetti*. Tutkija ei voi luvata tietojen käsittelyn luottamuksellisuudesta luvattaessaan enempää kuin hän pystyy käytännössä täyttämään. Tietoja julkistettaessa on pidettävä huolta luottamuksellisuuden säilyttämisestä ja anonymiteettisuojasta. Arkaluonteisten asioiden kanssa on oltava erityisen tiukka anonymiteettiä suojatessa. Henkilöllisyyden paljastuminen on tehtävä mahdollisimman vaikeaksi. (Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tietosuojat 1987, 16–19, Kuula 2006, 201–207.)

Oma suhteeni tutkimusaiheeseen ja lastensuojeluun on sinänsä hankala, että itse työskentelen lastensuojelun sosiaalityöntekijänä. Tilannetta helpottaa kuitenkin se, että en työskentele Tampereella, jolloin reflektiopäiväkirjat eivät ole samalla työpaikalla työskentelevien kirjoittamia. Näin minulla ei ole mahdollista tunnistaa teksteistä asiakkaita tai työntekijöitä, jotka ovat ne kirjoittaneet. Itse lastensuojelun työntekijänä luon oman työni kannalta määritelmiä, joilla määritän lapsen osallisuutta ja miten haluan sen toteutuvan. Olen pyrkinyt unohtamaan nämä ja löytämään reflektiopäiväkirjoista jokaisen työntekijän omat ajatukset ja määritelmät tutkimuskysymykseen nähden sekä pelaamaan niitä aiemmin tehtyihin tutkimuksiin ja määritelmiin lasten osallisuudesta ja sen toteutumisesta.

6. Lapsen osallisuuden ja työntekijöiden reflektion näkyminen reflektiopäiväkirjoissa

6.1 Rento, avoin ja mukava tunnelma osallisuuden mahdollistajana

Reflektiopäiväkirjoissa, jotka olen koennut tämän teeman alle, nousee esille työntekijöiden tunne siitä, että tapaaminen oli onnistunut ja lapsen osallisuus toteutui. Tapaamisessa oli työntekijöiden mukaan rento ilmapiiri, jossa työntekijä ja muut paikalla olijat kokivat voivansa ”heittää” vitsiä tai nauraa. Lapsi osallistui keskusteluun ja toimintaan. Työntekijästä tuntui, että lapsi kertoi avoimesti omia ajatuksiaan, mielipiteitään ja huoliaan.

Ensimmäisessä otteessa on hyvä esimerkki tapaamisesta, jossa työntekijästä tuntui, että kaikki sujui hyvin. Lapsi oli mukana toiminnassa ja keskusteli hyvin sen ohella asioista. Työntekijät olivat etukäteen valmistelleet tapaamista, mutta antoivat myös lapselle tilaa tuottaa itse puheenaiheita.

”Tapasin työparin kanssa 5 -vuotiasta lasta. ... Samalla annoimme lapsen värittää tuomiamme kuvia. Kysymykset mietimme etukäteen mahdollisimman avoimiksi ja tilaa antaviksi. Tiesimme, että tapaamamme lapsi tuottaa hyvin itse aiheita ja näin kävikin. Tapaamisella onnistuin olemaan oma itseni ja luonteva. Toki tapaamisiin lasten kanssa auttaa oma aiempi työskentely lasten parissa. Ilmeisesti tapaaminen oli myös lapselle mukava, koska hän ei olisi halunnut työntekijöiden lähtevän...” (5)

Työntekijä koki tapaamisen menneen hyvin, koska lapsi oli mukana toiminnassa. Työntekijät tiesivät etukäteen lapsen tuottavan itse aiheita ja lähtevän helposti mukaan. Työntekijä koki, että etukäteen valmistellut kysymykset ja oma rento asenne tapaamisessa saivat lapsen osallistumaan ja tuntemaan, että hänen ajatuksillaan on merkitystä. Työntekijän koki, että hän pystyi olemaan tapaamisessa aito ja kohtaamaan lapsen omana

itsenään, jolloin ehkä lapsestakin tuntui siltä, että hän voi turvallisesti kertoa omia ajatuksiaan, toiveitaan ja mielipiteitään.

Myös reflektiopäiväkirjassa 17 rento tunnelma syntyi leikin lomassa 3- vuotiaan lapsen kanssa. Työntekijät menivät lapselle tuttuun ja turvalliseen paikkaan, päiväkotiin tapaamaan lasta. Työntekijä kuvailee tunnelman olleen mukava, rento ja turvallinen.

”Työntekijät tapasivat lapsen ensimmäistä kertaa. Lapsi vaikutti tapaamisen ajan siltä, että koki olonsa turvallisiksi sekä mukavaksi. Tapaaminen oli lapsen ikätason mukaista ”jutustelua” ja kuulostelua leikin sekä toiminnallisuuden kautta. Lapsi olisi jatkanut leikkiä sosiaalityöntekijöiden kanssa pidempäänkin.” (17)

Työntekijä koki, että lapsella oli tapaamisessa turvallinen olo, jolloin hänen oli helpompi lähteä leikkimään vieraiden aikuisten kanssa. Lapsi pääsi osallistumaan tapaamiseen omilla ehdoillaan, jolloin myös työntekijöille jäi tapaamisesta positiivinen vaikutelma. Työntekijä tunsi onnistuneensa tapaamisessa mahdollistamaan lapsen osallisuuden. Pienen lapsen kanssa ei voi samalla tavalla vain istua ja jutella kuin vanhemman kanssa. Lapsen kanssa päästiin hyvään vuorovaikutukseen ja hän nautti selvästi saamastaan huomiosta.

Lapsen kanssa päästiin hyvään vuorovaikutukselliseen suhteeseen myös seuraavassa otteessa. Työntekijä kertoo päässeensä keskustelemaan nuoren kanssa hänen elämästään ja siihen vaikuttavista seikoista. Nuori tuo myös huoliaan esille ja lähtee pohtimaan niitä työntekijän kanssa.

”... Keskustelua kuulumisista ja olosta asunnolla, poika kertoo että on jaksanut paremmin ottaa vastaan ohjeita. Pojalla on paha mieli kun siskon asiat ovat huonosti ja ei voi vaikuttaa mielestään riittävästi, keskustelemme siitä miltä tuntuu kun hänellä on näkemystä, mitä siskon pitäisi tehdä ja silti tämä tekee toisin ja asiat menee huonommaksi... .. Puhumme harrastuksista, onnistumisista ja siitä, miten asioiden toivoisi menevän jatkossa. Mietimme myös pojan tulista puolta, miten kokee muistuttamiset velvollisuuksien tekemättömyydestä kovin loukkaavina ja vihastuessaan ei ole enää yhteistyökykyinen...” (27)

Reflektiopäiväkirjan otteesta välittyy avoin tunnelma, jossa työntekijä kokee päässeensä lapsen kanssa hyvään ja avoimeen keskusteluun ja vuorovaikutukseen. Lapsi osallistuu keskusteluun ja lähtee työntekijän haastamana miettimään omaa tilannettaan ja miten voisi jatkossa toimia toisin. Työntekijän tuntemus siitä, että lapsen osallisuus toteutuu, johtuu varmasti hyvästä vuorovaikutuksesta, jossa he pääsevät keskustelemaan lapsen onnistumisista ja huolista. Työntekijä tunsi, että hän voi ottaa esiin myös hankalia asioita ja haastamaan nuoren miettimään voisiko tilanteessa toimia toisin.

Tapaaminen lapsen kanssa on ollut hyvä. Lapsi kertoo työntekijälle ulkoilun ja marjansyönnin lomassa itselleen merkityksellisiä asioita. Lapsi tuottaa korttien avulla itselleen tärkeiden ihmisten kuuntelevan häntä ja tukevan häntä aikuisina.

"... Tyttö saa näyttää leikkipaikkojaan ja jäämme syömään vadelmia... Syödessä keskustelua päivän tapahtumista ja mitä tytölle kuuluu. Mukana koko ajan kortit, joista tyttö kysyy jossain kohtaa ja on kiinnostunut niistä, teemme kannon päälle pienen korttipöydän... - ilmenee että tyttö luottaa vanhempiinsa aikuisina ja myös kokee tulevansa kuulluksi asioissaan ja voivansa puhua asioistaan vanhemmilleen ja mummolleen siellä ollessaan ja hänellä on kavereita... Paluumatkalla tyttö kertoo että harmittaa kun ei pääse mummolaan viikonloppuisin, kertoo että tämä siksi kun äidillä ja mumolla on riitaa... Mietin että äidin kanssa näihin asioihin on palattava, onko epäselvyyksiä ja ilmassa roikkumista, mikä voi olla osaltaan tuomassa levottomuutta tytön olemiseen kun kovin täsmähakuinen ja valmis itse järjestelmään asioitaan -jos jäävät auki aikuisten toimesta, ei siedä keskeneräisyyttä."
(26)

Olen tulkinut tapaamisen onnistuneeksi lapsen osallisuuden kannalta. Työntekijä kokee, että lapsi on päässyt keskustelemaan hänelle tärkeistä ja merkittävistä asioista. Lapsi kertoo avoimesti elämästään ja kokemuksestaan. Työntekijä kokee, että lapsen ajatuksista on hyvä puhua vielä vanhempien kanssa. Lapsen kertoo, että hänelle kaksi tärkeää ihmistä ovat riidoissa, mikä aiheuttaa hänelle pahaa mieltä. Työntekijä kokee, että lapsi on tapaamisella saanut tuoda esiin itselleen tärkeitä asioita, joita olisi hyvä käsitellä. Lapsi ei tiedä miksi äiti ja mummo ovat riidoissa, mutta se vaikuttaa myös hänen vierailuihinsa mummon luona.

Työntekijät kertovat antaneensa hyvää ja positiivista palautetta ja kannustaneensa lapsia. Lasten kanssa pohdittiin usein mitä hyvää heidän elämäänsä on. Usein lastensuojelussa keskitytään puhumaan negatiivisista asioista ja huolista. Seuraavissa otteissa työntekijät ovat ottaneet työmenetelmäksi positiivisen palautteen antamisen ja lapsen kanssa hyvien asioiden etsimisen lapsen elämästä. Huolipuheen lisäksi ja sijaan tapaamisissa on keskitytty positiivisten asioiden löytämiseen.

Tästä hyvänä esimerkkinä on reflektiopäiväkirja 14, jossa työntekijä kertoo keskustelleensa lapsen kanssa toisesta vanhemmasta, jota lapsi ei ole tavannut vähään aikaan ja lapsella oli kova huoli vanhemmasta. Työntekijä haluaa kääntää tapaamisen lopuksi kuitenkin tunnelman positiiviseksi ja mietti lapsen kanssa mikä lapsella on hyvin ja keihin aikuisiin hän pystyy luottamaan ja turvautumaan. (14)

Lapsen isä on huolissaan lapsen tietokone pelaamisesta. Lapsi on aiemminkin ollut asiakkaana ja hyvän kokemuksen takia isällä on matalampi kynnyks ottaa nyt myös yhteyttä. Lapselle ja isälle on toiminnallisuuden kautta tarjottu positiivista kannustusta.

”kyseisellä pojalla on mielestäni lisääntynyt itseluottamus ja sosiaaliset taidot pitkän harppauksen. Isä on myös oivaltanut positiivisen kannustuksen merkityksestä poikaa kohtaan... ..Lapselle kenties on hyväksi että juttu on sellainen mistä hän pitää ja samalla aikuisten kanssa opetellaan elämän jaloja taitoja.” (23)

Myös reflektiopäiväkirjassa 24 työntekijä tuo esiin positiivisen kannustuksen tärkeyden ja osallisuuden onnistumisen sitä kautta. Kyseessä on 13-vuotias poika, jonka vanhemmat ovat eronneet ja heidän välinsä ovat riitaiset. Isä ja koulu ovat esittäneet paljon huolta lapsesta.

”Poika on ollut aika vaitonainen meitä avotyöntekijöitä kohtaan. Poika sulkeutuu selvästi hänelle vaikeissa tilanteissa ja ei puhu mitään. ... Poika oli meidän toiminnallisessa sählyryhmässä mukana ja minun kuvani pojasta muuttui tai ainakin sai sulkeutuneisuuden rinnalle toisenlaisenkin kuvan. Kovan ja fiksun pelimiehen, joka näyttää olevan synnynnäinen joukkuepelaaja. Näillä kerroilla poika jutteli hänelle tärkeistä asioista todella innolla. Yhteisillä keskusteluilla äidin kanssa mielestäni oivalsin sen että poika tarvitsee ennen kaikkea positiivista palautetta ja kannustusta elämäänsä...” (24)

Kaikissa edeltävissä otteissa työntekijät ovat kuvailleet positiivisen palautteen ja kannustuksen auttaneen lasta osallistumaan. Työntekijät kirjoittivat myös keskustelleensa asiasta vanhempien kanssa. Työntekijän oma positiivinen asenne ja lapselle annettu positiivinen palaute tuntui näkyvän myös muulla elämän alueella. Myös lapsen oli helpompi löytää omasta elämästään asioita, jotka sujuvat. Työntekijät tunsivat tekevänsä hyvää ja merkittävää työtä.

Ensimmäisessä otteessa lapsi oli avoin ja kertoi omista tuntemuksistaan ja ikävästään toisen vanhemman luokse. Työntekijä halusi muuttaa tapaamisen kuitenkin positiiviseksi, koska lapsi oli ollut tapaamisessa hyvin itkuinen huolista ja ikävästä puhuttaessa. Hyvien asioiden etsiminen lapsen elämästä toimi myös työntekijän kannalta hyvänä lopetuksena. Lapsi oli koko tapaamisen ajan osallinen ja tuotti itse asioita, joihin työntekijä ei täysin ollut valmistautunut. Työntekijä kirjoittaa olleensa yllätynyt lapsen avoimuudesta ja olisi tarvinnut työparia tapaamisen purkamisessa. Reflektiopäiväkirjassa näkyy kuitenkin työntekijän tunne onnistumisesta ja osallisuuden toteutumisesta.

Reflektiopäiväkirjoissa 23 ja 24 työntekijät kirjoittavat tilanteista, jossa vanhemmat ovat olleet huolissaan lapsesta ja lapsi on ollut kahdenkeskisissä tapaamisissa hyvin hiljainen ja vetäytyvä. Lapsille on tarjottu toiminnallista ryhmää, jossa annettiin positiivista palautetta, jota he eivät selvästi saaneet kotona. Työntekijät kokivat, että molemmat lapset muuttuivat täysin. He olivat iloisempia, avoimempia ja osallistuivat toimintaan. Myös vanhempien kanssa käyty keskustelu positiivisen palautteen tärkeydestä tuotti työntekijöiden mukaan myös tulosta. Ryhmänjäsenenä lapset pääsivät työntekijöiden mielestä osallisiksi ja näin myös muilla elämän alueilla tuli parannusta.

Usein lapsen tapaamisessa on mukana toinen työntekijä, joka kirjaa tapaamista tai jos työntekijä on yksin hän itse kirjaa sen. Joskus kirjaaminen häiritsee tapaamista ja se voi tuntua sekä lapsesta että aikuisesta kiusallisesta. Seuraavassa otteessa työntekijä kertoo tehneensä valinnan olla kirjaamatta tapaamista jo etukäteen ja tuntee tehneensä oikean ratkaisun.

”... Tapaamisen aikana nuori jutteli rennosti ja avoimesti asioistaan. Vastuutyöntekijänä tein päätöksen, etten kirjannut keskustelun aikana, koska se olisi rikkonut rennon ja avoimen tunnelman, jota tavoiteltiin ja joka näytti onnistuvan...” (20)

Työntekijä tekee ennalta ratkaisun olla kirjaamatta itselleen muistiinpanoja tapaamisesta sen aikana. Hän keskittyy keskusteluun lapsen kanssa, jolloin tavoitetaan rento ja avoin tunnelma. Lapsen kanssa ollaan hyvässä vuorovaikutuksessa, jolloin hän kokee voivansa esittää omat ajatuksensa, toiveensa ja mielipiteensä. Työntekijästä tuntui, että kirjaaminen olisi selvästi ollut häiritsevä tekijä tapaamisessa ja estänyt lapsen osallisuuden toteutumisen.

Työntekijät kirjoittavat tunnelman 17-vuotiaan nuoren tapaamisessa olleen rento ja mukava. Lapsi oli osallistunut ennalta valmisteltuun tekemiseen ja keskustellut avoimesti omasta elämästään ja arjestaan. Lapsi näyttäytyy tapaamisessa tasavertaisena.

”Nuori oli erittäin, erittäin avoin ja puhui paljon ja puhui myös päälle. Annoin hänen puhua. Välillä jouduin puhumaan hänen päällensä jotta sain sanottua sen mitä piti. Pohdin oliko se fiksu, toisaalta ajattelin että niin hänkin teki, joten olimme tasavertaisia. Yritin pitää tilanteen sellaisena että toisaalta hän on tasavertainen ja toisaalta hän on edelleen lapsi, mutta aikuistuva lapsi. Laskin leikkiä, puhuin hyvin vapaasti, mutta puhuin myös huolenaiheista ja annoin vastuuta. Kerroin hänelle hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. ... Painotin nuoren omia kokemuksia, sitä mitä hän oli minulle kertonut, jotta nuori ymmärtäisi että sosiaalityöntekijät ovat hänen puolellaan ja häntä auttamassa.

Toisaalta mielessäni kummitteli se, voiko nuoreen luottaa vai puhuuko hän vain koska on fiksu ja filmaattinen, ja nuori varmasti myös ymmärsi sen... ” (2)

Työntekijä antaa nuorelle tilaa puhua ja nuori puhui myös päälle. Työntekijä puhui myös päälle, joka jäi häntä askarruttamaan, mutta hän löytää toiminnalleen perustelun tasavertaisuudesta. Tällöin tasavertaisuus näyttäytyy positiivisena ja lapsen osallisuus toteutuu. Työntekijä pyrkii pitämään tapaamisen rentona puhuen vapaasti ja laskien leikkiä. Nuori nähdään toisaalta tasavertaisena, mutta toisaalta lapsena. Työntekijä halusi tuoda lapselle esiin sen, että hän on vielä lapsi ja hän voi kysyä ja hakea tukea aikuisista, mutta myös hänellä on jo vastuuta, joka kasvaa hänen aikuistuessaan. Työntekijälle jäi tapaamisesta hyvä tunnelma, mutta häntä jäi myös mietityttämään, voiko luottaa lapsen kanssa tekemiin sopimuksiin. Lapsen osallisuus toteutui työntekijän mielestä hyvin. He pääsivät sellaiseen vuorovaikutukseen, jossa nuorelle annettiin mahdollisuus olla tasavertainen kumppani ja kertoa omat ajatuksensa ja näkemyksensä tilanteestaan. Työntekijä toi kuitenkin tapaamisessa esille epäilyksensä ja huolensa nuoren suhteen. Näin hän toivoi nuoren ymmärtävän, että hän haluaa luottaa nuoren sanaan ja olla apuna mahdollisuuksien mukaan.

Työntekijä kertoo järjestäneensä kalenterista tilaa, koska lapsi on itse pyytänyt tapaamista. Työntekijä koki tapaamisen olleen hyödyllinen sekä lapselle että työntekijälle. Nuori oli sijoitettu kiireellisesti ja tähän johtaneita syitä käytiin läpi.

”... Keskustelin nuoren kanssa kiireelliseen sijoitukseen johtaneista syistä rauhassa ja saimme mielestäni luotua jonkinlaisen yhteisymmärryksen asioista. Tuntui, että nuorelle oli helpompi sisäistää asioita, kun niistä puhuttiin ihan kasvotusten, etten jäänyt kasvottomaksi päätöksen tekijäksi. Alkuun jännitin tapaamista, mutta jotenkin se meni omalla painollaan eteenpäin. ... Lopputulos oli mielestäni onnistunut, vaikka etukäteen tiesin nuoren olevan vihainen laitokseen joutumisesta. Myös jatkossa työnteke on helpompaa, kun on luotu nuoreen ”oma” suhde, vaikkakin päätäntävalta on aina viranomaisella.” (8)

Työntekijä kokee tapaamisen onnistuneen ja saaneensa lapsen kanssa tilanteesta yhteisymmärryksen. Työntekijää oli tilanne jännittänyt, mutta tapaamisessa ollut avoin tunnelma ja yhteisymmärryksen saavuttaminen helpottivat sitä. Työntekijä koki onnistuneensa luomaan nuoren kanssa suhteen, jonka pohjalta hän pystyy jatkossa työskentelemään. Työntekijä koki päässeensä sellaiseen vuorovaikutukseen nuoren kanssa, joka mahdollisti osallistumisen ja yhteisymmärryksen syntymisen. Työntekijä kokee antaneensa nuorelle aikaa ja mahdollisuuden kertoa asiasta omat näkemyksensä, mutta

myös tuo työntekijänä omat näkemyksensä esille. Työntekijä kokee, että nuoren kanssa työnteko jatkossa sujuu kitkattomammin, koska hän ei ole nuorelle kasvoton päätöksentekijä vaan työntekijä, joka ajaa hänen parastaan. Yhteisymmärrys asioista, joista ollaan osin erimieltä, on työntekijän mielestä kuitenkin onnistunut ratkaisu ja luo hyvää pohjaa tulevaisuuteen.

Seuraavassa otteessa työntekijä kertoo tapaavansa lasta ensimmäistä kertaa. Työntekijä ottaa lasta kuuntelevan asenteen ja osoittaa olevansa erittäin kiinnostunut siitä, mitä lapsi itsen on mieltä tilanteestaan ja millaisia kokemuksia hänellä on.

”Tapaan tytön ensimmäistä kertaa. Pysin luomaan itsestäni vaikutelman, että tavoitteenani on järjestää tytön asiat jatkossa hänen parhaansa mukaan – eikä esimerkiksi hänen vanhempiensa haluamalla tavalla. ... Puhun lapselle suoraan siitä, millaisena hänen tilanteensa minulle sosiaalityöntekijänä näyttäytyy. ... Yleisemmältä keskustelun tasolta yksityiskohtaisempaan siirryttyämme tytön ”emmätiä” vastaukset loppuivat kokonaan ja hän alkaa kertoa mielestäni hyvin avoimesti ja kattavasti tunteistaan ja kokemuksistaan. Lapsi ei vaikuta hätkähtävän tai sulkeutuvan tarkentavista, kipeistä asioista koskevista kysymyksistä ja kertoo, ettei ole juuri kertomistaan asioista puhunut juuri kenellekään aikaisemmin. ... Käsitän lapsen tarkoittavan sitä, etteivät aikuiset aikaisemmin ole häntä todella kuunnelleet. Tytön osoittaa luottamus luo toivon mukaan hyvää pohjaa jatkotyöskentelyllemme. Pysin osoittamaan tytölle, että hänen kriisiytyneessä tilanteessaan juuri hänen kokemuksensa ja toiveensa merkitsevät erittäin paljon kun tehdään häntä koskevia lastensuojelupäätöksiä. Tapaamisen jälkeen mietin, miten ensisijaisen tärkeää nyt on luoda tytölle uskoa edes siihen, että minä kuuntelen erityisesti juuri häntä jatkossakin.” (12)

Myös tässä reflektiopäiväkirjassa työntekijä kokee pystyneensä luomaan lapsen luottamuksellisen suhteen, jonka perusteella työskentelyä on hyvä jatkaa. Työntekijä kokee Lapsen osallistuvan tapaamiseen ja olevan avoin, vaikka aluksi tytön vastaukset olivatkin olleet vain ”emmätiä” tasoa. Työntekijä kokee aktiivisesti osoittavansa lapselle olevansa hänestä ja hänen kokemuksistaan kiinnostunut. Hän ajattelee näin osoittavansa lapselle, että hänen puheillaan on merkitystä ja hänen näin pystyvän vaikuttamaan omaan lastensuojeluasiaansa. Lapsen aikaisemmat kokemukset aikuisista ovat huonot. Lapsesta on tuntunut etteivät aikuiset halua tai ole kiinnostuneita hänen tunteistaan, ajatuksistaan ja mielipiteistään. Hän ei ole kertonut lainkaan tai vain valikoiden asioita ja kokenut aikuisten ohittaneen ne. Tässä tapaamisessa työntekijä saaneensa nuoren kanssa sellaisen vuorovaikutus suhteen, että lapsi tuntee olevansa tärkein ja hänen mielipiteillään, ajatuksillaan ja kokemuksilla on todella suuri merkitys. Työntekijä kertoo antavansa lapselle

itsestään sellaisen kuvan, että hän on lapsen puolella ja lapsen asialla. Työntekijä tavallaan osallistaa lasta tarkoituksella ja saa lapsen myös osallistumaan tapaamiseen.

Aina tapaaminen ei ala positiivisesti. Lapsella voi olla hyvin negatiivinen suhtautuminen lastensuojeluun ja työntekijöihin. Työntekijät kertoivat kuitenkin reflektiopäiväkirjoissaan, että tapaaminen ja osallisuus toteutuivat, kun työntekijä pystyi luomaan rennon ja avoimen ilmapiirin. Työntekijät kokevat, että ottamalla vastaan negatiivisetkin tunteet, lapsi kokee saavansa osallistua sellaisena kun on. Näin on ehkä helpompi päästä hyvään vuorovaikutukseen ja saada lapsi osalliseksi tapaamisessa. Tästä on hyvänä esimerkkinä jälkihuolto nuoren (16 v) tapaaminen.

”Nuoren asenne on hyvin viranomaisvastainen, enkä tiedä miten suhtautua siihen. Päätän vain antaa hänen jatkaa tyytymättömyytensä purkamista. Pieni pilkahdus tapahtuu, kun heitän vitsin isän kommentteista ja lapsi naurahtaa ja vähän rentoutuu. Olen kokoajan kääntyneenä häneen päin ja selvästi puhun hänelle. Minun olisi kuitenkin pitänyt reagoida lapsen asenteeseen jotenkin, ehkä sopia erillinen tapaaminen jossa lastensuojelun työskentelyä käydään läpi hänen kanssaan, jotta hänelle tulisi jonkinlainen kuva. Nuori myös mainitsee jotain hänen asiakirjoistaan, joita hän on lukenut ja miettii pitäisikö hänen käydä niitä läpi, mitä hänestä on kirjoitettu. Rohkaisen häntä siihen, mutta jää mietityttämään mitä hän saa pessimistisyydellään irti papereista. Nuori tuntuu olevan lopulta kuitenkin tyytyväinen, että häntä tuetaan. Yritän rauhoittaa häntä ja korostan isän vastuuta hänen kuullensa... .. Isän puhuessa enemmän varmistan kaikki asiat nuorelta itseltään. Tapaaminen alkoi siis nihkeästi nuoren hyökkäävästä asenteesta johtuen, mutta kuitenkin loppua kohden parani...” (4)

Työntekijäkin toteaa tapaamisen alkaneen huonosti nuoren asenteesta johtuen. Työntekijä on itsekin epävarma siitä miten suhtautua nuoren asenteeseen. Hän päättää antaa nuoren kertoa mihin on tyytymätön ja rohkaista nuorta käymään omaa lastensuojelun työskentelyä läpi. Työntekijä valitsee tapaamisessa puhua suoraan nuorelle, tarkistaa nuorelta itseltään isän kertomia asioita ja rauhoitella nuorta tuomalla esiin isän vastuuta. Tapaaminen onnistuu työntekijän luodessa avointa tunnelmaa, jossa nuorella on mahdollisuus kertoa omat ajatuksensa ja mielipiteensä. Alun purkauksen jälkeen nuori tuntuu työntekijästä hieman rentoutuvan ja heidän pääsevän yhteistyöhön. Työntekijän valinta puhua suoraan nuorelle ja olla kiinnostunut juuri nuoren ajatuksista tuottaa onnistuneen tuloksen. Työntekijä voitti oman epävarmuuden ja päätti luoda omalla avoimella ja lasta osallistavalla käytöksellä tapaamiseen toisenlaisen ilmapiirin. Lapsen saatua purkaa pahimmat negatiivisuutensa työntekijä koki, että he pääsivät vuorovaikutukseen, jossa lapsen oli

mahdollisuus kokea olevansa tärkeä ja hänen mielipiteensä ja kokemuksensa haluttiin kuulla. Työntekijä koki, että lasta piti rauhoitella velvollisuuksien ja vastuiden suhteen. Osoittaa, että vaikka hän on nuori, niin hänellä on oikeus pyytää vielä apua isältä tai sosiaalityöntekijältä.

Tämäkään tapaaminen ei lähde käyntiin positiivisesti. Lapsi on kiukkuinen työntekijä tullessa, koska lapsi on nukkunut pommiin äidin kanssa ja heillä on kiire lähteä kouluun. Työntekijä aloittaa tiskeistä ja lapsi puuttuu siihen, etteivät kaipaa tällaista apua. Työntekijä saa lapsen kuitenkin toisiin ajatuksiin, kun he puhuvat siitä, että äiti ei ehdi tiskejä hoitamaan, koska on kiire viedä hänet kouluun. Äiti lähtee viemään lasta kouluun, mutta palaavat pian takaisin, koska eivät ole löytäneet lapsen luokkatovereita. Lapsi päättää aloittaa läksyjen teon, josta tapaaminen tavallaan alkaa. Lapsi reagoi tilanteeseen ensin negatiivisesti ja rauhoituttuaan työntekijä pääsee lapsen kanssa vuorovaikutukseen joka tekee tilanteesta onnistuneen.

”...Istun pöydänääreen vastapäätä häntä. Matikan tehtävään joutuu lukemaan pienen alustuksen jonka lapsi haluaa minun lukevan ja kertovan hänelle, mitä pitää tehdä. Sanon, että hänen pitää itse ensin yrittää, autan sitten jos hän ei osaa. Tästä sitten kaikki alkoi: Kirjan paiskominen lattialle ja huutaminen kyynelten läpi, ettei hän osaa lukea ja ettei varmasti tee mitään typerän koulun takia. Tilanne rauhoittui vähitellen ja lapsi totesi, että hän on koulussa varmasti ainoa, joka myöhästelee. Tästä asiasta keskustelimme pitkään ja tulimme siihen tulokseen, päävastuu myöhästelyn loppumiseksi kuuluu aikuisille, mutta lapset voivat omalta osaltaan vaikuttaa tähän myöhästelyyn...” (33)

Tapaamisen alku on nihkeä, koska lapsi on jälleen myöhässä koulusta, eikä hän loppujen lopuksi mennyt sinne lainkaan. Työntekijän läsnä ollessa lapsi päättää ryhtyä läksyjen tekoon, jonka tulkitsen työntekijän näkökulmasta positiiviseksi. Kun työntekijä kieltäytyy tekemästä läksyjä lapsen puolesta, tämä hermostuu. Tulkitsen tapaamisen kuitenkin onnistuneen lapsen osallisuuden kannalta. Työntekijä ja lapsi käyvät pitkään keskustelua asiasta ja pääsevät asiassa jonkinlaiseen yhteisymmärrykseen. Lapsi osallistuu tapaamisella ja tämän tapaamisen työntekijä kokee onnistuneen. Työntekijä pääsee lapsen kanssa hyvään vuorovaikutukseen, jossa myös lapsi saa esittää omia ehdotuksiaan siihen miten hänen tilannettaan voitaisiin parantaa. Lapsi osallistuu keskusteluun, joka antaa työntekijälle tunteen siitä, että lapsen osallisuus tapaamisessa toteutuu. Työntekijä keskusteleo lapsen kanssa pitkään tilanteesta ja he yhdessä yrittävät löytää siihen ratkaisua.

Joskus työntekijän omat ennakko-odotukset tapaamisesta ovat negatiiviset. Työntekijä huomaakin tapaamisen aluksi, että tilanne on täysin päin vastainen. Työntekijä menee tapaamiseen itse negatiivisin odotuksin, jolloin voisi ajatella tunnelman ja tapaamisen menneen huonosti. Työntekijä pystyy kuitenkin muuttamaan asennettaan tapaamisen aluksi tavallaan tunnustelemalla lasta ja lapsen halua tapaamiseen.

”Tapaamisen aluksi juttelimme niitä näitä. Kevyt juttelu selkeästi auttoi ns. rikkomaan jäätä ja loi myös turvallisen ympäristön nuorelle jutella omasta elämästään sekä mielipiteistään. Kiinnitin huomiota siihen, että kerroin itse jotain pientä itsestäni tapaamisen aikana ja se auttoi meitä saamaan meitä saamaan aivan erilaisen yhteyden nuoren kanssa... ..Tapaaminen sujui kaiken kaikkiaan hyvin eritavoin kuin oletin. Kuvittelin, keskustelun olevan yksipuolista ja vastaanoton olevan nihkeä nuoren taholta, mutta onneksi toisin kävi...” (9)

Työntekijää oli vastassa nuori, joka oli valmis keskustelemaan ja tämä yllättää työntekijän, joka on valmistautunut täysin päin vastaiseen vastaanottoon. Työntekijä tunnustelee tilannetta vielä juttelemalla niitä näitä ja luomalla vaikutelmaa avoimuudesta. Työntekijän kokee lapsen olevan valmis syvällisempään keskusteluun ”jään rikkomisen” jälkeen. Työntekijä arvio omia odotuksiaan ja ajatuksiaan tapaamisen jälkeen ja huomaa, että ennakko-odotukset eivät ole totuus. Lapsen tapaamiseen tulisi mennä avoimin mielin. Vaikka työntekijän oma asenne oli ennakkoon negatiivinen, sai lapsen asenne ja vastaanotto sen muuttumaan. Työntekijä päätti aloittaa tapaamisen kuitenkin tunnustelemalla ilmapiiriä ja lasta, koska häntä ei tapaamiseen saapuessa odottanutkaan juro ja itseensä päin kääntynyt lapsi. Juttelemalla hänelle niitä näitä työntekijä haki vahvistusta omalle tulkinnalleen lapsen asenteesta. Vielä avoimemman keskustelun ja vuorovaikutuksen työntekijä kokee onnistuneen sillä, että hän kertoi tapaamisella lapselle joitakin pieniä asioita itsestään henkilökohtaisesti. Tulkitsen asiaa niin, että työntekijä kokee saavansa yhteyden nuoreen paremmin antamalla myös joitain samaistumiskohtia itsestään. Työntekijä kokee antavansa näin lapselle osoituksen siitä, että hänen mielipiteensä, ajatukset ja kokemukset ovat tärkeitä.

Työntekijällä voi olla myös ajatuksia, ettei tapaamisella ole merkitystä. Seuraavassa reflektiopäiväkirjan otteessa työntekijä on lopettamassa asiakassuhdetta ja siirtämässä lapsen asioita toiselle työntekijälle, koska lapsen asiakkuus avohuollossa päättyy ja sijaishuollossa alkaa.

”... Etukäteen ajattelin, että tapaamisella oli vähän merkitystä ainakin itselleni, mutta olinkin väärässä. Tapaamisestamme jäi kaikesta huolimatta hyvä fiilis ja mielestäni nuori tuli

kohdatuksi, vaikka juttelimme hyvin lyhyen aikaa. Olimme pitäneet asiakassuunnitelmaneuvoittelun, johon nuori ei halunnut osallistua kovan jännityksensä vuoksi. Hän suostui kuitenkin tapamaan meidät ja kertoi, että uudessa sijaishuoltopaikassa oli ollut ihan "helmeä"..." (22)

Työntekijä ajattelee tapaamisen oleva ainakin omalta osaltaan täysin yhdentekevä ja toteuttavansa sen mahdollisimman nopeasti. Tapaaminen osoittautuikin hyväksi ja merkittäväksi. Lapsi osallistui tapaamisessa keskusteluun avoimesti, vaikka hän oli kieltäytynyt tulemasta asiakassuunnitelmaneuvoitteluun. Lapsi haluaa tapaamisessa kertoa siitä, kuinka kokee lastensuojelussa tehdyt ratkaisut hyväksi. Työntekijä ehkä ajatteli, ettei tapaamisella ole merkitystä, koska asiakkuus hänen kanssaan loppuu ja on tavallaan yhdentekevää onko lapsi kokenut tilanteen hyvänä vai huonona. Lapsen ollessa kuitenkin tyytyväinen tilanteeseen ja ollessa halukas kertomaan ja tapaamaan työntekijät työntekijän asenne tapaamista kohtaan muuttuu. Tulkitseen tilannetta niin, että työntekijä sai tavallaan kiitosta työlleen, jolloin työntekijä koki tapaamisen olleenkin merkittävä myös hänen kannaltaan, vaikka ei enää työskentele lapsen asioiden parissa. Työntekijälle jäi tunne, että hän oli kohdannut lapsen sillä tavalla, että lapselle oli jäänyt kokemus osallisuudesta ja siitä, että häntä oli haluttu kuulla asioissa. Lapsi ei jännitykseltään halunnut osallistua isoon asiakassuunnitelmaneuvoitteluun, mutta koki kuitenkin tärkeänä, että saa sanottua omalle työntekijälleen olevansa tyytyväinen sijaishuoltopaikkaan.

6.2 Lapsen huomioiminen ja luottamuksen syntyminen osallisuuden edistämisen edellytyksenä

Lapsi ei aina lähde ensimmäisellä tapaamisella työskentelyyn tai tapaamisen alussa voi olla hankaluuksia. Edelliseen teeman olin laittanut joitakin tapaamisia, joiden alku oli ollut huono lapsen tai työntekijän asenteesta johtuen, mutta loppujen lopuksi ollut hyvin onnistunut tapaaminen lapsen osallisuuden osalta. Tämän teeman alle olen koonnut sellaisia tapaamisia, joissa työntekijät kokevat tehneensä paljon enemmän töitä saavuttaakseen lapsen luottamuksen. Nämä tapaamiset kuvaavat tilanteita, joissa lapsen osallisuutta on toteutettu vielä enemmän lapsen omilla ehdoilla ja tavoilla. Työntekijät kertoivat, että lapsen huomioiminen ensin aluksi vanhemman kautta tai esimerkiksi pelaamalla auttoi luottamuksen synnyssä ja lapsen osallistumisen toteutumisessa.

Reflektiopäiväkirjassa 32 työntekijä kertoo tavanneensa lasta aiemmin, mutta tämä tapaaminen oli erilainen, koska äiti oli aamulla unohtanut kertoa lapselle työntekijän hakevan häntä päiväkodista. Lapsi oli siis tuttu ja hän tunsi työntekijät, mutta silti hänen on aluksi vaikea luottaa työntekijöihin. Ensin lapsi hätääntyy tilanteessa, vaikka lähteekin

työntekijöiden mukaan. Hän varmistelelee moneen kertaan, että äiti on kunnossa ja odottaa häntä kotona.

”Hän antaa kätensä kollegalleni ja kyselee vuoroin meiltä molemmilta äidin olinpaikkaa. Kotia lähestyttäessä lapsi on paljon vakuuttuneempi siitä, että äiti on kotona ja haluaa jäädä kotipihaan puistoon leikkimään. Hän juttelee tarinoita siitä, miten on kavereiden kanssa leikkinyt samalla hiekkalaatikolla ja keinuissa joilla nyt touhuamme. Hän muistaa jopa sen kerran kun teimme hiekkasynttäreitä kakkuja jotka koristelimme kukkasin. Siitä on jo useampi kuukausi aikaa. Tapaamme tätä kolmivuotiasta enää harvoin, muutaman kerran kuukaudessa on kuitenkin mukava huomata kuinka lapsen luottamus meihin on säilynyt ja, että meidän tapaamisemme ovat lapselle tärkeitä...” (32)

Olen sisällyttänyt tapaamisen tämän teeman alle, koska lapsen reaktio vaatii vakuuttamista. Lapsi saa varmuuden siitä, että äiti on vain unohtanut sanoa asiasta ja loppu tapaamisesta sujuu hyvin. Työntekijästä tapaaminen tuntuu onnistuneelta, kun lapsi osallistuu siihen alun hankaluuden jälkeen. Lapsen täytyy palautella mieleensä tunnetta siitä, että hän voi luottaa työntekijöihin. Työntekijä kokee, että vaikka luottamuksen saaminen tässä tapaamisessa kesti, lapsi pystyi osallistumaan tapaamiseen avoimesti ja rennosti.

Seuraavan reflektiopäiväkirjaotteen olen laittanut tämän teeman alle, koska työntekijä kuvaa siinä useampaa tapaamista, jonka kautta hän pääsee lapsen kanssa vuorovaikutukseen ja tämän tapahtuu lapsen ehdoilla. Kyseessä on perheen kotona pidettävä neuvottelu, jossa on oman kokemuksen mukaan usein tapana istua olohuoneessa tai keittiössä ja keskustella. Työntekijä toimii toisin ja saa lapsen kanssa yhteyden, jolloin myös niin sanotusti ”villin” lapsen kanssa keskustelu onnistuu. Toinen ajatus on se, että työntekijä ottaa lapseen toisenlaisen asenteen, kuin vanhemmat, jotka tuovat tapaamisessa esille vain lapsen negatiivisia puolia.

”Poika käyttäytyy ja jopa puhuu mielestäni huomattavan hillitysti ja rauhallisesti tapaamisen ajan, vaikka syy perhetyön käynteihin on pojan levoton ja hallitsematon käytös. Tästä huolimatta äiti puhuu tapaamisella lähinnä pojan negatiivisista tekemisistä leimaavaan ja ankaraan sävyyn. Ajattelen äidin antaman palautteen, jonka tulkitsen olevan lähinnä tavaksi tullutta oman väsymyksen purkamista, vaikuttavan poikaan kielteisesti. Siksi pyrin tämän lyhyen tapaamisen aikana osoittamaan pojalle mahdollisimman hyväksyvää, positiivista ja kannustavaa huomiota. Viime tapaamisella lapsi pyysi toistuvasti jotakuta pelaamaan kanssaan kimplä. Tuolloin muut paikalla olleet aikuiset eivät juuri noteeranneet pyyntöä saati lupautuneet pelaamaan – joten minä pelasin. ... lapsi kysyy jälleen, voisiko joku pelata hänen kanssaan kimplä – ja minä sanon heti voivani pelata. ... Tai itse asiassa priorisoin

pojan tarpeen saada kaipaamaansa aikuisen huomiota ja mahdollisuuden positiiviseen vuorovaikutukseen – edes jaettuun – siinä tilanteessa. Kehun lapsen lasku- ja pelitaitoja ja ohessa juttelemme myös muista lapsen arkeen ja harrastuksiin liittyvistä asioista... Tämän pienen pojan kohdalla uskon vakaasti, että positiivisen vahvistamisen kautta käytökseen voisi saada kestäväää parannusta ennemmin kuin leimaavalla torumisella...” (11)

Työntekijä kokee saaneensa lapsen mukaan ja osallistumaan neuvotteluun pelaamalla hänen kanssaan. Muut paikalla olleet eivät lapsen toiveeseen reagoineet edellisellä tapaamiskerralla. Toisella tapaamisella työntekijä noteeraa lapsen pyynnön heti ja lähtee pelaamaan lapsen kanssa. Työntekijä tuntee pääsevänsä lapsen kanssa hyvään vuorovaikutukseen ja saa lapsen osallistumaan tapaamiseen. Lapsen kannustaminen ja juttelu pelin lomassa saivat tapaamisen tuntumaan työntekijästä onnistuneelta. Vanhemman negatiivinen asenne lasta kohtaan saa työntekijän ottamaan aivan päinvastaisen asenteen. Lapsi on edellisessä tapaamisessa kokenut pelin kautta saavansa huomiota aikuiselta ja kokeilee samaa. Työntekijän suostuessa heti lapsi osallistuu tapaamiseen jo rauhallisemmin ja hänellä on työntekijän huomio. Vanhemman antama negatiivinen palaute tuntuu työntekijän mielestä tarpeettomalta ja lapsen kannalta erittäin pahalta. Se toiko hän kantansa tapaamisessa esiin vanhemmalle, mutta ainakin omalla toiminnallaan ottamalla lapsen mukaan neuvotteluun lapsen omilla ehdoilla, lapsi pystyi osallistumaan ja kertomaan pelin lomassa hänen elämästään, harrastuksistaan ja ajatuksistaan. Työntekijä koki, että pystyi ainakin omalta osaltaan antamaan lapselle positiivista palautetta, joka toivottavasti tulevaisuudessa kantaa hedelmää.

Työntekijä tapaa 2,5-vuotiasta poikaa ensin äidin kanssa ja pikkuhiljaa yksin. Tarkoituksena on antaa äidille omaa aikaa ja lapselle mahdollisuuden saada omaa huomiota aikuiselta. Lapsi on aluksi hyvin arka ja roikkuu äidissään. Työntekijä ottaa ensin kontaktia lapseen äidin kautta ja pikkuhiljaa lapseen suoraan.

”Ensimmäisen kerran mennessäni perheeseen poika oli kovin äidissään kiinni, istuimme kaikki olohuoneessa... ...pyöritin palloa hänen luokseen ei katsonut palloon päinkään. Seuraavalla kerralla mennessäni heille, hän toi pallon minulle, muisti mitä edellisellä kerralla olimme leikkineet. Palapelejä keräilimme ja pikkuautoilla leikimme, äiti oli mukana leikeissämme tälläkin kertaa. Seuraavat kerrat olivat hänen kanssaan jo antoisampia, äidin ei tarvinnut olla mukana meidän leikeissämme, vaan hän oli toisessa huoneessa. ...Itse ajattelen näistä käynneistäni, vaikka poika oli aran tuntuinen ja hyvin äitiinsä takertunut niin luottamus meidän välillä syntyi melko helposti. Jotenkin tuntui, että äiti luotti työntekijään ja

näin ollen poikakin vapautui ja huomasi ettei äiti karkaa minnekään vaikka ei ole aina näkyvillä” (28)

Työntekijä ottaa lapsen kontaktia ensin äidin kautta. Lapsi selvästi tarkkailee pari ensimmäistä kertaa tilannetta ja lähtee työskentelyyn pikku hiljaa. Työntekijä kokee voittaneensa lapsen luottamuksen ja lapsen osallistumisen onnistuneen pikkuhiljaa tehdyllä työllä. Työntekijän kokemus siitä, että äiti luottaa työntekijään sai työntekijän uskomaan ja tuntemaan lapsen osallisuuden olevan mahdollista. Työntekijän on löydettävä lapsen luottamuksen saavuttamiseksi toinen reitti. Lapsi ei halua tai uskalla ottaa suoraa kontaktia, jolloin työntekijän on luotava ensin suhde äitiin ja sitä kautta lapseen. Lapsi ei ensimmäisellä kerralla osallistu lainkaan, toisella kertaa hän tuo jo pallon ja hetken leikkii työntekijän kanssa, kolmannella tapaamisella lapsi kokee, että hän voi lähteä työntekijän kanssa leikkimään ilman, että äiti katoaa. Työntekijä kokee, että äidin myötävaikutuksella ja luottamuksella oli suuri merkitys siihen, että lapsen osallisuus tapaamisissa onnistui.

Myös reflektiopäiväkirjassa 21 työntekijä tuo nuoren alkuasenteen esille. Olen laittanut tämän tapaamisen tämän teeman alle, koska tulkitseen tapaamisen osittain onnistuneeksi ja osittain luottamuksen syntymisen jääneen vajaaksi. Lapsi ja työntekijä pääsevät jonkinlaiseen yhteisymmärrykseen ja vuorovaikutukseen tapaamisen aikana, mutta tapaamisesta jää silti hieman epävarma kuva.

”Lapsi tuli paikalle melkein puoli tuntia myöhässä, joten aloitimme niin, että kuraattori oli paikalla myös alussa... .. kuraattori kertoi tavanneensa lasta vuodesta 2011 lähtien... Huolta oli tapaamisten perustella lapsen apeudesta ja koulunkäyntivaikeuksista. Kuraattori ajatellut lapsen asioiden olevan parempaan päin... .. lapsen kouluasiat olivat tulleet puheeksi tapaamisella, jossa oli käsitelty ristiriitatilannetta isän ja lapsen isoveljen ja lapsen välillä. ... apua haetaan lapsen koulunkäyntiasioihin, koska vanhemmilla niin ristiriitaiset käsitykset mm. siitä miten lapsen koulunkäynnin suhteen pitäisi toimia. Lapsella ollut viime lukuvuonna paljon poissaoloja ja numerot tippuneet. Myös vuorokausirytmä oli mennyt sekaisin. Lapsi kertoi, että on edelleen sitä mieltä, ettei tarvitse mitään tukea koulunkäyntiinsä ja haluaa yrittää itse. ... Kotitilanteesta lapsi kertoi, ettei mikään ollut hänen mielestään erityisesti muuttunut, mutta ei ollut aiemminkaan sitä mieltä, että riitelyä olisi paljon. ... Juteltiin siitä, miten monesti ilmapiiri kotona vaikuttaa nuoren omaan fiilikseen ja sitä kautta jaksamiseen, mutta lapsi kielsi, että riitelyasioilla olisi yhteyttä hänen mielialaansa. ... Juttelimme myös niistä asioista, jotka lapselle tuottavat hyvää mieltä... Kertasimme myös lapsen asioita, joita puhuttu yhteisessä tapaamisessa vanhempien kanssa ja muistutin siitä, että sovimme hakevamme hänelle koulunkäynnin tukea...

Sovimme, että lapsi aloittaisi nyt käynnit kuraattorin luona säännöllisesti. Tämä sopi lapselle... (21)

Tulkitsen tapaamisen onnistuneeksi lapsen osallisuuden kannalta. Lapsi oli aluksi vastaan kaikkea apua, mutta tilanne muuttui neuvottelun edetessä. Työntekijä tunsikin tehneensä työtä saavuttaakseen lapsen luottamuksen. Lapsi pystyi kertomaan mistä hän iloitsee ja mikä on hänen elämässään hyvin. Vaikka lapsi vähättelee kodin ristiriitojen vaikutusta omaan elämään, myöntyy hän kuitenkin tukitoimiin. Lapsen kanssa saatiin sovittua mitä tukea hänelle aletaan hakea ja mistä. Työntekijä kokee tapaamisen onnistuneen ja lapsen osallisuuden siinä toteutuneen. Jäin itse miettimään, tunsiko lapsi itse, että hän sai vaikuttaa asiaan vai tuliko lapselle tunne jyrätyksi tulemisesta. Toisaalta reflektiopäiväkirjassa ei tule esille suurta vastusta, vaan lähinnä 15-vuotias lapsi yrittää vastustaa ja vähätellä asioita, joista ympärillä olevat aikuiset ovat huolissaan. Tulkitsen, että kahden tapaamisen välillä lapsi on kuitenkin saanut pohtia asioita ja hänen vastuksensa ei ole enää niin pötevä, vaan hän suostuu tukitoimiin. Työntekijälle tapaamisesta jäi hyvä ja onnistunut tunne ja hänen kokemuksensa oli se, että lapsi osallistui nihkeän edellisen tapaamisen ja tämän alun nihkeyden jälkeen hyvin keskusteluun.

Reflektiopäiväkirjassa 16 työntekijä kuvaa tapaamista positiiviseksi ja lapsen valinneen tapaamisen lopuksi tyytyväisen nallen kuvan nalle-korteista ”palautekortiksi”. Työntekijä kokee tapaamispaikan olleen ankea ja sopimaton, eikä lapsi ollut lähtenyt avoimesti keskustelemaan asioista. Työntekijän mukaan lapsi ei tuottanut oma-aloitteisesti puhetta, vaan tapaaminen oli työntekijä vetoinen.

”... Tapaamista ei juurikaan suunniteltu ennen lapsen kohtaamista. Keskustelu oli sosiaalityöntekijä-vetoista ja lapsi tuotti itsenäisesti vähän. Tapaaminen oli hengeltään positiivinen vaikka työntekijät tapasivat lapsen ensimmäisen kerran. ... Lapsi ei tuottanut mitään ns. vaikeiden asioiden teemoista eikä tilanteessa menty niihin sosiaalityöntekijöidenkään osalta. Keskustelun sisältö ja syvyys ohjautuivat pitkälti lapsen mukaan...”

Työntekijä näkee, että vaikka lapsi oli hiljainen ja vastasi vain kysymyksiin oli tapaaminen kuitenkin onnistunut. Tulkitsen työntekijöiden tapaamisen aikana saaneen lapsen luottamuksen, koska palaute lopussa oli positiivinen. Työntekijä ajattelee tapaamisen sujuneen lapsen ehdoilla, vaikka lapsi vastailikin vain työntekijöiden kysymyksiin. Tapaamisessa oli työntekijän tuntemuksen mukaan positiivinen tunnelma ja tapaamisessa lapsi pääsi ohjailemaan käsiteltäviä asioita, vaikka ei sanallisesti sitä tehnyt. Työntekijä

kokee saaneensa lapsen luottamuksen ja osallisuuden onnistuneen, vaikka tapaamispaikka tuntui ankealta, eikä lapsi tuottanut itse puhetta ja teemoja.

Reflektiopäiväkirjassa 29 työntekijä kertoo menevänsä perheeseen tapaamaan 2,5-vuotiasta tyttöä, joka juo edelleen tuttipullosta. Työntekijä kokee pullon hallitsevan päivärytmiä ja tekemistä paljon. Lapsi saa pullon aina halutessaan, jolloin ruokailut ja leikkiminen eivät suju. Työntekijä jututtaa äitiä, joka hankkii lapselle nokkamukin.

"...Pikku hiljaa pullon käyttö loppui ja ruokahalut rupesivat lisääntymään. Noin kahden kuukauden kuluttua pullon käyttö loppui. Äiti kertoi, että yhdessä he pakkasivat pulloet pieneen koriin ja veivät lähimetsään pienille oravan poikasille, siihen tyttökin suostui. Koska myöhemmin he olivat käyneet katsomassa koria ja orava oli vienyt pulloet poikasilleen, siinä oli kuulemma tytölle ihmettelemistä kerrakseen. Tytön kohtaaminen näillä käytinkerroilla oli haastavaa, juteltiin asioista, ymmärtää paljon vaikka ei vielä ihan selvästi puhukkaan..."

(29)

Työntekijä joutuu puuttumaan lapsen tuttipullon käyttöön, johon äidillä ei ole ollut voimia. Pullon saatavilla olo oli helpottanut, koska lapsella oli uhmaa. Työntekijä koki tapaamiset aluksi lapsen kanssa haastaviksi, mutta useamman tapaamisen jälkeen hänelle oli selvästi syntynyt lapsen kanssa luottamuksellinen suhde. Lapsi oli kokenut osallistuvansa pullojen viemiseen. Hän koki olleensa siinä osallisena päätöksentekoon luopua pulloista. Työntekijä tunsi saaneensa lapseen yhteyden ja lapsen osallisuus tapaamisissa lisääntyi ajan kuluessa. Otteessa työntekijä kuvaa kuinka haastavaksi tilanne meni. Hänen täytyi omalta osaltaan pysyä tiukkana ja pikkuhiljaa lapsi koki voivansa luottaa työntekijään. Työntekijä kirjoittaa tiukkana olemisen olevan vaikeaa, mutta tukemalla äitiä olemaan tiukka ja olemalla itse tiukkana pullon käytön suhteen siitä päästiin eroon ja lapsi koki, että hän on ollut mukana päätöksenteossa.

Reflektiopäiväkirjan 34 olen tulkinnut onnistumiseksi siltä osin, että ylivilkkaan lapsen huomioiminen sai lapsen osallistumaan. Työntekijä kokee lapsen saaneen huomiota, joka auttaa häntä. Työntekijä kuvaa useampaa tapaamista, jossa hän on yksin lapsen kanssa tai tämän pikkusisaruksen kanssa. Perhe on kertonut, etteivät voi ulkoilla lapsen kanssa lähes ollenkaan, koska jos lapsella ei ole käytössään valjaita tai aikuista yksin hän karkaa. Työntekijästä tuntuu, että heidän tapaamisista on hyötyä ja lapsi osallistuu niillä hyvin. Toisaalta hän kokee että lapsen arvaamaton käytös hankaloittaa tilannetta. Työntekijä kuvaa, että hänen ja vanhempien välillä on luottamuksellinen suhde ja lapsikin luottaa työntekijään. Lapsen karkaamistilanteet ovat kuitenkin vaikeita ja niitä työntekijä käsittelee ainakin äidin kanssa. Lapsen käytöksen pulmat heijastuvat väistämättä työskentelyyn,

mutta työntekijä kokee silti alkukangertelun jälkeen päässeensä hyvää ja positiiviseen suhteeseen lapsen kanssa.

Myös reflektiopäiväkirjassa 35 työntekijä kuvaa tapaamista, joka on ollut tällä kertaa onnistunut. Lapsella on välillä arvaamatonta käytöstä, joten työntekijä ei tiedä millainen mikäkin tapaamiskerta on. Olen kuitenkin laittanut tämän reflektiopäiväkirjan tämän teeman alle, koska työntekijä kokee alussa epävarmuutta, mutta tapaamisen edetessä lapsen osallisuus kuitenkin näyttää onnistuvan.

”Kohtaamisemme alkaa aamulla klo 8.00 ovikellon soitolla. ... Pojalla tietokonepeli menossa. Kyselen aamukuulumisia... Sovimme kellosta ajan..., jolloin lopetaan pelaaminen ja ryhdytään pukemaan. ...Pukeminen on hankalampaa; auttaako äiti vai autanko minä vai auttaako kukaan. Välillä poika menee ovet paukkuen huoneeseensa ja välillä lentää kissa kaaressa lattialle. Joka välissä selitetään miksi pitää tehdä jatakin ja miksei saa tehdä ja mitä tapahtuu jos... ... Pojan kanssa aamu sujui hyvin, sain jätettyä hänet päiväkotiin ilman suurempia ongelmia. Tämä tapaaminen on joka kerta jännittävä, koskaan ei tiedä etukäteen mitä tapahtuu. Pojan käytös on ennalta-arvaamatonta...” (35)

Työntekijä tuntee tapaamisen onnistuneen ja lapsen osallistuneen tapaamiseen. Lapsen kanssa tapaamiset ovat arvaamattomia ja tulkitseen, että tämän tapaamisen työntekijä on halunnut kertoa, koska kaikki oli sujunut ”hyvin”. Lapsi haluaa työntekijän ensin katselevan hänen pelaamistaan ja neuvottelee työntekijän eikä äidin kanssa lisääjasta. Lapsi selvästi luottaa työntekijään ja ottaa häneltä vastaan ohjeita. Lapsi haluaa päättää asioistaan itse ja se tuo tapaamiseen ennakoimattomuutta. Työntekijä pitää kuitenkin tiukasti kiinni siitä mihin ja miten päin mennään, jolloin lapsen turvallisuuden tunne lisääntyy. Joihinkin asioihin lapsen annetaan tapaamisessa vaikuttaa, mutta hänelle kerrotaan myös selvästi rajat.

6.3 Vetäytyvä, vähäpuheinen ja jännittynyt lapsi osallisuuden toteutumisen haasteena

Lapsen osallisuus ei toteudu aina niin kuin työntekijä on toivonut. Työntekijät tuovat reflektiopäiväkirjoissa esille, että tapaamisessa lapsi näyttäytyy heille vetäytyvänä, jännittyneenä ja vähäpuheisena. Aina tilanteessa ei auta se, että työntekijä tapaa lasta useamman kerran.

Reflektiopäiväkirjassa 1 työntekijä kirjoittaa, kuinka tapaamisessa ei ollut rentoutta ja luottamuksen luominen lapsen kanssa ei onnistunut muiden aikuisten puhuessa muutenkin vähäpuheisen lapsen päälle. Työntekijä koki erittäin huonona, että ennen tapaamista lasta

oli peloteltu lastensuojelulla. Lapsi ei päässyt muodostamaan omaa mielipidettään tai luottamuksellista suhdetta työntekijään.

”Olin ainoa nuorelle ja äidille tuntematon, mikä asetti minut enemmän kuuntelijan ja kyselijän rooliin. Pyrin kuitenkin aina osoittamaan kysymykseni nuorelle, vaikka äiti niihin vastasi sen jälkeen kun nuorelta tuli muutama sana. Korostin että on hienoa että nuori on mukana ja olemme keskustelemassa hänen asioistaan. ... Lisäksi kuraattorin ollessa niin tuttu perheelle hänellä oli erilainen, tiukempi ja suurempi ote poikaan ja minä olisin halunnut keskustella ensimmäisen kerran lempeämmin ja ymmärtäväisemmin luodakseni jonkinlaisen luottamusta nuoreen, sillä rentous oli tilanteesta kaukana. ... lastensuojelulla oli etukäteen uhkailtu ja luotu vastaikkainasettelua.”

Työntekijästä tuntuu, ettei ole saanut luoda lapseen omaa suhdetta, vaan hänestä on annettu lapselle jo etukäteen negatiivinen kuva. Lapsen ei myöskään annettu tapaamisessa puhua itse, jolloin hänen omat ajatuksensa ja mielipiteensä eivät tulleet esiin. Lapsen osallisuus ei toteutunut ja työntekijä tunsikin myös tavallaan jääneensä toisten aikuisten jalkoihin. Työntekijästä tuntuu pahalta, että tapaamisessa oli paikalla paljon aikuisia, jotka tunsivat lapsen entuudestaan ja lapsesta haluttiin luoda hänelle kuva ja hänestä oli luotu lapselle kuva. Kumpikaan ei saanut itse muodostaa käsitystä ja tapaamisesta jäi huono tunne. Lapsi ei osallistunut keskusteluun, vaikka työntekijä osoittikin kysymyksensä hänelle. Työntekijän yritys saada lapsi osalliseksi neuvottelussa kaatui työntekijän mielestä siihen, että lastensuojelusta oli luotu ehkä valheellinenkin kuva lapselle.

Työntekijä tapaa 9. luokkalaisen nuoren, jonka kanssa käydään hänen tilannettaan läpi ennen isomman neuvottelun alkua. Olen laittanut tapaamisen epäonnistumisiin, vaikka työntekijä koki, että kahden kesken tapaaminen onnistui osittain. Nuori oli ainakin osittain läsnä, mutta se jää kuitenkin mietityttämään työntekijää.

”Nuori oli tapaamisen ajan varautunut eikä tuottanut itse mitään. Nuori vastaili työntekijöiden kysymyksiin vähäsanaisesti. Tapaamisen tunnelma oli käsiteltävistä asioista johtuen jännittynyt. Vaikka keskustelu oli työntekijä-vetoista, nuori oli läsnä ja uskalsi tuoda esille tunteesta käsiteltävistä asioista... Ko. tilanteessa nuori olisi voinut hyötyä uudesta, ajallisesti pian ensimmäisen tapaamisen jälkeen järjestetystä tapaamisesta sosiaalityöntekijöiden ja ohjaajan kanssa... Tapaamista seurannut asiakassuunnitelman neuvottelu ei selkeästikään ollut nuorelle mieleinen tilanne tuoda esille omia ajatuksiaan/tuntemuksiaan/kysymyksiään.” (18)

Olen tulkinut tapaamisen epäonnistuneeksi, koska työntekijä kirjoittaa nuoren olleen vähäpuheinen ja tapaamisessa olleen jännittynyt tunnelman. Työntekijä kertoo nuoren näyttäneen jonkin verran tunteitaan, mutta myös työntekijä arvio, että uusi tapaaminen olisi ollut tarpeellinen osallisuuden toteutumisen kannalta. Työntekijästä tuntuu, että lapsi olisi tarvinnut uuden tapaamisen, jotta olisi pystynyt luomaan työntekijään luottamuksellisen suhteen ja osallistumaan oman asiansa käsittelyyn. Isossa neuvottelussa lapsi vetäytyi entisestään. Työntekijä kokee, että lapsi on kyllä paikalla, mutta ei lainkaan läsnä.

Lapsi ei pysty aina jännitykseltään osallistumaan tai ottamaan kontaktia vieraaseen aikuiseen. Reflektiopäiväkirjoissa kerrottiin myös tapaamisista, joissa lapsi vetäytyi tai joutui jättäytymään taka-alalle, koska hänen osallistumiselleen ei jäänyt tai annettu tilaa. seuraavassa otteessa on iso verkostoneuvottelu, jossa lapsi 13-vuotias on mukana. Lasta pyritään neuvottelussa huomioimaan, mutta lapsi ei koe osallistumista mielekkäänä aikuisten ehdoilla.

”Isoverkostoneuvottelu, jossa eri viranomaisia ja lapsi. Neuvottelussa käsiteltiin perheen tilannetta, tarkistettiin tukimuotoa, joka perheellä oli ja keskusteltiin huolenaiheista. Neuvottelun aikana lasta pyrittiin huomioimaan, mutta jälkikäteen tilannetta ajatellessa neuvottelu oli varmasti raskas lapselle. Lapsi pyysi neuvottelussa, etteivät aikuiset puhuisi toistensa päälle ja koki sen raskaana. Tilanne olisi voinut olla erilainen, jos lasta olisi tavattu vaikka ennen neuvottelua yksin ja tuotu hänen terveisensä neuvotteluun.”(15)

Työntekijä kertoo lapsen olleen neuvottelussa taka-alalla. Lasta oli yritetty tapaamisessa huomioida, mutta lapsen kommentti kertoo siitä, että hän ei siihen osalliseksi päässyt. Tapaamisesta tuli lapselle raskas. Työntekijä huomaa tapaamista reflektoidessaan, ettei lapsen osallisuus tapaamisessa toteutunut ja hän miettii oman työskentelytapansa muuttamista. Mikäli lasta olisi tavattu ennen isoa neuvottelua lapsen omat ajatukset ja mielipiteet tilanteesta olisivat tulleet paremmin esiin. Aikuiset saattavat unohtaa tai ajatella, että tietyn rajan kuten 12 vuotta vanhat voivat jo osallistua neuvotteluun aikuisten ehdoilla ja näkökulmasta. Tässä tapauksessa lapsi jättäytyi taka-alalle, koska neuvottelu oli raskaan oloinen, eikä selvästikään toteutunut lapsen ehdoilla. Tämän työntekijäkin jälkikäteen miettiessään huomaa.

Nuori, jonka kanssa oli päästy rentoon ja avoimeen tunnelmaan aikaisemmassa kahden keskeisessä tapaamisessa muuttui täysin verkostoneuvottelussa. Reflektiopäiväkirjan alku on onnistumisissa ja tämä toinen osa epäonnistumisissa. Kahden kohtaamisen ristiriita oli työntekijän näkemyksen mukaan suuri.

”Nuoren käytös muuttui tilanteessa paljon aiempaan verrattuna. Nuori vastaili usein lyhyesti, välillä tylästi, usein ensin, ettei tiedä, vaikka samasta asiasta oli aiemmin ollut selkeämpi mielipide. Jos aiempaa tapaamista olisi ollut... .. todennäköisesti jäänyt tunne siitä, että nuori ei ole kovin halukas yhteistyöhön ja asiat eivät häntä voisi niin paljon kiinnostaa...”
(20)

Työntekijä tuntuu jotenkin yllättyvän tästä muutoksesta. Heille jää aiemmasta tapaamisesta hyvä tunne ja he kokevat päässeensä asioista yhteisymmärrykseen. Osallisuuden onnistuminen pienemmässä tapaamisessa saivat työntekijän kuitenkin uskomaan, että vaikka verkostoneuvottelussa nuori ei halunnut kertoa omia ajatuksiaan ja mielipiteitään, heidän yhteistyönsä voi kuitenkin jatkua hyvissä merkeissä. Verkostoneuvottelussa lapsi vetäytyy, eikä suostu kertomaan mielipiteitään, joita juuri aikaisemmassa tapaamisessa oli ollut. Yllättävä käänne saa työntekijätkin miettimään onko kyseessä sama lapsi, jonka juuri tapasivat.

Seuraavassa tapaamisessa lapsi jännittää ja menee äidin taakse tilanteessa. Työntekijä kokee, että vaikka lapsi on hänelle entuudestaan tuttu, hän ei saa lapseen kontaktia. Tapaamisessa oli enemmän aikuisia kuin aikaisemmissa, mikä vaikuttaa, mutta työntekijä kokee, että hänen olisi pitänyt tilanteessa rajoittaa äitiä.

”Olin tavannut lasta jo kaksi kertaa aikaisemmin, mutta nyt niin monen aikuisen kanssa häntä jännitti paljon ja hän oli kokoajan kääntyneenä äitiään kohti meistä työntekijöistä pois päin. Yritimme vuorotellen jututtaa lasta, mutta lapsi vain hymyili äidilleen, joskus vastasi äidille ja joskus pyysi äitiä kertomaan. Totesin ääneen että tällainen tilanne voikin jännittää, kun on niin paljon ihmisiä ja näin yritin sanottaa lapselle tilannetta ja kertoa että jännittäminen on ok. ...Se, missä koen epäonnistuneeni on, etten pystynyt rajaamaan äitiä niin paljon kuin olisin halunnut, jotta lapsi olisi saanut enemmän tilaa positiivisella tavalla.”
(3)

Työntekijä kertoo tavanneensa lapsen aikaisemmin. Kerrottu tapaaminen oli kuitenkin erilainen. Lapsi oli tapaamisessa äidin kanssa ja jännityksen vuoksi menee täysin äidin taakse. Lapsi suostuu vastaamaan vain äidille ja pyytää äitiä puhumaan puolestaan. Työntekijästä tuntuu, että vaikka hän yrittää huomioida lasta positiivisesti lapseen ei saa kontaktia. Lapsen osallisuus ei toteudu lapsen jännityksen vuoksi, mutta työntekijä kokee myös, että hän olisi itse voinut toimia vielä toisella tavalla. Työntekijä kokee koko tilanteen olleen jotenkin jännittänyt, eikä hän tunne, että äiti olisi antanut lapselle tilaa toimia toisin.

Tähän teemaan olen laittanut myös sellaiset reflektiopäiväkirjat, joissa työntekijä on kokenut epäonnistumisen ja heillä on tuntemus siitä, että lapsen osallisuus on jäänyt toteutumatta. Tällainen tapaaminen on reflektiopäiväkirjassa 10. Työntekijä kertoo jo etukäteen jännittäneensä tapaamista, koska tavataan sisarukset yhdessä, jotka myös jännittävät tapaamista. Tapaamisen alku sujuu nallekorteilla pelaillen ja perheestä keskustellen hyvin. Lasten ottaessa esille äidin, jota heillä on ikävä ja haluaisivat muuttaa takaisin äidin luo. Työntekijät antavat vastaukseksi sen, että se ei ole mahdollista äidin ollessa ”kipeä”. Lapsia vastaus hämmensi ja työntekijä koki, ettei pystynyt antamaan lapsille tyydyttävää vastausta. Työntekijä kirjoittaa

”Lapset selkeästi hämmästyivät ”kipeänä” oloa, koska äidissä ei ole havaittavissa sairauden merkkejä siten kuin lapset asian käsittelevät. Itselleni jäi jälkikäteen huono fiilis tapaamisesta vaikka lapset pian palasivatkin takaisin leikkiin ja uskon, että heille ei pahaa mieltä tapaaminen aiheuttanut.” (10)

Työntekijä kokee, että tapaamisen alku oli sujunut rennosti ja lasten kanssa oli päästy hyvään vuorovaikutukseen. Tapaaminen kuitenkin jännitti etukäteen ja se ehkä heijastuu koko tapaamiseen. Työntekijä ei koe olleensa valmis vastaamaan lapsien esittämään kiperään kysymykseen äidistä. Hän kokee antaneensa helpon vastauksen, mutta huomaa, että se vain hämmentää lisää lapsia. Tapaaminen päättyi siihen, että lapset palasivat leikkimään, mutta työntekijä koki, että lapset eivät saaneet oikeaa tietoa tilanteesta ja heille jäi hämmennys, jonka pohjalta on hankala muodostaa omia mielipiteitä.

6.4 Vanhempien käytös, puheet ja tarpeet lapsen osallisuuden esteenä

Työntekijät toivat esiin reflektiopäiväkirjoissaan tilanteita, joissa vanhemman käytös ja puheet pilasivat lapsen tapaamisen. Työntekijät kertoivat reflektiopäiväkirjoissaan, että kokevat lasten tapaamiseen ja osallisuuteen vaikuttaneen monella tapaa vanhempien käytöksen, puheiden ja tarpeiden, jotka ajavat lapsen ohi. Vanhemmat eivät nähneet tai halunneet nähdä lapsen osallisuutta tärkeänä.

Seuraavassa tapaamisen kuvauksessa työntekijä järjestää lapselle ja vanhemmalle tilaisuuden puhua keskenään ristiriidoista, joita kotona on. Työntekijä toivoo, että molemmat osapuolet, mutta etenkin lapsi saisi tuoda oman näkökulman esiin ja yhdessä olisi mahdollisuus keskustella siitä miten tilannetta voisi helpottaa.

”9 vuotiaan lapsen tapaaminen yhdessä äidin kanssa. Äidin ja lapsen välillä riitaisuutta ja äiti kokee tilanteen rasittavana. Keskustelua tilanteesta yhdessä pöydän ääressä ja mielipide-erojen kuulemista. Tunteiden nousua erimielisyyden ollessa iso siitä, miten asioita

pitäis hoitaa. (Ohjeiden totteleminen, lapsi ei saisi vastustaa, tehdä omia ratkaisuja.) Äiti selittää erilaisia sääntöjä sisarusten kesken sillä, että ovat eri-ikäisiä. ..Lapsen mielestä äiti kuitenkin on puolueellinen ja tuo tämän esille. Jään miettimään tätä...” (25)

Työntekijän avulla päästään saman pöydän ääreen keskustelemaan tilanteesta. Vanhempi ei halunnut kuulla kuitenkaan lapsen mielipidettä tai ajatuksia. Vanhempi pysyy tiukasti omassa kannassaan ja tuo esille sen, että lapsen tulisi toimia hänen ohjeidensa mukaan ajattelematta itse. Lapsen osallisuus jää toteutumatta, eikä tilannetta saada helpottumaan. Työntekijä kokee yrittäneensä antaa lapselle tilaisuuden tuoda omat ajatukset. Vanhempi ei ole kuitenkaan valmis miettimään omaa toimintaansa tästä näkökulmasta. Tapaamisessa ei päästä keskustelemaan lainkaan siitä, voisiko tilanteen helpottamiseksi olla jotain keinoja. Vanhempi ei halua jättää tilaa lapsen ajatusten, mielipiteiden ja kokemusten kuulemiseen.

Työntekijät kokivat vanhempien vaikeuttavan lapsen tapaamisia. Vanhemman mielestä lapsen tapaaminen ja osallisuus eivät ole merkittäviä tai tarpeellisia. Seuraavassa otteessa vanhempi kuuntelee tapaamista ja loppujen lopuksi keskeyttää sen täysin ilman syytä.

”Täpäs työnparin kanssa kahta lasta, 3-vuotias ja 6-vuotias. ... Tähänkin tapaamiseen varauduimme värityskuvilla. Lapset keskustelivat hyvin värityskuvien äärellä ja niiden kautta saimme hyvin viriteltyä puheenaiheita. Tätä lasten tapaamista vaikeutti se, että lasten äiti ei ymmärtänyt lasten tapaamisen tärkeyttä/tarpeellisuutta. Äiti keskeytti tapaamisen ja oli kuunnellut korva ovesa koko ajan mistä keskustelimme... .. Äidin keskeytettyä tapaamisen vaikeuksia tuotti äidin puheen ja puheen sisällön rajaaminen. Koin sen lasten läsnä ollessa erittäin vaikeaksi. Olisi ollut helpompi ja lapsillekin mukavampi tavata lapsia päiväkodissa, tai kotona, eikä sosiaalitoimessa, mikä oli äidin toive. Olisimme voineet suunnitella tapaamisen rohkeasti toisin äidin toiveesta huolimatta, joten tapaaminen ei mennyt lainkaan etukäteissuunnitelman mukaisesti.” (6)

Työntekijä kokee, että he olivat pääsemässä lasten kanssa hyvään vuorovaikutukseen, jonka vanhempi keskeyttää. Vanhempi ei näe tapaamisen tärkeyttä ja keskeyttää sen. Vanhemman käytös jo ennen tapaamista on osoittanut työntekijöille, ettei lasten tapaamisen tulisi toteutua. Työntekijä kokee, että hänen olisi pitänyt rohkeammin puolustaa lapsen osallisuuden oikeutta ja suunnitella tapaaminen vanhemman mielipiteestä välittämättä toisella tavalla. Tämän tapaamisen kuitenkin pilasi vanhemman käytös. Hän keskeytti tapaamisen, puhui asioita, joista työntekijä ajatteli, ettei lasten tarvitse niitä kuulla. Työntekijä kokee, että hän ei pystynyt tai keskeytyksen aiheuttamasta hämmästyksestään tajunnut rajata vanhempaa. Lasten osallistuminen jäi toteutumatta, eikä tapaamisesta jäänyt kenellekään hyvää tunnetta.

Työntekijä tapaa 10-vuotiasta lasta koululla. Hän kuvaa tapaamista hyväksi. Lapsi oli osallistunut keskusteluun ja tehnyt mielellään annettuja tehtäviä. Tapaamisesta jää työntekijälle ja työparille kuitenkin tunne, ettei lapsen oma osallisuus toteutunut, vaan tapaamisessa puhuttiin vanhempien suulla.

”... Tapaamisesta jäi pääasiassa hyvä käsitys, mutta lisäksi jäi tunne siitä, että tiettyihin teemoihin (perheeseen) liittyen lapsi jätti tietoisesti jotakin kertomatta. Jäi tunne, että tällaiseen oli vanhemman osalta ohjeistettu. Lisäksi lasta oli ohjeistettu kertomaan tietty asia työntekijöille vanhemman puolesta ja lapsi kertoi tämän, sekä sen, että häntä oli pyydetty näin sanomaan...” (19)

Työntekijä kokee lapsen osallisuuden ainakin epäonnistuneen, koska vanhempi oli vahvasti puuttunut jo etukäteen siihen, mitä lapsella on tapaamisessa lupa kertoa ja mitä ei. Vaikka lapsi oli tapaamisessa vaikuttanut avoimelta, oli työntekijälle ja työparille jäänyt tapaamisesta huono tunne. Lapsi ei tuottanut perheen tilanteesta omia ajatuksia ja kokemuksia, koska vanhempi oli sen estänyt. Työntekijä kertoo käyneensä tapaamista läpi työparin kanssa, jolla oli myös tunne siitä, ettei lapsen annettu osallistua omilla ehdoillaan. Lapsen puheeseen oli vaikutettu ja sitä oli ehkä harjoiteltukin. Lapsi kertoi tapaamisessa kiltisti vanhempien kanssa sovitut asiat ja kertoi, että näin hänen oli käsketty asiasta kertoa.

Seuraavassa reflektiopäiväkirja otteessa työntekijä on kuvannut vanhempien suhteen vaikutusta perheeseen ja lapseen. Vanhemmat sabotoivat toistensa saavutuksia lasten kanssa. Työntekijä kokee, että heidän työnsä on osittain turhaa, koska sovituista asioista ei pidetä kiinni. Vanhempien suhteen parantaminen helpottaa tilannetta, mutta työntekijä kokee, etteivät lapset silti pääse osallistumaan.

”Perheen tapaamiset aloitettiin sen toimesta että oli tehty ilmoituksia perheen riitelytilanteista. Lapset olivat paikalla kun vanhemmat riitelivät. Oireilua oli lapsilla eri asteista... ..Monesti kotikäynnillä ensisijaisesti huomio meni lasten tarpeiden tyydyttämiseen... ..Riippuen perheen voimavaroista, saattoi lapset olla kovinkin tarvitsevia ja etukäteen suunnitellut asiat ai aina toteutuneet toivotusti. Myös vanhempien keskinäiset suhteet leimasivat käynnin onnistumista ja suuntaa mihin suuntaan pyrittiin sillä kerralla. Lapset olivat heti luottavaisia työntekijöihin ja kertoivat omin sanoin tuntemuksistaan ja näyttivät kiintymystään työntekijöihin halaamalla ja viihtymällä sylissä, jopa puheita sanomalla tulevansa mukaan lähtiessämme perheestä... ..Lapset saivat käynneillä myös henkilökohtaista aikaa, mikä oli jäänyt vanhemmilta antamatta ja lapselle on kuitenkin tarpeen, että saa tuntea olevansa erityinen perheessä eikä aina näkymätön. Vanhempien

sitoutuminen perheen arjen parantamiseksi oli vaihtelevaa ja useimmiten toinen vanhemmista vesitti saavutettujen asioiden onnistumisen omalla käytöksellään...” (30)

Työntekijä koki perheessä saavutetun edistysaskeleita ja myöhemmin reflektiopäiväkirjassa tulee esiin, että vanhempien avun hakeminen ammattilaiselta tilannetta paransi. Kuitenkin työntekijän turhautumisen voi lukea, koska vanhemmat omalla käytöksellään vesittivät saavutettuja onnistumisia. Lapset kaipasivat vanhempia, mutta eivät saaneet heiltä tarvitsemaansa huomiota. Työntekijä antoi lapsille aikaa, jossa lapsi koki olevansa osallinen, mutta vanhempien käytös ja välit eivät sitä perheessä mahdollistaneet. Tulkitsen osallisuuden epäonnistuneen vanhempien vuoksi, koska työntekijä selvästi tuo esiin vanhempien käytöksen olleen suurin syy siihen, että lapset jäivät sivuun. Vanhempien omat intressit kiusata toisiaan ajoivat lasten ohi. Vanhemmat kokivat, että kiusasivat vain toisiaan kumoamalla toisen antamia käskyjä ja sääntöjä, mutta todellisuudessa lapset olivat kärsimässä.

Työntekijä kuvasi reflektiopäiväkirjassa 7 tilannetta, joissa vanhemmat ohittavat tai suoraan unohtavat lapsen. Työntekijä kertoo tapaamisesta, jossa pieni vauva oli vanhempien mukana neuvottelussa. Vanhemmat eivät koko neuvottelun aikana ottaneet vauvaan kontaktia, vaan vauva oli annettu toisen työntekijän hoitoon. Neuvottelun loputtua vanhemmat poistuivat tapaamisesta jättäen vauvan neuvottelutilan sohvalle. (7)

Työntekijä kokee tilanteen hyvin järkyttävänä, vaikkakin valaisevana. Lapsen paikka ja asema perheessä tulee selvästi esiin. Työntekijä näkee kuinka välinpitämättömiä vanhemmat ovat lasta kohtaan. Työntekijä kokee toisaalta tapaamisen olleen onnistunut, koska hän sai sellaista tietoa, jota hän ei olisi muuten ehkä saanut. Tapaaminen oli epäonnistunut lapsen osallisuuden kannalta, mutta toi tietoa arvokasta tietoa lastensuojelun työntekijälle.

Reflektiopäiväkirjassa 31 työntekijä kuvaa perheen tapaamisia pidemmältä ajalta. Perhe on muuttanut paljon ja toimijoita on ollut useita. Vanhemman sairaus ja heikko taloudellinen tilanne leimaa perheen arkea. Tukitoimien avulla perheen voimavarat ovat riittäneet. Työntekijää kuitenkin mietityttää:

”Mietin miten jo perheestä pois muuttaneiden nuorten elämää tulee sävyttämään malli, mihin he ovat joutuneet ja tottuneet jo lapsuudessaan. Perheessä on aina ollut joku ulkopuolinen taho, joka on tukenut elämän eri myllerrysten vaiheissa ja perheen päätöksiä on ollut tekemässä perheen ulkopuolisia tahoja. Osaavatko he ottaa itse vastuuta vaikeista ratkaisuksista elämänsä varrella vai tuleeko heille sama käyttäytymismalli kuin omilla

vanhemmillaan... ... Perheen äiti on ottanut itsellensä roolin, mitä hän esittää eri viranomaisille. Hän on taitava saamaan asiat siihen valoon, että hän on yhteiskunnan uhri ja kuitenkin samassa lauseessa saattaa tulla tieto millä hän jää kiinni sanomiensa todenperäisyydestä. ...Lapsiin suhteet on hyvät, ehkei ihan vanhempi-lapsi vaan enemmän kaverilliset. Kuitenkin äidistä välittyy kuva, että vieläkään hän ei ole tyytyväinen täysin elämäänsä vaan on ristiriidassa sen kanssa...” (31)

Työntekijästä tuntuu perheeseen satsatun työmäärän olevan turha. Vaikka perhe on pysynyt koossa ja lapset ovat saaneet olla kotona, on äidin tarpeet menneet kaiken edelle. Työntekijää mietityttää lasten pärjääminen omillaan, koska heillä ei ole siihen mallia. Minusta päiväkirjassa näkyy työntekijän turhautumista vanhemman käytöksen edessä. Vanhempi ei näe oman tarvitsevuutensa vuoksi lapsiensa tarvitsevuutta. Työntekijä kokee, että kaiken avun antamisen jälkeen vanhempi ei ole tyytyväinen tai kiitollinen, vaan odottaa, että saisi jotain vielä lisää.

7. Pohdinta ja johtopäätökset

Lasten osallisuudesta on keskusteltu paljon ja varsinkin sen toteuttamiseksi lastensuojelussa on kehitystyötä tehty paljon. Lastensuojelun työkäytäntöjä ja -menetelmiä on kehitetty lapsilähtöisemmiksi. Timonen-Kallion (2010, 6—7) mukaan lapsilähtöisyys tarkoittaa työskentelyn perustumista lapsen tarpeisiin. Lapsen tulisi olla aktiivinen osapuoli, joka on myös vaikuttajana omassa asiassaan. Lastensuojelun työntekijöiden tulisi olla osallisuuden mahdollistajia, jotka tarvittaessa opettavat ja kannustavat lapsia tuomaan esille omia ajatuksiaan ja mielipiteitään. (Timonen-Kallio 2010, 6—7.) Hotari ym. (2013, 164) kirjoittavat lapsen osallisuuden lastensuojelussa olevan jännitteistä, monisisältöistä, ristiriitaista ja käytännöllistä. Lapsen osallisuuden kasvattaminen ja vahvistaminen vaatii työskentelyä varten suunnatun ajan kasvattamista ja lapseen tutustumista (Hotari ym. 2006, 164). Lastensuojelu on myös moniammatillista ja yhteistyötä vaativaa työtä. Lapsen osallisuuden toteutumiseen vaaditaan myös muiden tahojen asenteiden ja odotusten tarkistamista. Lastensuojelun työkäytäntöjen ja -menetelmien kehittäminen on tuonut lastensuojeluun lisää lapsilähtöisyyttä ja halua saada lapsi osalliseksi omaan asiakkuusprosessiin. Aina lapsen osallisuuden toteutuminen ei ole kiinni siitä miten lastensuojelun työntekijät toimivat, ainakaan kun katsoo lukemaani aineistoa.

Aineistostani löysin neljä teemaa, joista kaksi kuvaavat onnistumisia ja kaksi teemaa kuvaa epäonnistumisia. Yleisesti aineistossa lapsen osallisuuden nähtiin tarkoittavan lapsen vuorovaikutuksellista kohtaamista sekä lastensuojelun työntekijöiden että muiden aikuisten

kanssa. Työntekijät toivat reflektiopäiväkirjoissa esille sitä, että tapaamisen onnistuessa lapsen osallisuus näyttäytyi hyvänä vuorovaikutuksena ja tapaamisesta jäi hyvä tunne. Pekkarinen (2006, 126) ja Fjölt (2001,20) ovat määritelleet juuri osallisuuden tapahtuvan tunnetasolla vuorovaikutuksellisissa tilanteissa. Tulkitsin työntekijöiden ajatelleen osallisuuden olevan lapsen omien ajatusten, mielipiteiden ja kokemusten esiin tuomista ja kuuntelemista. Työntekijät ajattelivat, että lapselle tulisi jäädä tapaamisen jälkeen tunne siitä, että häntä on haluttu kuunnella ja hänen sanomisellaan on merkitystä. Lapsi halutaan pitää asiakkuuden keskiössä ja jakaa hänelle ja hänen kanssaan tietoa. Lapsi haluttiin siis saada osalliseksi näissä kohtaamisissa, mutta myös koko prosessissa.

Lastensuojelussa laki määrittää myös osallisuutta. Lastensuojelulain mukaan lapsen mielipide on selvitettävä ja ne on huomioitava päätöksenteossa (Lsl 417/2007, 20—24§). Lasten oikeuksien sopimus ja sitä myötä lastensuojelulakikin painottavat juuri sitä, että lapselle on annettava tilaisuus ja mahdollisuus tapaamiseen työntekijän kanssa niin, että hän kokee olevansa turvallisessa ja tukea antavassa ilmapiirissä. Työntekijän tehtävänä on aikuisena luoda jokaiselle lapselle sopiva tapaaminen, jossa lapselle voidaan antaa tukea oman mielipiteen, ajatusten ja kokemusten ilmaisuun. Esimerkiksi Nivala (2010) on puhunut tietynlaisista tilanteista, joissa lasten osallisuus toteutuu. Ajattelen Nivalan tarkoittavan tilanteita, joissa lapsi kokee olonsa turvallisiksi ja kokee saavansa tukea niin halutessaan. Tärkeää on, että lastensuojelussa otetaan myös hyvin pienet lapset osallisiksi, joka on ollut lastensuojelulakia valmisteltaessa tavoitteena. Lapsen ei tarvitse osata puhua ollakseen osallinen lastensuojeluasiassaan. Kuten Muukkonen (2013, 165) mainitsee, että vauvan osallisuus lastensuojelussa on vauvasta puhumista, vauvan elämästä puhumista vanhempien kanssa ja vauvan ja vanhemman vuorovaikutuksen tarkkailua. Leikki-ikäisen kanssa vaaditaan sopiva tila, jossa lapsen kanssa voidaan leikkiä ja pelata. Tällöin on mahdollista päästä myös keskusteluun lapsen kanssa. Nuorten ja kouluikäisten osallisuuden mahdollistaminen vaatii heidän omien viiteryhmiä huomioimista työskentelyssä. Iän tuomien haasteiden lisäksi on otettava huomioon erilaisista kulttuureista tulevien lasten asettamat seikat. (Muukkonen 2013, 165—166.)

Ensimmäisessä teemassa *rento, avoin ja mukava tunnelma osallisuuden mahdollistajana* ovat tapaamiset, joissa työntekijät ovat mielestään onnistuneet luomaan lapseen vuorovaikutuksellisen suhteen, selvittämään mielipiteen ja lapsi on työntekijän mukaan ollut mukana päätöksenteossa. Thomasin (2002, 174—176) osallisuuden ulottuvuuksien kautta tarkasteltuna ensimmäisen teeman tapaamiset täyttivät vähintään neljä ulottuvuutta. Työntekijät kertoivat antaneensa lapselle tietoa tilanteesta, prosessista ja heidän oikeuksistaan. Lapsille annettiin mahdollisuus olla mukana päätöksenteossa ja kertoa omat

mielipiteensä, ajatuksensa, toiveensa ja kokemuksensa. Tarvittaessa työntekijät antoivat apua ja tukea, jotta lapsi sai ilmaista itseään.

Työntekijät toivat esille onnistumisen kokemuksen, kun tapaaminen oli tuntunut heistä rennolta ja avoimelta. Luomalla rentoa ja avointa tunnelmaa työntekijät viestittivät lapselle, että heillä on oikeus kertoa omat ajatuksensa, mielipiteensä ja toiveensa. Osallisuuden mahdollistajana työntekijä koki onnistuneensa. Onnistunut tapaaminen saattoi työntekijän mielestä alkaa huonoissa merkeissä, mutta päättyä osallisuuden toteutumiseen. Lapsella oli mahdollisuus kertoa työntekijälle mitä hän ajatteli perheen tilanteesta ja tapaamiseen johtaneista syistä. Työntekijä kertoi lapselle, miltä tilanne heidän silmin näyttää, mitä lapselta odotetaan ja mitkä ovat taas työntekijän velvollisuudet. Työntekijät kokivat onnistuneensa osoittamaan lapselle hänen mielipiteensä tärkeyden ja sen, että he ovat koko prosessin kannalta tärkeitä. Lapsille haluttiin näyttää, että heidän olleessa avoimia myös työntekijät olivat avoimia. Työntekijät tunsivat osallisuuden toteutuneen hyvin silloin, kun lapsen kanssa on päästy yhteisymmärrykseen ja käydystä keskustelusta oli työntekijälle jäänyt tunne siitä, että he olivat lapsen kanssa olleet tasavertaisia. Lapselle ei kuitenkaan haluttu antaa viestiä siitä, että hän olisi vastuussa päätöksistä. Työntekijät korostivat reflektiopäiväkirjoissa, että vaikka lapsi oli mukana ja osallistui päätöksentekoon, ovat aikuiset niitä, jotka sen viimekädessä tekevät.

Tapaamisten onnistuessa työntekijät kokivat työnsä olleen merkityksellistä ja lapsikin antoi tapaamisen jälkeen positiivista palautetta, joko suullisesti, jonkun toisen välityksellä tai suoraan tilanteessa. Kouvonen (2001, 16) on kirjoittanut, että kokemus kuulluksi tulemisesta ja mahdollisuudesta vaikuttaa, ovat kaikkein tärkeimpiä hyötyjä, jota osallisuus lapselle tuottaa. Erilaiset osallistumisen muodot antavat myös mahdollisuuksia oppia. Organisaatioille ja työntekijöille lasten osallistuminen antaa mahdollisuuden herkistyä kuulemiselle ja saada välineitä lasten ajatusten ja kokemusten ymmärtämiseen. Lasten mukanaolo voi estää vääränlaisten päätösten ja suunnitelmien tekemisen. Aidot kohtaamiset lapsen ja aikuisen välillä voivat tuottaa myös vahvan positiivisen kokemuksen oma työn merkityksestä. (Kouvonen 2011, 16.) Positiivisen palautteen antaminen lapselle oli monen työntekijän mielestä tuottanut parhaan tuloksen. Lapsen osallisuus toteutui paremmin, koska lapsi positiivisen palautteen myötä rohkaistui ja luotti työntekijään paremmin. Työntekijät toivat esiin sen, että myös vanhemmat, jotka ottivat positiivisen palautteen antamisen käyttöön pelkän sättimisen ja nuhtelun rinnalle, kokivat tilanteen parantuneen.

Toisen teeman *lapsen huomioiminen ja luottamuksen syntyminen osallisuuden edistämisen edellytyksenä* alle kootut tapaamiset, ovat tapaamisia, joissa työntekijä kokee joutuneensa tekemään enemmän töitä saadakseen lapsen osallistumaan. Lapsi on ollut arka ja luottamuksen luominen on vienyt aikaa. Työntekijä toi esiin, että tapaamiset ovat voineet koitella kärsivällisyyttä, mutta sinnikkyydellä ja johdonmukaisuudella on päästy luottamukselliseen vuorovaikutukseen. Toisaalta lapsi on saattanut yllättyä tapaamisesta, jolloin lapsi on tarvinnut vakuuttelua. Lapsi on saattanut "testata" aikuista ja tämän reagoidessa "oikealla tavalla" on luottamus syntynyt ja lapsi on halunnut osallistua tapaamiseen. Thomasin (2002) ulottuvuuksien kautta tarkasteltuna työntekijät ovat mahdollistaneet lapselle tilaisuuden valita osallistuuko hän tapaamiseen, lapselle on pyritty antamaan tarvittava tieto, jonka pohjalta hän on voinut miettiä omia mieliteitään ja toiveitaan. Työntekijät kokivat antaneensa lapselle mahdollisuuden ilmaista itseään. He olivat olleet valmiita antamaan tukea ja apua mikäli lapsi on sen tarpeessa.

Toisen teeman alla olevissa tapaamisissa osallisuus on toteutunut. Työntekijät kokivat päässeensä lapsen kanssa hyvään ja luottamukselliseen vuorovaikutukseen, joka mahdollisti lapsen osallisuuden. Vaikka osallisuuden toteutuminen on vaatinut enemmän aikaa, on se työntekijöiden kuvauksissa kannattanut. Työntekijät ovat mielestään omalla johdonmukaisuudellaan, vakuuttelulla ja kontaktin ottamisella saaneet aikaan vuorovaikutusta ja hyvää tunnelmaa, jossa lapsille on jäänyt tunne ja kokemus osallisuudesta. Työntekijät kokevat antaneensa tilaa lapselle ohjata tapaamisen aikaisia keskustelunaiheita tai antaa lapsen itse ottaa kontaktia leikkien ja pelien kautta. Näissäkin tapaamisissa osallisuuden on nähty olevan vuorovaikutuksellista. Osallistuminen tapaamiseen leikin tai pelin lomassa tai hiljaisesti keskustelua ohjailten ovat saaneet työntekijän kokemaan, että lapsen osallisuus on toteutunut. Lasta on tapaamisessa kuultu, hän on kertonut mielipiteensä, ajatuksensa ja kokemuksensa sekä osallistunut myös päätöksentekoon.

Kolmannen teeman *vetäytyvä, vähäpuheinen ja jännittynyt lapsi osallisuuden toteutumisen haasteena* alle olen koonnut tapaamiset, joissa työntekijä ajattelee lapsen osallisuuden jääneen toteutumatta. Perusteluina lapsen osallisuuden epäonnistumiseen työntekijät esittävät useita erilaisia syitä. Lapsen oma vähäpuheisuus, jännittäminen ja vetäytyminen olivat niistä yleisimpiä. Työntekijä ei kokenut saaneensa lapsen kanssa luotua luottamuksellista vuorovaikutus suhdetta. Epäonnistuminen lapsen osallistumisessa koettiin ehkä henkilökohtaisenakin epäonnistumisena. Työntekijät miettivät reflektiopäiväkirjoissa, miten olisivat voineet itse toimia toisin tilanteessa ja miten he olisivat saaneet lapsen tuntemaan itsensä ja mielipiteensä tärkeiksi. Työntekijät kokivat, että toisinaan myös muut

aikuiset tapaamisessa saivat lapsen vetäytymään tai sulkeutumaan. Lapselle ei annettu tilaa puhua tapaamisessa tai hänelle oli jo etukäteen kerrottu, miten lastensuojelun työntekijä tulee toimimaan.

Lapsen osallisuuden toteutuminen ei toteutunut työntekijän mielestä lainkaan tunnetasolla. Työntekijälle jäi tapaamisesta huono tunne tai hän koki, että olisi pitänyt toimia toisin tai järjestää uusi tapaaminen. Thomasin (2002) ulottuvuuksista jäi toteutumatta ehkä kaikki. Lapsille ei ollut annettu mahdollisuutta päättää osallistumisestaan esimerkiksi verkostoneuvotteluun. Työntekijät pohtivat jälkikäteen, että olisi pitänyt tavata lapsi etukäteen ja tuoda lapsen terveiset neuvotteluun tai jälkikäteen, jolloin lapsi olisi saanut esittää hänelle avoimeksi jääneet kysymykset tai mielipiteet neuvottelussa keskustelluista asioista ja päätöksistä. Lapsen tiedon saanti ei toteutunut, eikä lapsi osallistunut päätöksentekoon. Työntekijät kokivat myös, että lapsella ei ollut tapaamisessa mahdollisuus ilmaista itseään.

Tässä kohtaa jäin itse miettimään, että koska reflektiopäiväkirjat ovat työntekijöiden tulkintoja tapaamisista, tuliko työntekijöille epäonnistumisen tunne myös siitä, etteivät lapset kertoneet, mitä työntekijä olisi halunnut kuulla tai asettunut sellaiseen rooliin, jota työntekijät häneltä odottivat? Lapselle asetuista puhuja-asemista ja rooleista ovat puhuneet muun muassa Malone ja Hartug (2010). Lapselta halutaan kuulla vain tiettyjä asioita, jotka työntekijä kokee merkitykselliseksi lastensuojelun kannalta. Mielestäni työntekijän olisi hyvä miettiä omaa asennettaan suhteessa lapseen ja nuoreen. Jos työntekijä tulkitsee lapsen puhetta vain omien odotusten ja oletusten kannalta tai asettaa hänelle roolin, jossa kuvittelee lapsen olevan, ei lapsen omat ajatukset ja oikea tilanne tule esiin ja voi johtaa vääränlaisiin päätöksiin lastensuojelussa. Toisaalta työntekijöiden tuottamat reflektiot siitä, miten he muuttaisivat omaa käytöstään, puheitaan tai tapaamisen kulkua, eivät tue ajatusta siitä, että lapselta olisi odotettu jotain tiettyä kerrottavaa. Tämän kaltainen puhuja-asemien tai roolien oleminen onkin enemmän neljännen teeman ongelma.

Neljännessä teemassa *vanhempien käytös, puheet ja tarpeet lapsen osallisuuden esteenä* työntekijät kokivat, että vanhemmat odottivat lapsen kertovan tapaamisissa vain ja ainoastaan sen, mitä he olivat pyytäneet tai heidän käytöksensä muuten esti tapaamisen toteutumisen. Työntekijät kokivat, että he itse olisivat näissä tapaamisissa voineet vain rajoittaa vanhempaa, koska lapsen kanssa kontakti ja luottamuksellinen vuorovaikutussuhde toimi. Vanhempi ei halunnut kuulla lapsen ajatuksia, mielipiteitä ja kokemuksia tilanteesta, vaikka työntekijä koki, että hän on yrittänyt kaikin tavoin saada lapsen äänen kuuluviin. Vanhempi näki vain oman puolen tilanteesta ja jätti lapsen

mielipiteen huomiotta. Reflektiopäiväkirjoissa tuli esille myös, että työntekijöille jäi tunne etteivät vanhemmat halunneet lapsen kertovan jotain tai pelkäsivät, että lapsi paljastaa jotain. Tapaamisen keskeyttäminen tai lapsen etukäteen harjoituttaminen jäivät työntekijöitä mietityttämään. Työntekijöitä mietityttivät myös vanhemmat, jotka näkivät lapsen tapaamisen turhina. Työntekijät eivät reflektiopäiväkirjoissa tuo esille, antoivatko vanhemmat mitään selitystä siihen, miksi lapsen tapaaminen ja kuuleminen on turhaa ja miksi tapaaminen on keskeytettävä. Työntekijä koki vanhempien vauvan unohtamisen hyvin selvänä näyttönä siitä, millainen paikka lapsella perheessä on. Työntekijä ajatteli, että toisaalta tapaaminen oli onnistunut, koska he saivat selvää näyttöä, mutta toisaalta hän myös näki, että lapsen osallisuus ja tärkeys eivät perheessä näy ja tilanne on lapsen edun kannalta perheessä erittäin huono.

Epäonnistumisissa tapaamisissa työntekijät miettivät juuri sitä, että millä tavalla hän voisi parantaa lapsen osallisuutta ja mikä on lapsen etu. Vanhempien aiheuttamat ongelmat osallisuuden toteutumisessa jäivät harmittamaan työntekijöitä monesta syystä. Heidän tulisi lastensuojelun työntekijöinä pystyä arvioimaan lapsen etua ja sen toteutumista. Onko lapsen etu, että häntä ei enää tavata tai vanhemman tarpeet menevät edelle ja lasta yritetään tukea sitä kautta. Onko lapsen etu kuitenkin vanhemman vastustuksesta huolimatta tavata lasta ja luoda lapseen suhdetta, jossa lapsi kokee olevansa tärkeä. Tällaisissa tilanteissa varsinkin voisin ajatella, että Johanna Hurtigin (2006) löytämät tulkintakehykset tulevat esiin. Nähdäänkö lapsi vain osana perhettä, kestäväenä ja venyvänä, särkyvänä, lojaalina vanhemmilleen tai pelätäänkö hänen saavan tapaamisesta seurauksia (Hurtig 2006, 171)? Työntekijät toivat reflektioissaan esiin, että he olisivat voineet toimia tilanteessa toisella tavalla. Toisaalta lastensuojelussa avohuollon palveluissa, vaikka lapsi on merkitty asiakkaaksi, on vanhemman kanssa tehtävä yhteistyötä. Työntekijät ehkä kokevat, että vaikka heillä on lastensuojelulain mukaan mahdollisuus tavata lasta ilman huoltajan suostumusta, se ei edistä yhteistyötä, joka on kuitenkin tärkeä lapsen osallisuuden ja työn onnistumisen kannalta.

Tutkielmani johtopäätöksenä voin esittää, että työntekijät jäsentävät lapsen osallisuuden toteutumiseen tarvittavan luottamuksellista ja avointa vuorovaikutusta. Lastensuojelun avohuollossa työntekijät kokevat, että myös positiivinen palaute lapselle antaa lapselle uskoa siihen, että työntekijä oikeasti haluaa kuulla, mitä lapsi on mieltä ja miten hän kokee oman tilanteensa. Myös epäonnistuneiden tapaamisten kohdalla työntekijät toivat esiin tämän ajatuksen. Muukkonen (2013, 175) on kirjoittanut lasten, vanhempien ja työntekijöiden ajattelevan osallisuuden olevan mukana olemista, tekemistä ja vaikuttamista.

Ylönen (2009, 119) korostaa lapsen ja nuoren tarvitsevan aikaa ja luottamuksellisen suhteen kertoakseen omia mielipiteitään ja tarpeitaan. Työntekijän eläytyminen lapsen ja nuoren tilanteeseen parantaa osallistumisen mahdollisuuksia. Joskus nuoresta tulee tahallisesti tai tahattomasti sivullinen, koska päätöksiä on tehtävä ja tällöin huoltajien tai työntekijöiden on muistettava valvoa nuoren etua. Nuoret kokivat tulleen osallisiksi tilanteissa, joissa olivat päässeet määrittelemään tarpeitaan tasapuolisena osapuolena tai olivat itse päättäneet jäädä ulkopuolelle. Osallisuus oli jäänyt nuorten mielestä jäänyt kokematta tilanteissa, joissa he eivät olleet saaneet riittävästi tietoa asiakkuudestaan tai työntekijä ohitti heidät emotionaalisesti. Kun tilanne ja tarpeet määriteltiin ilman nuorta, kokivat he olevansa osattomia. (Ylönen 2009, 126, 148.) Työntekijät kertoivat reflektiopäiväkirjoissa, että lapsen tilanteeseen ja asemaan yritettiin eläytyä ja kuunnella lasta hänen omien kokemusten kautta. Työntekijät toivat esiin omia epäilyksiään sekä tapaamisessa että reflektiossa. Työntekijät kirjoittivat yrittäneensä olla avoimia myös epäilysten ja huolien suhteen, mutta varsinkin onnistuneiden tapaamisten yhteydessä työntekijät ovat korostaneet antaneensa lapselle positiivista palautetta ja kannustusta.

Muukkonen (2013, 175) on kirjoittanut, että kompastuskivi lastensuojelutyön osallisuuden toteutumisessa on neuvotteluiden lapsisensitiivisyyden puute. Parhaimmillaan lastensuojeluprosessi muokkautuu lapsen, vanhempien ja sosiaalityöntekijöiden yhteistyöksi, jossa kaikki tuntevat olevansa merkittävästi osallisia. (Muukkonen 2013, 175.) Ajatusta siitä, että lapsen osallisuuden toteutuminen vaatii kaikilta osapuolilta ja yhteistyökumppaneilta halua toimia lapsen parhaaksi, tuli reflektiopäiväkirjoissakin esiin. Työntekijän kokiessa lapsen osallisuuden toteutuneen tapaamisessa, oli merkittävässä roolissa myös muut aikuiset, kuten vanhemmat ja muut työntekijät. Työntekijä koki, että tapaamisessa sekä hän että lapsi saivat tukea muilta. Epäonnistuneissa tapaamisissa työntekijä näki, että omassa toiminnassakin olisi ollut parannettavaa, mutta esimerkiksi vanhempien aiheuttamat keskeytykset tai lapsen äänen kuulumattomuus olivat asioita, joihin työntekijä ei kokenut voivansa vaikuttaa.

Reflektiopäiväkirjoissa oli kuvattu yhtä tapaamista ja hyvin vähän tilanteita, joissa olisi tehty päätöksiä. Tapaamisia oli mietitty lapsen osallisuuden kannalta, mutta Ylönen (2009, 50) esiin nostama seikka siitä, että lastensuojelussa toimenpiteistä päätetään ja asiakirjoja täytetään usein nopealla aikataululla, jolloin asiakkaan kanssa ei käydä tilannetta tarpeeksi läpi, tuli esiin. Tapaamisen kerrottiin onnistuneen silloin, kun työntekijä oli varannut siihen riittävästi aikaa ja lapsen kanssa käytiin asioita läpi niin, että työntekijä oli varma siitä, että lapsi ymmärsi asian.

Työntekijöiden vaihtuvuus asettaa haasteita prosessille ja näin myös asiakkaiden osallisuudelle (Ylönen 2009, 50). Reflektiopäiväkirjoissa ei ollut monessakaan mainintaa siitä, kauanko lapsen asiakkuus oli kestänyt ja kuinka monta työntekijää lapsella on ollut. Sosiaalihuoltolaki, joka astui voimaan 1.4.2015, pyrkii kuitenkin vaikuttamaan siihen, ettei lapsen työntekijä vaihtuisi niin tiuhaan. Ehkä osa reflektiopäiväkirjoissa kuvatuista lapsen osallisuuden epäonnistumisista johtui siitä, että lapsi kohtaa aina lastensuojelussa uuden työntekijän, jolloin hän ei halua luoda suhdetta tähän.

Lastensuojelussa työntekijät selvästi ovat jo omaksuneet ajatuksen siitä, että lasten tapaaminen ja kuunteleminen ovat tärkeitä. Työntekijät kokivat onnistuneensa, kun olivat ottaneet lapset tapaamisessa huomioon kuten Malone ja Hartung (2010, 31—32) ovat kirjoittaneet lapsen osallisuuden toteutumisen vaativan. Lasten huomioiminen kykenevinä ja pätevinä toimijoina on tärkeää lasten osallisuuden toteutumisen kannalta. Kun aikuiset luottavat siihen, että lapset osaavat olla luovia ja pystyvät yhdessä aikuisten kanssa toteuttamaan esimerkiksi erilaisia projekteja on osallisuuden toteutuminen mahdollista. (Malone & Hartung 2010, 31—32.)

Lastensuojelun käytännöissä, vanhemmissa ja yhteistyökumppaneissa on kuitenkin vielä tekemistä. Kaikki eivät vielä näe ja koe lapsen omilla mielipiteillä, ajatuksilla ja kokemuksilla olevan sellaista merkitystä, joka niillä tulisi olla lapsen osallisuuden toteutumiseksi. Muukkosen (2013, 165) mukaan osallisuus edellyttää tekoja, joiden avulla on mahdollisuus osallistua ja tulla osalliseksi. Lastensuojeluprosessiin osallistuminen vaatii asiakkaan kutsumista yhdessä toteutettavaan asiakkuuteen. Työntekijältä se vaatii dialogisuutta ja yhteisen ymmärryksen tavoittelua. (Muukkonen 2013, 165.) Onnistuneissa tapaamisissa lapsen, vanhemman ja muiden aikuisten kanssa päästiin yhteisymmärrykseen. Tällöin myös lapsi työntekijöiden kuvaamana tuli osalliseksi omaan lastensuojeluasiaan ja lapsen koettiin olleen mukana päätöksenteossa. Epäonnistuneiden tapaamisten kohdalla työntekijät kokivat itse epäonnistuneensa juurikin yhteisymmärryksen tavoittelussa ja lapsen kohtaamisen tärkeyden esiintuomisessa. Toisaalta oli pyritty toimimaan vanhempien kanssa yhteistyössä ja saatu pettyä siihen miten vanhemmat tapaamisessa käyttäytyivät.

Kuten reflektion tarkoituksena on, työntekijät pyrkivät löytämään uusia tapoja tehdä omaa työtään ja sillä tavalla muuttaa lasten vanhempien ja yhteistyökumppaneiden ajatuksia lapsen osallisuuden tärkeydestä. Lastensuojelun työntekijät saavat usein kuulla, mitä heidän vanhempien tai yhteistyökumppaneiden mielestä tulisi toimia. Tällainen toimintatapa ei lisää lapsen omaa osallisuutta lastensuojelussa eikä se myöskään ole lain hengen mukaista toimintaa.

Reflektiopäiväkirjojen perusteella ajattelen että lastensuojelussa on menty yhä enemmän kohti lapsilähtöistä työskentelyä ja lapset ovat yhä enemmän osallisia omassa lastensuojeluasiassaan. Aikaisemmissa tutkimuksissa on tullut esiin puutteita lasten kohtaamiseen ja osallisuuteen liittyen (esim. Hurtig 2006). Aineistoni oli työntekijöiden kirjoittama, vaikka näkökulma olikin lapsen osallisuus. Työntekijät kuitenkin mielestäni pohtivat tapaamisia hyvin kriittisesti ja toivat esiin epäonnistuneiden tapaamisten kohdalla paljon parannuskeinoja omaan toimintaan.

Lapsen osallisuudelle on lastensuojelussa edelleen monia esteitä. Lasten mielipiteiden, ajatusten ja kokemusten kuuleminen nähdään tärkeänä työntekijöiden taholta, mutta osallisuuden toteutumiseen on sekä työntekijöistä että muista asioista johtuvia ongelmia. Hotari ym. (2013, 160) ovat listanneet asioita, joissa lapset kokevat tullessa ohitetuiksi ja osallisuuden toteutumattomaksi. Syynä on esitetty kiirettä, aikuisten vallankäyttöä, aikuisten tietämisen korostamista ja lapsen tiedon väheksymistä, lasta ei nähdä yksilönä ja ihmisenä, työssä käytettävät menetelmät eivät aina palvele asiakkaan ja työntekijän välisen suhteen muodostumista, ammattilaisten vaihtuminen, sukupolvien välinen kuilu, osallisuuden merkityksen väheksyminen, vain lakisääteisen kuulemisen toteuttaminen, lapselle ei kerrota tavoitteita, lapsen siirtäminen ammattilaiselta toiselle ja yhteistyön puute lapsen kanssa (Hotari ym. 2013, 160—161). Kyseisessä listauksessa on esitetty niitä näkökulmia, joita asiakkaat usein esittävät, mutta lisäksi itse reflektiopäiväkirjojen pohjalta myös vanhempien ja yhteistyökumppaneiden odotukset lastensuojelusta, vanhempien ja muiden aikuisten käytöksen. Vaikka lastensuojelussa viranomaisella on velvollisuus varmistaa lapsen osallisuuden toteutuminen, vaatii se asenne muutosta myös vanhemmilta ja muilta lasten kanssa työskenteleviltä aikuisilta. Lastensuojelun työntekijät haluavat kaiken kiireen keskellä luoda lapsille osallisuuden kokemuksen. Näen kuitenkin aineistossa sen puolen, että yksin lastensuojelun työntekijä ei voi olla tätä mahdollisuutta antamassa.

Lähdeluettelo

Araneva, Mirjam (2001) Lapsen oikeuksien yleissopimus. Teoksessa Törrönen, Marita (2001) Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Helsinki, Pelastakaa lapset

Bardy, Marjatta (2013) Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta, II osa: lapsen oikeudet ja hyvinvoinnin ulottuvuudet. Teoksessa Bardy, Marjatta (2013) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 4. uudistettu painos, 62—70
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104421/URN_ISBN_978-952-245-853-7.pdf?sequence=1 (viitattu 22.4.2015)

Eskola, Jari & Suoranta Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere Vastapaino

Fook, Jan (2005) Kriittisen reflektion käyttömahdollisuuksista. Finsoc 2005 (1), 4-10
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77514/Finsoc01_2005.pdf?sequence=1
(viitattu 22.2.2015)

Fook, Jan, White, Sue and Garner, Fiona (ed.) (2006): Critical reflection: a review of contemporary literature and understandings. Berkshire: Open University press 2006

Fook, Jan and Askeland, Gurid Aga (2007): Challenges of Critical Reflection: 'Nothing Ventured, Nothing Gained'. Social Work Education 2007, pp 1—14, First article

Hallintolaki 2003/434 <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434> (viitattu 8.11.2014)

Hallituksen esitys Eduskunnalle lastensuojelulaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. HE 252/2006 <http://www.finlex.fi/esitykset/he/2006/20060252> (viitattu 8.11.2014)

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta. HE 137/2010
<http://www.finlex.fi/esitykset/he/2010/20100137> (viitattu 8.11.2014)

Hallituksen esitys Eduskunnalle lastensuojelulain muuttamisesta. HE 130/2013
<http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2013/20130130#idp480624> (viitattu 18.4.2015)

Hallituksen esitys Eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 164/2014) http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=9763020&name=DLFE-30014.pdf (viitattu 18.4.2015)

Heinonen, Hanna & Sinko, Päivi (2013) Sosiaalityöntekijät lastensuojeluprosessia johtamassa. Teoksessa Bardy, Marjatta (2013) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos,4. uudistettu painos 121—132
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104421/URN_ISBN_978-952-245-853-7.pdf?sequence=1 (Viitattu 22.4.2015)

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2007) Tutki ja kirjoita. Helsinki, kustannusosakeyhtiö Tammi

Hurtig, Johanna (2003) Lasta suojelemassa – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, akateeminen väitöskirja

Hurtig, Johanna (2006) Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleen arviointia. Juva: PS-kustannus, 167—193

Hotari, Kaisa-Elina, Oranen, Mikko ja Pösö, Tarja (2013) Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Bardy, Marjatta (2013) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos,4. uudistettu painos 149—164
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104421/URN_ISBN_978-952-245-853-7.pdf?sequence=1 (Viitattu 22.4.2015)

Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsittely Suomessa 2012
<http://www.uta.fi/tutkimus/etiikka/index/humtdklw20130213100450.pdf> (viitattu 10.4.2015)

Kananoja, Aulikki, Lavikainen, Merja & Oranen, Mikko (2013) Toimiva lastensuojelu, selvitysryhmän loppuraportti. Helsinki 2013, Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013: 19.
http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=6511574&name=DLFE-26809.pdf (viitattu 12.4.2015)

Karvinen, Synnöve (1993) Reflektiivinen ammatillisuus sosiaalityössä. Teoksessa Granfelt, Riitta & Jokiranta, Harri & Karvinen, Synnöve & Matthies, Aila-Leena & Pohjola, Anneli (1993) Monisärmäinen sosiaalityö. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 15—52

Karvinen-Niinikoski, Synnöve (2005) Reflektiivisyys suomalaisessa sosiaalityössä. Finsoc 2005 (1), 11-15

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77514/Finsoc01_2005.pdf?sequence=1

(viitattu 22.2.2015)

Kouvonen, Petra: Lasten osallistuminen ammatillisten perhekotien sääntelykäytäntönä. Teoksessa Satka, Mirja & Alanen, Leena & Harrikari, Timo & Pekkarinen, Elina: Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta, Tampere: Vastapaino (205—241)

Kääriäinen, Aino (2006) Lapset sosiaalityön asiakasdokumenteissa. Teoksessa Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleen arviointia. Juva: PS-kustannus, 45—68

Lansdown, Gerison (2010): The realization of children's participation rights, Critical reflections. Teoksessa Percy-Smith, Barry & Thomas, Nigel (ed.) (2010): A Handbook of Children and Young People's Participation Perspectives from theory and practice. London: Routledge (11—23)

Lastensuojelulaki 417/2007 <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417> (viitattu 8.11.2014)

Malone, Karen & Hartung, Catherine (2010): Challenges of participatory practice with children. Teoksessa Percy-Smith, Barry & Thomas, Nigel (ed.): A Handbook of Children and Young People's Participation Perspectives from theory and practice. London: Routledge

Muukkonen, Tiina (2009) Lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuus. Teoksessa Bardy, Marjatta (2013) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Yliopistopaino oy, 165—194
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104421/URN_ISBN_978-952-245-853-7.pdf?sequence=1 (viitattu 22.4.2015)

Niskala, Sanni & Oranen, Mikko & Piironen, Hanna & Sinko, Päivi: Alkusanat: Lastensuojelun edunvalvonta lapsen oikeuksien turvaajana. Teoksessa Marjomaa, Paula ja Laakso, Milja (toim.) (2010): Lastensuojelun edunvalvonta – lapsen oikeus osallisuuteen häntä koskevassa päätöksenteossa, käsikirja lastensuojelun edunvalvonnasta, Helsinki: K-Print, Pelastakaa lapset ry:n julkaisusarja nro 15 (5—8)

Nivala, Elina (2010) Lapsen oikeudet osallisuuden perustana. Teoksessa Tanskanen & Timonen-Kallio Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä, Tampere (2010): Tampereen yliopistopaino- Juvenes Print Oy 17—35

Nurmi, Katri (2013) Lasten ja nuorten osallisuuden mahdollisuudet ja esteet lastensuojelussa. Miten valta ja valtasuhteet näkyvät lastensuojelussa. Julkaisematon

Nätkin, Ritva (2003) Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Helsinki: Yliopistopaino, 16–38.

Oranen, Mikko (2008) Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Helsinki: Multiprint, Ensi- ja turvakotien liiton raportti 7

Pekkarinen, Elina (2006) Murroikäisten tyttöjen kokemukset lastensuojelun ryhmätoiminnasta. Teoksessa Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleen arviointia. Juva: PS-kustannus, 99—127

Percy-Smith, Barry & Thomas, Nigel: Conclusion, Emerging themes and new directions. Teoksessa Percy-Smith, Barry & Thomas, Nigel (ed.) (2010): A Handbook of Children and Young People's Participation Perspectives from theory and practice. London: Routledge (356—366)

Powell, Mary Ann & Smith, Anne B. (2009) Children's Participation Rights in Research. *Childhood* 2009, 16 pp. 124—142. <http://chd.sagepub.com/content/16/1/124> (Viitattu 2.5.2015)

Pösö, Tarja (2012) Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaraniemi Leena (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino

Raunio, Kyösti (2000) Sosiaalityö murroksessa. Gaudeamus, Helsinki

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>> (Viitattu 9.4.2015.)

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301> (viitattu 18.4.2015)

Thomas, Nigel (2002) Children, family and the state. Decision-making and child participation. Bristol: Policy Press.

Timonen-Kallio, Eeva (2010) Lapsen osallisuuden vahvistaminen lastensuojelun keskiössä. Teoksessa Tanskanen & Timonen-Kallio, Eeva (2010) Lasten ja nuorten

osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Tampereen yliopistopaino- Juvenes Print, Tampere

Vilka, Hanna (2005) Tutki ja kehitä. Otavan kirjapaino Oy, Keuruu

Vornanen, Riitta (2001) Lasten hyvinvointi. Teoksessa Törrönen, Marita (2001) Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Tummavuoren kirjapaino, Vantaa

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista (1989). http://www.lskl.fi/files/206/LOS_sopimus.pdf (viitattu 19.4.2015)

Ylönen, Oona (2009) Kaksinkertaisesti näkymättömät? -Lastensuojeluun liittyvät merkitykset nuorten kokemuksissa. Turku, Turun yliopisto, ammatillinen lisensiaattitutkimus

Aineisto

- (1) 16-vuotiaan pojan tapaaminen
- (2) 17-vuotiaan nuoren tapaaminen
- (3) 8-vuotiaan lapsen tapaaminen
- (4) 16-vuotiaan tytön tapaaminen
- (5) 5-vuotiaan lapsen tapaaminen
- (6) 3- ja 6- vuotiaan lapsen tapaaminen
- (7) Vauvan ja vanhempien tapaaminen
- (8) Nuoren tapaaminen
- (9) 15-vuotiaan tytön tapaaminen
- (10) 6-vuotiaiden kaksosten tyttö ja poika tapaaminen
- (11) 5-vuotiaan pojan tapaaminen
- (12) 14-vuotiaan tytön tapaaminen
- (13) 8-vuotiaan pojan tapaaminen
- (14) 10-vuotiaan pojan tapaaminen
- (15) 13-vuotiaan tytön tapaaminen
- (16) 4. luokkalaisen tytön tapaaminen
- (17) 3-vuotiaan lapsen tapaaminen
- (18) 9. luokkalaisen nuoren tapaaminen
- (19) 10-vuotiaan tytön tapaaminen
- (20) 16-vuotiaan tytön tapaaminen
- (21) 15-vuotiaan pojan tapaaminen
- (22) 16-vuotiaan nuoren tapaaminen
- (23) 14-vuotiaan pojan tapaaminen
- (24) 13-vuotiaan pojan tapaaminen
- (25) 9-vuotiaan tytön tapaaminen
- (26) tytön tapaaminen
- (27) 15-vuotiaan pojan tapaaminen
- (28) 2,5-vuotiaan pojan tapaaminen
- (29) 2,5-vuotiaan tytön tapaaminen
- (30) kolmen eri-ikäisen lapsen tapaaminen
- (31) neljän lapsen tapaaminen
- (32) 3-vuotiaan lapsen tapaaminen
- (33) kouluikäisen lapsen tapaaminen
- (34) 8-vuotiaan pojan tapaaminen
- (35) 5-vuotiaan pojan tapaaminen